

พระบรมราชาโองราช
กับ
วิธีราชวิธีวิทยาสัย

บรรณาการในงานพระราชาตามหนังสือ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ม.ว.ม., ป.ช. ม.ช.ว.

ພຣະບຣມຣາໄສວາທ
ກັບ
ວິສຣາວຸຣວິທຍາສັຍ

ບຣຣຸນາການໄພງານພຣະຣາຊທານເພສິງຟພ
ພຣະຍາກະຣຣາຣາຣາ ມ.ງ.ມ., ປ.ສ. ທ.ຈ.ງ.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศร
รามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร
และ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

พระบรมราชาโฆวาท และ พระราชดำรัส

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
มหิตลธิเบศร์ รมมาธิบติจักรีนฤเบดินทร
สยามินทราธิราชบรมนาถบพิตร

พระราชทานแก่อาจารย์ ครูและนักเรียน
วชิราวุธวิทยาลัย

พระดำรัสตอบ

ในงานบำเพ็ญกุศลอันมั่งเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในวันคล้ายวันสวรรคต วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๓

ท่านคณะกรรมการจัดการวิชาวุฒิชัย และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาร่วมในการบำเพ็ญกุศลของวิชาวุฒิชัย เนื่องในวาระวันเวียนมาบรรจบครบรอบปี แห่งวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันนี้ และมีความปิติ ที่ได้ทราบจากรายงานซึ่งท่านนายกรัฐมนตรีจัดการวิชาวุฒิชัย แสดงแล้วปรากฏว่า ความเป็นไปของวิชาวุฒิชัยในรอบขวบปีที่แล้วมาได้ดำเนินเป็นผลดียิ่งขึ้น

อันพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการจัดตั้งโรงเรียนกนีอยู่หลันนอน ตลอดจนวางแนวทางการศึกษา และอบรมจิตใจของนักศึกษา ให้เป็นไปในแบบบัณฑิตสกุลนั้น ก็โดยที่ได้ทรงพระราชวิจารณ์โดยต้องแท้แล้วว่า โรงเรียนประเภทนี้ได้อำนวยความสะดวกให้แก่การศึกษา ทั้งในทางความรู้และศีลธรรมเป็นอย่างดีเยี่ยม สำหรับวิชาวุฒิชัยนั้นก็ปรากฏว่า คณะกรรมการจัดการวิชาวุฒิชัย ได้ดำเนินการศึกษาและการปกครองตามแนวพระบรมราโชบายของพระองค์ผู้พระราชทานกำเนิดไว้อย่างเคร่งครัดแล้ว และผลที่ได้ปฏิบัติมานั้น เป็นต้นว่าการศึกษาที่ดี การกีฬาที่ดี ก็ปรากฏชื่อเสียงเป็นประจักษ์พยาน อย่างเด่นชัดโดยลำดับมาจนถึงบัดนี้ เป็นที่เห็นได้ว่า คณะกรรมการ และผู้บังคับการ ตลอดจนครูบาอาจารย์ ได้พากเพียรอบรมนักศึกษา ให้มีความรู้ความสามารถ ได้สมตามพระราชปรารภอันควรได้รับความชมเชยสรรเสริญ กรณียกิจอันท่านทั้งหลายได้ร่วมกันปฏิบัติมาแล้วนั้น หากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบด้วยพระญาณวิเศษทางใดแล้ว ก็เชื่อว่าคงจะทรงพระโสมนัสและทรงอนุโมทนา

สำหรับนักเรียนที่สำเร็จวิชาไปจากสำนักศึกษานี้ จงพยายามทำตนให้สมกับที่ได้เล่าเรียนมาในสำนักที่ดี ประกอบกิจด้วยความขยันหมั่นเพียร มีศีลธรรมและระเบียบวินัย

เป็นผู้รักชื่อเสียงและวงศ์ตระกูล รักหมู่รักคณะตลอดจนชาติบ้านเมือง ยอมเสียสละเพื่อ
ประโยชน์ส่วนรวม เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ก็จะได้ชื่อว่า ได้บำเพ็ญตนตามพระบรมราโชวาท
ที่ได้พระราชทานไว้ และเราก็จะประสบแต่ความรุ่งเรือง สมตามพระราชปราารถนาของ
พระองค์ ผู้พระราชทานกำเนิดแก่สถานศึกษาของเรา

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขออวยพรให้
คณะกรรมการ ฯ ผู้บังคับการ ครูอาจารย์และนักเรียน ตลอดจนเจ้าหน้าที่แห่งวิชราวุธ
วิทยาลัยจงประสบความสุขสวัสดิ์พิพัฒนามงคลโดยทั่วกัน

พระดำรัสตอบ

(พระวรวงศ์เธอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์)

ในวันคล้ายวันสวรรคต วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๔

ท่านคณะกรรมการจัดการวชิราวุธวิทยาลัย

ในพระปรมาภิไธย ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาในงานบำเพ็ญกุศลของวชิราวุธวิทยาลัย เนื่องในวาระอันเวียนมาบรรจบครบรอบปีแห่งวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในปณ และมีความพอใจที่ได้ทราบว่าความเป็นไปของวชิราวุธวิทยาลัยในรอบบทเลวมานน ได้ดำเนินเป็นผลดียิ่งขึ้น

ในการที่คณะกรรมการจัดการวชิราวุธวิทยาลัย ได้ดำเนินการศึกษาและอบรมนักเรียนให้ได้รับความรู้ตามแนวพระบรมราโชบาย ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนปรากฏว่า การศึกษากิตติ การกีฬา กิตติ ตลอดจนจิตใจของนักเรียนได้ประสบผลดีถึงเพียงนี้ ดังที่ประธานกรรมการ ฯ ได้ร่วมมือกันสนองพระบรมราชประสงค์ ของพระองค์ผู้พระราชทานกำเนิดแก่โรงเรียนนี้ ด้วยความเพียรพยายามอันน่าสรรเสริญ ข้าพเจ้าขอแสดงความชื่นชมยินดีในการที่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ได้แสดงความสามารถทั้งในการศึกษาและในทางการกีฬาได้อย่างดีเยี่ยม ซึ่งเป็นการทำชื่อเสียงและเกียรติประวัติมาสู่หมู่คณะอย่างงดงามน่าภูมิใจ และจะเป็นแบบอย่างอันดีแก่นุชนรุ่นหลัง ซึ่งจะเข้ามาศึกษาในโรงเรียนต่อไปในภายหน้าด้วย

สำหรับนักเรียนที่เรียนสำเร็จวิชาไปจากสำนักศึกษานี้ จงพยายามทำตนให้สมกับที่ได้เรียนมาแล้วในสำนักที่ดี หมั่นรำลึกถึงพระบรมราโชวาทที่พระองค์ผู้พระราชทานกำเนิด ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานไว้เป็นนิมิต ซึ่งจะเป็เครื่องประคับสคิปปัญญา และเหนี่ยวรั้งมิให้ประพฤตินสิ่งที่ไม่ชอบ ไม่ควรได้ ส่วนนักเรียนที่ยังศึกษาอยู่ต่อไป ก็จงสำรวจตนเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม มีความขยันหมั่นเพียรเพื่อความสำเร็จในการศึกษาของตนต่อไป

ในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย จงกลบบันดาลให้คณะกรรมการจัดการวชิราวุธวิทยาลัย ผู้บังคับการ ครูอาจารย์ และนักเรียน ตลอดจนบรรดาท่านที่มีไมตรีจิต เอื้อเฟื้อสนับสนุนกิจการของวชิราวุธวิทยาลัย จงมีความสุขความเจริญทั่วกัน

พระบรมราโชวาท

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและทอดพระเนตรการแข่งขันกรีฑาของนักเรียน

วันเสาร์ ที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ในโอกาสที่ได้มาเยี่ยมวชิราวุธวิทยาลัย แจกประกาศนียบัตรและรางวัลของโรงเรียนในวันนี้ ข้าพเจ้ามีความปลื้มใจ ที่ได้เห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความพร้อมเพรียงของนักเรียน เฉพาะอย่างยิ่ง ในการถวายสักการะเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานกำเนิดแก่โรงเรียนนี้ อันเป็นพิธีการอันหนึ่งที่แสดงความกตัญญูอย่างน่าสรรเสริญ

ตามรายงานของนายกรรมการฯ ที่ได้กล่าวถึงประวัติการตั้งโรงเรียนนี้แต่เริ่มแรก ก็เห็นได้ชัดว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น มีพระราชปรารภอันแรงกล้าเพียงไร ที่จะให้โรงเรียนกินนอนแห่งนี้ ได้เป็นแบบอย่างแก่โรงเรียนกินนอนแห่งอื่นๆ เป็นที่อบรมบ่มนิสัย ศีลธรรม และความรู้แก่เด็กนักเรียน เพื่อได้เป็นคนดีจริงๆ เป็นกำลังและประโยชน์แก่ประเทศชาติในภายหน้า และตามที่เจ้าหน้าที่ ครูบาอาจารย์ กับทุกท่านที่ได้ส่งเสริมกิจการของโรงเรียนนี้ ได้พยายามเอาใจใส่ดำเนินการเพื่อสนองพระราชประสงค์นั้น จนโรงเรียนมีความเจริญเป็นลำดับมานั้น ถ้าหากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังเสด็จอยู่ก็คงเป็นที่พอพระราชหฤทัยไม่น้อย

ในส่วนนักเรียนนั้น ก็ขอจงสำนึกว่าเป็นโชคดียิ่งของตนยิ่งแล้ว ที่ได้มีโอกาสมาเป็นนักเรียน ณ สถานศึกษาแห่งนี้ จงมีความขยันหมั่นเพียร เพื่อได้รับวิชาความรู้และคำสั่งสอนอบรมของครูและอาจารย์ไว้เป็นมูลฐานการก้าวหน้าในการศึกษาขั้นต่อไป และพยายามประพฤติตนให้ดี จงรักษาและเชิดชูชื่อเสียงเกียรติคุณของโรงเรียน ให้สมกับที่ได้รับนามตามพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อไปเถิด

ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าขออวยพรให้ท่านทั้งปวงมีความสุขสวัสดิ์ทั่วกัน

พระบรมราชาโฆวาท

ในการพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัลแก่นักเรียนวิชาวุฒิชัย

๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๖

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาเยือนวิชาวุฒิชัย อีกวาระหนึ่ง

ขออนุโมทนาด้วยเป็นอย่างยิ่งที่ทางโรงเรียนได้ยึดมั่นในพระบรมราชาโฆบาย และพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งถือเป็นนโยบายอันแน่วแน่อนหนึ่งที่จะให้การศึกษาและอบรมนักเรียนให้เป็นผู้ดีหรือสุภาพบุรุษ ดังที่นายกรัฐมนตรีจัดการโรงเรียนได้กล่าวมา เพราะว่าคนเราหนึ่งแม้จะมีความรู้วิเศษสักเพียงใด แต่ถ้าขาดความเป็นสุภาพบุรุษ คือไม่มีศีลธรรม ไร้มารยาทและมีแต่ความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้งแล้ว ก็ย่อมจะนำความเสื่อมมาสู่ตนเอง ครอบครัว หมู่คณะ และประเทศชาติได้มากกว่าจะทำประโยชน์

ขอให้นักเรียนทั้งหลายจงมีความอุตสาหะพยายามในการศึกษาเล่าเรียนเพื่อรับความรู้ อันจะเป็นมูลฐานสำหรับการศึกษาชั้นสูงต่อไป และตั้งใจรับการอบรม เพื่อปลูกฝังความเป็นผู้ดีหรือสุภาพบุรุษนั้นไว้ในตนให้ครบถ้วน ให้สมดังพระราชปณิธานของพระองค์ผู้พระราชทานกำเนิดโรงเรียนนี้เถิด สำหรับผู้ที่สอบได้ ก็อย่าทะนงในความสำเร็จ ความรู้ที่ได้รับมาแล้วนั้น ย่อมจะเป็นรากฐานสำหรับความรู้ในชั้นต่อไป สำหรับผู้ที่สอบตกก็อย่าท้อใจจงมีมานะตั้งอกตั้งใจให้ยิ่งขึ้น เพื่อประสบความสำเร็จเช่นเพื่อนฝูงทั้งหลาย

ข้าพเจ้าขออวยพรให้ทุกคน จงปราศจากโรคภัย มีความสุขสวัสดิ์ทั่วกัน

พระบรมราโชวาท

ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรนักเรียนวิชาวุฒิชัย

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

ข้าพเจ้าและพระราชินี มีความพอใจที่ได้มาร่วมในงานแจกประกาศนียบัตรและ
รางวัลของวิชาวุฒิชัย อธิการหนึ่ง

ตามถ้อยแถลงของนายกรรมการอำนวยการ ก็ประจักษ์แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานกำเนิดแห่งโรงเรียนนี้ ทรงใฝ่พระราชหฤทัยใน
การศึกษาอบรมของนักเรียนโรงเรียนนี้เพียงไร ทรงมุ่งหวังจะให้แก่นักเรียนที่ได้รับการศึกษา
อบรมจากโรงเรียนนี้เป็นสุภาพบุรุษ มีบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง มีความสุจริตซื่อตรง มีความ
กิตติสะอาดบริสุทธิ์ ได้เป็นพลเมืองดีของชาติ สามารถเผชิญปัญหาชีวิตในอนาคตที่จะมีมา
ได้ดี แม้ในครั้งนั้นจะพระราชทานอุดมคติไปในทางปลูกฝังกล่อมเกลานิสัยใจคอ และฝึก
ฝนมารยาทเป็นประการสำคัญ แต่ก็มีใช้พระราชเจตนาที่จะให้ละเลยการศึกษาให้ความรู้ใน
ด้านวิทยาการเสีย ถ้ายิ่งได้มีความรู้ดีในทางวิทยาการ มีอนามัยแข็งแรง และมีนิสัยอัน
อบรมมาดีด้วยแล้วก็ยิ่งดี จะได้สามารถเผชิญชีวิตในภายหน้าได้ ดังมีพระราชปณิธานไว้
ข้าพเจ้าพอใจที่ทางการของโรงเรียนก็ได้รับปฏิบัติสนองตามพระบรมราโชบายนี้ และขอ
แสดงความหวังใจว่าความสามารถที่นักเรียนบางคนแสดงมาแล้วในรอบปีที่แล้วมา คงจะไม่
จำกัดอยู่แต่เฉพาะบุคคลที่กล่าวนามมานั้น ทางโรงเรียนคงจะพยายามรักษาระดับและมาตรฐาน
การอำนวยการความรู้ในทางวิชาการไว้ต่อไปด้วย

ในส่วนนักเรียน ก็ขอจงตั้งใจอุตสาหะเล่าเรียน ประพฤติและปฏิบัติตามคำสั่งสอน
ของครูอาจารย์ รวมความว่า จงเป็นนักเรียนที่ดี พยายามรักษาประวัติดั้งเดิมของโรงเรียน
ไว้ เพื่อเมื่อเสร็จการศึกษาไปจะได้ทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองและสังคม เป็นทางส่งเสริม
เกียรติคุณของตนเองและวงศ์ตระกูล ทั้งชื่อเสียงอันดีของสถานศึกษาแห่งนี้สืบไป.

พระบรมราชาโชวาท

ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรนักเรียนวิชาวุฒิชัย

๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๘

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาร่วมในงานแจกประกาศนียบัตร และรางวัลประจำปีของวิชาวุฒิชัยอีกครั้งหนึ่ง

ตามรายงานที่แสดงมานั้นนับว่ากิจการของโรงเรียนโดยทั่ว ๆ ไปในขอบปีได้ดำเนินมาด้วยดี อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าหวังว่าถ้าหากจะยังมีข้อบกพร่องอย่างใดแล้ว ทางการของโรงเรียนคงจะพยายามหาทางแก้ไขข้อบกพร่องนั้นต่อไปด้วย โดยเฉพาะในข้อที่การสอบในชั้นสูงสุดได้ผลน้อยไปบ้างนั้น ก็คงอยู่ในความพิจารณาของทางการของโรงเรียนด้วยแล้ว ทั้งตัวนักเรียนที่เกี่ยวข้องก็คงจะพยายามปรับปรุงตนเอง เพื่อได้รับผลในการศึกษาเล่าเรียนดีขึ้น

ข้าพเจ้าขอชมเชยและขอบใจเป็นพิเศษ ที่นักเรียนของโรงเรียนนี้ได้มีส่วนช่วยเหลือในงานรับรองต่าง ๆ ในพระราชฐานมาแล้วเป็นอย่างดี ซึ่งก็เชื่อว่าเป็นโอกาสให้นักเรียนได้รู้ได้เห็นงานกว้างขวางออกไป อันจะเป็นประโยชน์แก่นักเรียนเองในภายหน้า

ขอให้นักเรียนทั้งหลายจงอุทิศหาตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ และประพฤติตนให้ดี ให้สมกับเป็นนักเรียนของสถานศึกษาอันมีนามตามพระปรมัติไทยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ขออวยพรให้ครูและนักเรียน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกคน จงมีความสุขความเจริญทั่วกัน.

พระบรมราชาโชวาท

ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรนักเรียนวิชาวุฒิชัย

๒๒ มีนาคม ๒๔๙๙

ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความพอใจ ที่ได้มาร่วมในงานแจกประกาศนียบัตรและรางวัลประจำปีของวิชาวุฒิชัยในปีนี้อีก

ตามรายงานที่นายกรรมการแถลงมา เห็นได้ว่าการสอบไล่ประจำปีนี้ เมื่อเทียบจำนวนนักเรียนแต่ละชั้นที่สอบได้ กับจำนวนที่เข้าสอบแล้ว ได้ผลดีกว่าปีก่อน จึงเป็นข้อที่ควรยินดี และเป็นที่น่าหวังว่าทั้งฝ่ายครูอาจารย์และฝ่ายนักเรียนเอง จะช่วยกันรักษาระดับผลการศึกษาและพยายามให้ดียิ่งขึ้นต่อไปด้วย

ส่วนกิจการในด้านอื่น ๆ เช่นการดนตรีของโรงเรียน ซึ่งว่าได้รับความนิยมชมชอบจากนักเรียนมากขนาดนั้น ก็เป็นข้อที่ควรพอใจ เพราะดนตรีเป็นศิลปะอันละเอียดอ่อนอย่างหนึ่งที่อบรมให้มีจิตใจสูง รักความดีความงาม ช่วยขัดเกลานิสัยใจคอให้เป็นไปในทางที่ดี ทั้งยังช่วยส่งเสริมสามัคคีอีกด้วย

ขอให้นักเรียนทุก ๆ คนจงตั้งใจอุทิศสละเอาเรียน ผู้ที่ได้ประสบผลสำเร็จมาแล้วก็จงบากบั่นต่อไป ผู้ที่สอบตกก็อย่าท้อถอย จงใช้ความพยายามให้ยิ่งขึ้น และทุก ๆ คนประพฤติตนให้ดี เพื่อได้สำเร็จการศึกษาและเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่ดี สมตามเจตน์จำนงของผู้ปกครองและครูบาอาจารย์ที่ได้ตั้งใจอบรมสั่งสอนมานั้นเถิด

ขอขอบใจบรรดาครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ที่ได้ตั้งใจดำเนินการศึกษาของโรงเรียนนี้ให้เป็นไปด้วยดี และขอความสุขสวัสดีจงมีแก่ทุก ๆ ท่าน.

พระบรมราโชวาท

ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรนักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐

ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มีโอกาสมาร่วมในงานแจกประกาศนียบัตรและรางวัล
ประจำปีของวชิราวุธวิทยาลัย อีกวาระหนึ่งในวันนี้

ตามที่นายกรัฐมนตรีโรงเรียน ได้แถลงรายงานการศึกษา และกิจการด้านต่าง ๆ
ของโรงเรียนในขอบปี ก็นับว่ากิจการได้ดำเนินไปด้วยดี ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้ ตั้งข้อ
สังเกตว่า การให้การศึกษาแก่เด็กนักเรียน ในสมัยที่มีการแข่งขันกันอยู่มาก ในวงการ
งานนี้ ควรพยายามตั้งมาตรฐานที่เหมาะสมที่ควร การที่โรงเรียนได้เอาใจใส่อบรมเด็กเพื่อ
เป็นคนดีต่อไปนั้นก็ชอบแล้ว และควรคำนึงถึงการที่จะให้นักเรียนได้มีวิชาความรู้พอที่จะ
สามารถก้าวสู่การศึกษาชั้นสูงต่อไป ให้ได้ระดับทัดเทียมกันด้วย

ในส่วนนักเรียนเองนั้น ก็จงสำนึกให้มากกว่า การที่เราศึกษาวิชาความรู้นั้น
ความจริงไม่ใช่เพื่อใครเลย แต่เพื่อตัวเราเอง ในการที่จะได้ดำเนินชีวิตต่อไปในวันหน้า
ถ้าเรานึกจะได้ใช้ความรู้ที่เรียนมาประกอบกิจการให้เป็นประโยชน์ เป็นที่พึ่งแก่ตน และ
เป็นที่ชื่นชมแก่วงศ์ตระกูลต่อไปด้วย

ขอให้ครูและนักเรียนตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกคน จงมีความสุขสวัสดิ์.

พระบรมราโชวาท

ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรนักเรียนนวิราวุธวิทยาลัย

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑

ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาร่วมในการแจกประกาศนียบัตร และรางวัลแก่นักเรียนนวิราวุธวิทยาลัย ในวันนี้

ตามรายงานที่นายกรัฐมนตรีอำนวยการแถลงมานั้น ผลของการศึกษาในชวปีที่ผ่านมา ตลอดจนผลปฏิบัติในทำนองอื่น ๆ ของโรงเรียน ก็ดูเป็นที่น่าพอใจ ในการที่นักเรียนเก่าของโรงเรียน และสำนักข่าวสารอเมริกัน ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่โรงเรียน ทั้งได้ชี้แจงมานั้น ขออนุโมทนาด้วย ส่วนในข้อที่นักเรียนของโรงเรียนได้มีส่วนช่วยงานในราชสำนักนั้น ข้าพเจ้าและพระราชินีก็เวินเสียมิได้ ที่จะขอชมเชยและขอบใจทั่วกัน

สำหรับนักเรียนนั้น ข้าพเจ้าเคยเตือนอยู่เสมอ ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และพยายามประพฤติตนให้ดี เพื่อเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และประเทศชาติในภายหน้าในครั้งนั้น อยากจะแนะข้อคิดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นทางแห่งความเจริญ คือการพิจารณา การพิจารณานั้นเป็นการหยุดยั้งใจ ก่อนที่จะปฏิบัติการใดลงไป เสมือนกับได้ปรึกษากับตนเองก่อน ถ้าหากทำสิ่งใดโดยมิได้พิจารณาแล้ว ก็อาจจะตกเป็นเหยื่อแห่งอารมณ์ บังเกิดความประมาทขึ้น อันจะเป็นผลเสียหายแก่กิจการนั้น ๆ ได้ ฉะนั้นขอให้ทุกคนจงใช้ความพิจารณาให้รอบคอบ ก่อนที่จะประกอบกิจใด ๆ แม้แต่ถ้อยคำที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วนั้น ก็ควรจะได้รับการพิจารณาเช่นเดียวกันด้วย

ในที่สุดนี้ ขอนักเรียนทุกคนจงปราศจากโรคภัยทั้งปวง มีจิตใจผ่องแผ้ว เพื่อสามารถดำเนินการศึกษาของตนให้ลุล่วงไปด้วยดี จนสู่จุดหมายปลายทางที่จะเป็นคนที่ และเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองต่อไป ขอความสุขสวัสดิ์จึงมีแก่บรรดาท่านที่ร่วมชุมนุมอยู่ ณ ที่นี้ ทั่วกัน.

พระบรมราชาโฆวาท

ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรนักเรียนวิชารัฐวิทยาลัย

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒

ข้าพเจ้าและพระราชินี มีความพอใจที่ได้มาร่วมในการแจกประกาศนียบัตร และ
รางวัลประจำปีของวิชารัฐวิทยาลัยในวันนี้

ตามรายงานที่ได้แถลงมานั้น เห็นได้ว่าผลของการศึกษาของโรงเรียนคงอยู่ในระดับ
ที่ดี ทั้งในด้านผลของการสอบไล่ การกีฬาและการดนตรี การที่โรงเรียนได้ส่งนักเรียน
ชั้นเตรียมอุดมศึกษา เข้าสอบแข่งขันชิงรางวัลของนิวยอร์กเฮอรัลด์ทริบูนได้เป็นที่หนึ่ง เดินทาง
ไปสหรัฐอเมริกาแล้วนั้น ก็นับเป็นเกียรติแก่ตัวนักเรียนและโรงเรียนที่ควรภาคภูมิใจ
ข้าพเจ้ามีความยินดีด้วยที่โรงเรียนได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรต่าง ๆ ของต่างประเทศ
และจากบุคคลเอกชนทั้งใกล้ชิด และขออนุโมทนาในกุศลศรัทธาที่แต่ละฝ่าย ได้แสดงความ
เอื้อเฟื้อแก่โรงเรียน

ในส่วนนักเรียนทั้งหลายนี้ ก็ขอให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนรับการฝึกฝนอบรมด้วยดี
นักเรียนคนใดที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนี้แล้ว ใครจะได้ศึกษาในชั้นอุดมศึกษาต่อไป
อีก วิชาความรู้และการอบรมที่ได้จากโรงเรียนนี้ ก็จะเป็นพื้นฐานช่วยให้สามารถดำเนินการ
การศึกษาในชั้นสูงขึ้นไป สำหรับผู้ที่ออกจากโรงเรียน แม้จะไม่ศึกษาต่อในชั้นอุดม
ศึกษา ข้าพเจ้าก็หวังว่า ความรู้และการอบรมที่ได้จากโรงเรียนนี้ จะช่วยให้สามารถดำรง
ตนด้วยดี เพราะอยู่ในแนวคำริของโรงเรียนอยู่แล้ว ที่ฝึกฝนอบรมให้เป็นคนดีเป็นประโยชน์
แก่สังคม อย่างไรก็ดี ขอฝากไว้ในความพิจารณาของทางการของโรงเรียน ในอันที่จะ
ถ่ายทอดวิชาความรู้ที่เหมาะสมที่ควรสำหรับนักเรียนประเภทหลังนี้ด้วย

ขอให้นักเรียนทุกคนปราศจากโรคภัย มีกำลังกายกำลังใจดำเนินการศึกษาของตน
ต่อไป เป็นผลดีสมตามความมุ่งหวังของตนเองและผู้ปกครอง และขอความสุขสวัสดิ์จึงมี
แก่ทุก ๆ ท่านทั่วกัน.

พระบรมราชาโฆวาท

ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรนักเรียนนวิราชวิทยาลัย

๑๙ มีนาคม ๒๕๐๓

ข้าพเจ้าและพระราชินี มีความยินดีที่ได้มาร่วมในงานแจกประกาศนียบัตรและ
รางวัลแก่นักเรียนนวิราชวิทยาลัย อีกวาระหนึ่งในวันนี้

ตามรายงานที่นายกรัฐมนตรี อำนวย การ ได้แถลงมา นับว่าผลการศึกษาของ
นักเรียน และกิจการอื่น ๆ ของโรงเรียน ได้ก้าวหน้ามาด้วยดี

การที่กระทรวงศึกษาธิการเห็นความจำเป็น ในการก่อสร้างคณะตุสติ ซึ่งได้รับ
ความเสียหายจากสงครามโลกครั้งที่แล้ว และได้ของบประมาณจากรัฐบาลดำเนินการก่อ
สร้างมาเป็นชั้น ๆ แล้วนั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงความมุ่งหมาย ในอันที่จะสนับสนุนการ
ศึกษาของชาติให้เจริญรุ่งเรือง เป็นข้อที่น่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง หวังว่าการบูรณะอาคารนี้
คงจะประสบความสำเร็จเรียบร้อย อำนวยประโยชน์แก่สถานศึกษาแห่งนี้ สมตามความ
ปรารถนาต่อไป

ส่วนนักเรียนที่สอบไล่จบหลักสูตรของโรงเรียนนี้ไปแล้ว ก็จะแยกย้ายกันไป
ประกอบกิจ หรืออาชีพตามความสมัครใจ และบางคนก็จะไปเข้ารับการศึกษาคือในสถาบัน
ชั้นสูงขึ้นไปอีก จงพากเพียรพยายามในกิจที่ตนตั้งใจไว้นั้น และประพฤติตนให้ดี ให้สม
กับที่ได้ผ่านสถานการศึกษาบรม อันมีเกียรติแห่งนี้ สำหรับนักเรียนที่ยังคงศึกษาต่อไป
ก็จงอุตสาหะเล่าเรียน ประพฤติและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ไว้อยู่เสมอ วันหนึ่ง
ข้างหน้า ก็จะประสบผลสำเร็จจุดหมายปลายทางเช่นกัน

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอขอบใจผู้ปกครองนักเรียน และผู้มีเจตนาดีต่อโรงเรียนที่ได้
เอื้อเฟื้อบริจาคทรัพย์และสิ่งของ อันเป็นการสนับสนุนกิจการของโรงเรียนและขออวยพร
ให้ทุกคนที่ได้ร่วมชุมนุมอยู่ ณ ที่นี้ จงปราศจากโรคภัย มีความสุขสวัสดิ์ทั่วกัน.

พระบรมราโชวาท

ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรนักเรียนนิรโทษวิทยาลัย

๑๑ มีนาคม ๒๕๐๔

ข้าพเจ้าและพระราชินี มีความยินดีที่ได้มาในงานแจกประกาศนียบัตร และรางวัลประจำปี ของวิทยาลัย ในวัน

ตามที่นายกรัฐมนตรีมอบหมาย ได้แถลงถึงความก้าวหน้าของการดนตรี การกีฬา และผลการศึกษาของนักเรียน เห็นได้ว่า ในรอบปีที่ผ่านมา นักเรียนได้แสดงความสามารถ ทั้งในด้านการศึกษาและด้านอื่น ๆ ได้ผลดี เป็นที่พอใจมาก ขอให้ทุกคนจงช่วยกัน พยายามรักษาระดับมาตรฐานอันดีนี้ให้คงไว้

ผู้ที่สำเร็จการศึกษาไปจากโรงเรียนนี้ อย่าพึงคิดว่า ตนมีความรู้ดีแล้วจะไปประกอบกิจการใด จะสำเร็จได้โดยง่าย การมีวิชาความรู้แต่อย่างเดียวเท่านั้น หาได้ช่วยให้เราก้าวไปสู่ความเจริญได้เสมอไปไม่ เราจะต้องประพฤติตัวให้ดีประกอบกันไปด้วย การที่จะกระทำตนให้เป็นผู้ดีพร้อมด้วยความดีงามนั้น จะต้องเป็นผู้อยู่ในโอวาท เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์โดยเคร่งครัด ซึ่งท่านเหล่านั้น ล้วนเป็นผู้ที่มีความหวังดีต่อนักเรียนทุกคน ใครจะได้เห็นศิษย์ของตน เป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยคุณงามความดี มีความเจริญรุ่งเรือง ในชีวิตต่อไปในภายหน้า ถ้านักเรียนมีความยึดมั่น บำเพ็ญตนตั้งกล่าวมาความดีทั้งหลายย่อมสนอง ให้ประสบความสุขความเจริญตลอดไป

โอกาสนี้ ขอขอบพระทัย และขอใจท่านผู้มีอุปการคุณ บริจาคเงินและสิ่งของ เกื้อกูลแก่โรงเรียน และขออวยพรให้ทุกท่าน ที่มาร่วมชุมนุม ณ ที่นี้ มีความสุขสวัสดิ์ทั่วกัน.

พระบรมราโชวาท

ในวันพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัลประจำปี และทรงเปิดหอวิทยาศาสตร์

ณ วิทยาลัยวชิราวุธ วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๐๕

ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มีโอกาสมาแจกประกาศนียบัตรและรางวัลแก่นักเรียน วชิราวุธอีกครั้งหนึ่ง ในวันนี้

ตามรายงานที่แสดงมานั้น นับว่าผลการศึกษาของนักเรียน และกิจการต่าง ๆ ของโรงเรียน ที่ได้ดำเนินการมาแล้วในรอบปี ก็ดูเป็นที่น่าพอใจ แม้ผลการสอบไล่ชั้นเตรียมอุดมปีที่ ๑ จะอยู่ในระดับต่ำไปบ้าง ก็เชื่อว่า ด้วยความเอาใจใส่ของครูอาจารย์ และความอุตสาหะพยายามของนักเรียน จะทำให้ผลของการสอบไล่ในชั้นนี้ดีขึ้นในปีต่อไป

ขออนุโมทนา ในพระกุศลที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สวโณทัยทรงบริจาคเงินสร้างหอวิทยาศาสตร์ และประทานเงินที่ได้จากการแสดงละคร ชื้อเครื่องอุปโภคการศึกษาวิทยาศาสตร์ และผู้บังคับการโรงเรียน ได้บริจาคเงินสร้างอาคารสำหรับเป็นหอสมุด ตลอดจนท่านผู้สมัครท่านอื่น ๆ ที่ได้เกื้อกูลด้วยกำลังเงินและวัตถุสิ่งของ แก่โรงเรียนนี้โดยทั่วกัน

สำหรับนักเรียนนั้น ทุกคราวที่ได้มาในงานของโรงเรียน ก็ได้เตือนอยู่เสมอ ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และประพฤติตัวให้ดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองต่อไปในวันข้างหน้า หวังว่า นักเรียนจะได้พยายามปฏิบัติตามคำเตือนนี้ด้วยดีอยู่แล้ว นอกจากการศึกษาและความประพฤติแล้ว การรักหมั่นคณะ ก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง แม้จะได้เคยพูดเรื่องนี้มาบ้าง ก็ใครจะขอย้ำอีกว่า การรักหมั่นคณะนั้นจะต้องรักให้เป็นการถูกต้อง อย่าให้กลายเป็นถือพวกถือคณะ เห็นพวกอื่นคณะอื่นเป็นศัตรู เรารักหมั่นคณะของเรา ทำชื่อเสียงคณะงาม ความดีให้แก่หมั่นคณะของเรา แต่ก็ไม่จำเป็นจะไปเกลียดชังคณะอื่น ใครทำดีก็ควรที่เราจะนิยมชมชอบ ไม่อิจฉาริษยา ถ้านักเรียนฝึกฝนตนเองได้ดังว่านี้ ก็จะได้ชื่อว่า เป็นผู้มีความตั้งใจสุภาพ เป็นนักกีฬาตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานกำเนิดแก่วชิราวุธ

ข้าพเจ้าขออวยพรให้คณะกรรมการ ครู อาจารย์ และนักเรียน ตลอดจนบรรดาท่านที่มาร่วมชุมนุม ณ ที่นี้ มีความสุขสวัสดิ์ทั่วกัน.

พระบรมราโชวาท

ในวันพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

แก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๖

ณ วชิราวุธวิทยาลัย

ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดี ที่ได้มีโอกาสมาร่วมในการแจกประกาศนียบัตร และรางวัลแก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ในวันนี้

ตามรายงานที่แสดงมานั้น นับว่าความเป็นไปของโรงเรียนในทางการศึกษาก็คือ ในทางการกีฬาที่ดี ตลอดจนกิจการอื่น ๆ ในขอบปีได้ดำเนินมาเป็นที่น่าพอใจ สำหรับ อาคารสองหลังที่ได้ก่อสร้างขึ้นใหม่ และข้าพเจ้าได้ทำพิธีเปิดแล้วนั้น ก็จะได้ใช้เป็น ประโยชน์ตามความประสงค์ของโรงเรียนสืบไป

การที่นักเรียนที่ออกไปจากโรงเรียนนี้ ได้ไปทำชื่อเสียงในทางการกีฬาและได้รับการคัดเลือกให้เล่นในทีมสำคัญต่าง ๆ เป็นจำนวนมากนั้น แสดงให้เห็นถึงความสามารถ ในด้านนี้เป็นอย่างดี ยิ่งได้แสดงความสามารถในทางวิชาการที่ได้อบรมมาให้สมතුลย์ด้วย แล้ว ก็จะต้องขึ้น นับว่าได้ทำชื่อเสียง เกียรติคุณให้แก่สถานศึกษานี้โดยสมบูรณ์

สำหรับนักเรียนที่ยังเรียนอยู่นั้น จงพยายามเล่าเรียนให้มีความรู้จะเป็นรากฐาน ในการศึกษาขั้นสูงต่อไป และตั้งใจรับการอบรมสั่งสอน เพื่อปลูกฝังความเป็นผู้ดีในตน ให้ครบถ้วน มีความสามัคคีปรองดองกัน ไม่ถือพวกถือคณะ เพื่อจะเป็นทางนำไปสู่ความ เจริญรุ่งเรืองในอนาคต

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอขอบใจผู้ปกครองนักเรียนและผู้หวังดีต่อโรงเรียน ที่ได้เอื้อ เพื่อสนับสนุนกิจการของโรงเรียนอยู่เสมอ และขออวยพรให้ทุกคนที่มาร่วมชุมนุมอยู่ ณ ที่ นี้ มีความสุขความเจริญทั่วกัน.

พระบรมราโชวาท

ในวันพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

แก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

ในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๐๗

ณ วชิราวุธวิทยาลัย

ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดี ที่ได้มาร่วมในงานแจกประกาศนียบัตรและรางวัล แก่นักเรียนโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย อีกวาระหนึ่ง

ตามรายงานในรอบปีที่ผ่านมาเห็นได้ว่า การศึกษา การกีฬา การดนตรี ตลอดจนกิจการทั่วไปของโรงเรียน ได้ก้าวหน้ามาด้วยดี สำหรับอาคารหลังใหม่ที่ข้าพเจ้าได้ทำพิธีเปิดแล้วนี้ โรงเรียนก็จะได้ใช้เป็นประโยชน์ตามความประสงค์สืบไป

สำหรับนักเรียนที่สำเร็จจบหลักสูตรการศึกษา และจะออกไปจากโรงเรียนนี้ ข้าพเจ้าใคร่ขอฝากคำเตือนว่า ถึงแม้จะพ้นจากสถานศึกษาแห่งนี้ไปแล้วก็ตาม จงอย่าลืมพระบรมราโชบายขององค์ผู้พระราชทานกำเนิดแห่งโรงเรียนนี้ ซึ่งทรงมุ่งหวังให้นักเรียนที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนนี้ จะต้องเป็นสุภาพบุรุษ มีบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง มีความซื่อสัตย์สุจริตทั้งกายและใจ สามารถเผชิญปัญหาชีวิตในอนาคตที่จะมีมาได้ทุกเมื่อ รวมความแล้ว จงบำเพ็ญตนเป็นพลเมืองดีและเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ

ในส่วนนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ ก็จงประพฤติตนให้ดี ตั้งหน้าอุทิศสละ เล่าเรียน และเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์ วันหนึ่งข้างหน้าก็จะประสบความสำเร็จถึงจุดหมายเช่นกัน

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอขอบใจผู้ปกครองนักเรียนและผู้หวังดีต่อโรงเรียน ที่ได้ช่วยเหลือสนับสนุนกิจการของโรงเรียนอยู่เสมอ ขออวยพรให้ครู นักเรียน และทุกท่านที่มาร่วมชุมนุมอยู่ ณ ที่นี้ จงประสบความสุขความเจริญทั่วกัน.

พระบรมราชาโชวาท

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

แก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

ข้าพเจ้าและพระราชินี มีความยินดี ที่ได้มาเยี่ยมวชิราวุธวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่ง และได้ทราบรายงานว่า กิจการของโรงเรียนในรอบปีที่แล้ว ดำเนินมาเป็นที่น่าพอใจ ทุก ๆ ด้าน

วันนี้ นอกจากจะได้มาแจกประกาศนียบัตรและรางวัลแก่นักเรียนแล้ว ยังได้มาเปิดพระบรมรูป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสมาคมนักเรียนเก่าวชิราวุธวิทยาลัย จัดสร้างขึ้นสำหรับโรงเรียนด้วย พระบรมราชานุสรณ์นี้ควรจะมีความสำคัญ เป็นอย่างยิ่ง แก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัยทุกคน การเคารพบูชาผู้ควรบูชานั้น เป็นมงคล ประการสำคัญ และการบูชาอย่างสูงส่งนั้น คือ บูชาด้วยการประพฤติปฏิบัติตนให้ดี ขอให้นักเรียนทุกคน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และหมั่นอบรมตนให้เป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยวิชาความรู้ กิริยามารยาท และคุณธรรมทั้งปวง จะได้เป็นการสนองพระมหากรุณาธิคุณ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานกำเนิดวชิราวุธวิทยาลัย ด้วยการบูชาอย่างสูงนี้ จะได้ช่วยให้มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป ในวันข้างหน้าด้วย

ข้าพเจ้าขอขอบใจ สมาคมนักเรียนเก่าวชิราวุธวิทยาลัย ผู้ปกครองนักเรียนและผู้หวังดีทั้งหลาย ที่ได้เอื้อเฟื้อสนับสนุนกิจการของโรงเรียนอยู่เสมอ ขออวยพรให้คณะครูนักเรียน ตลอดจนผู้ที่มาร่วมประชุมอยู่ ณ ที่นี้ มีความสุขความเจริญทั่วกัน.

พระบรมราชาโฆวาท

ในวันพระราชทานประกาศนียบัตร และรางวัล

แก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ณ วชิราวุธวิทยาลัย

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๐๙

ข้าพเจ้าและพระราชินี มีความยินดี ที่ได้มาร่วมในงานแจกประกาศนียบัตรและรางวัล พร้อมกับได้มาเปิดอาคารอำนวยการและพิพิธภัณฑที่ ที่สร้างขึ้นใหม่

ข้าพเจ้าพอใจ ที่ได้ทราบรายงานว่า กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนดำเนินก้าวหน้ามาด้วยดี ได้รับทั้งความเชื่อถือยกย่อง และความช่วยเหลือสนับสนุนจากทางราชการ ตลอดจนเอกชน เป็นอันมาก ทำให้สามารถก่อสร้างปรับปรุงสถานที่และขยายงานได้ตามความต้องการ ขอ^๕ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานของวชิราวุธวิทยาลัยทุกคนควรจะมี^๕ และควรจะมี^๕ เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ให้ปฏิบัติหน้าที่ทำความเจริญให้แก่โรงเรียนต่อไป

ขอชมเชยนักเรียนที่เรียนสำเร็จหลักสูตรและที่ได้รับรางวัลทุกคน และขอเตือนนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ว่า การเรียนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรนั้นเป็นของจำเป็นต้องเรียนให้ได้ แต่นอกจากวิชาการเหล่านั้นแล้ว ยังมีสิ่งอื่นอีกมาก ที่จะต้องเรียนให้รู้ และฝึกหัดอบรมให้^๕ เพื่อให้ได้เป็นผู้มีการศึกษาโดยสมบูรณ์ มีความรู้ ความสามารถประกอบ^๕ การงาน ตั้งตัวได้ อยู่ในสังคมได้อย่างมีเกียรติ และมีประโยชน์ วชิราวุธวิทยาลัยเป็นโรงเรียนที่^๕ เพื่ออบรมนักเรียนให้^๕ สมบัติดังกล่าวแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อนักเรียนมีโอกาสดีแล้ว ขอให้ตั้งใจเล่าเรียนให้ดีที่สุด และพยายามฝึกฝนอบรมความรู้ความดีทุกอย่างให้เต็มที่ เพื่ออนาคตของนักเรียนเอง และเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติโดยส่วนรวมสืบไป

ที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอขอบใจผู้ปกครอง และผู้หวังดี^๕ เอื้อเฟื้อเกื้อกูลโรงเรียนทุกฝ่าย^๕ ขออวยพรให้ครู นักเรียน และทุก ๆ ท่านที่ประชุมพร้อมกันอยู่ ณ^๕ ที่^๕ มีความสุขสวัสดิ์โดยทั่วกัน

พระบรมราโชวาท

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

แก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐

ข้าพเจ้าและพระราชินี มีความยินดี ที่ได้มาร่วมในงานแจกประกาศนียบัตรและรางวัลของวชิราวุธวิทยาลัย พร้อมกับมาเปิดสระว่ายน้ำที่สร้างขึ้นใหม่ด้วย

กิจการของโรงเรียนในรอบปีที่แล้ว นับว่าดำเนินมาด้วยดี ได้รับความเชื่อถือสนับสนุนกว้างขวางอย่างน่าพอใจ

ขอชมเชยนักเรียนที่เรียนสำเร็จหลักสูตร และที่ได้รับรางวัลในการที่มีความพากเพียรและตั้งใจดี จนได้รับผลสำเร็จและได้รับความยกย่องในวันนั้น

นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย จะต้องทราบว่า พระบรมราโชบาย อันเป็นหลักการสำคัญของโรงเรียนนี้ มีมุ่งหมายที่จะอบรมนักเรียนให้เป็นผู้มีการศึกษอันสมบูรณ์ เป็นผู้ดีแท้ คือเป็นผู้รู้จักใช้ความรู้และคุณสมบัติของตัวให้เกิดประโยชน์แก่ตัว โดยไม่กระทบกระเทือนผู้อื่น ทั้งให้เป็นประโยชน์แก่กุลเกอสงคมและบ้านเมือง อันเป็นที่อาศัยของตัว ดังนั้น โรงเรียนจึงกำหนดวิธีการอบรมไว้เป็นประการต่าง ๆ เพื่อช่วยให้นักเรียนได้สำเร็จประโยชน์ดังกล่าว นักเรียนได้เข้ามาอยู่ในสำนักที่ดีแล้ว จงใช้เหตุผลตรองให้เห็นประโยชน์ที่จะได้รับโดยถ่องแท้ และพยายามเล่าเรียนรับการฝึกฝนอบรมทุก ๆ อย่างโดยเต็มกำลัง เพื่ออนาคตของตัวเอง และเพื่อชาติบ้านเมืองโดยส่วนรวมด้วย

ข้าพเจ้าขออนุโมทนา ในการที่สมาคมนักเรียนเก่าวชิราวุธวิทยาลัย ผู้ปกครองนักเรียน และผู้หวังดีทั้งหลาย ได้เอื้อเฟื้อเกื้อกูลการศึกษาด้วยประการต่าง ๆ เสมอมา ขออวยพรให้คณะครู นักเรียน ตลอดจนผู้มาร่วมประชุมพร้อมกันในงานนี้มีความสุขความเจริญโดยทั่วกัน

พระบรมราโชวาท

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

แก่นักเรียนวิชาวชิวิทยาลัย์ ณ วิชาวชิวิทยาลัย์

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑

ข้าพเจ้าและพระราชินี มีความยินดี ที่ได้มาร่วมในงานแจกประกาศนียบัตรและรางวัลของวิชาวชิวิทยาลัย์ อีกวาระหนึ่ง พร้อมกับได้มาเปิดอาคารพลศึกษาที่สร้างขึ้นใหม่ด้วย

กิจการของโรงเรียนในรอบปีที่แล้ว นับว่าดำเนินมาด้วยดีทุก ๆ ด้าน ควรเป็นที่พอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานของวิชาวชิวิทยาลัย์ทุกคน และควรจะได้ถือเป็นเครื่องสนับสนุนในการที่จะทำความเจริญให้แก่โรงเรียนต่อไป

ขอชมเชยนักเรียนที่ได้รับประกาศนียบัตรและรางวัลต่าง ๆ ทุกคน ในการที่พากเพียรและตั้งใจเล่าเรียนและปฏิบัติหน้าที่ได้ดี จนได้รับความสำเร็จและความยกย่อง

นักเรียนทุกคนจะต้องทราบ ว่า การศึกษาที่ดีนั้น นอกจากวิชาการตามหลักสูตรแล้ว ยังมีสิ่งอื่นที่จะต้องเรียนรู้ ที่จะต้องอบรมให้เกิดมีขึ้นในตัวอีกมาก สิ่งเหล่านั้นเป็นส่วนประกอบสำคัญของชีวิต ที่จะช่วยให้ช่วยตัวเองได้ ประกอบการทำงานทั้งตัวได้ อยู่ในสังคมได้อย่างมีประโยชน์และมีเกียรติ วิชาวชิวิทยาลัย์ ตั้งขึ้นเพื่ออบรมนักเรียนให้มีการศึกษาที่ดีดังกล่าว เพราะฉะนั้น เมื่อนักเรียนมีโอกาสที่ดี มาอยู่ในสำนักที่ดีแล้ว ขอให้ตั้งใจเล่าเรียนให้ดีที่สุด และพยายามฝึกฝนอบรมความดีและคุณสมบัติทุกอย่างให้ครบถ้วน เพื่อจักได้มีอนาคตที่แจ่มใสและมั่นคง เป็นผู้ที่จะเป็นคุณแก่ส่วนรวมและประเทศชาติต่อไป

ขออนุโมทนาในการที่ผู้ปกครองและผู้หวังดีทั้งหลาย ได้เอื้อเฟื้อเกื้อกูลการศึกษาด้วยประการต่าง ๆ และขออวยพรให้คณะครู นักเรียน ตลอดจนผู้ที่มีส่วนร่วมในงานนี้ มีความสุขความเจริญโดยทั่วกัน

พระบรมราชาโชวาท

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

แก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒

ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มามอบประกาศนียบัตรและรางวัลของวชิราวุธวิทยาลัย
อีกครั้งหนึ่ง รายงานกิจการของโรงเรียนและผลการสอบของนักเรียนในปีที่แล้ว นับว่ามี
ผลดีพอสมควร เป็นที่พอใจ

ขอชมเชยนักเรียนที่สำเร็จหลักสูตรและที่ได้รับรางวัลทุกคน ในการที่ได้ตั้งใจ
เล่าเรียนและปฏิบัติตนดี จนได้รับความยกย่องและความสำเร็จ

วชิราวุธวิทยาลัยมีหลักการสำคัญที่จะอบรมนักเรียนให้เป็นผู้มีการศึกษาที่ครบถ้วน
ให้มีวิชา มีความรอบรู้ มีความประพฤติเรียบร้อย และมีความเข้มแข็งอดทน เพื่อช่วย
ให้นักเรียนของโรงเรียน เติบโตขึ้นเป็นคนดี มีความสามารถ มีประโยชน์แก่สังคมและ
ประเทศชาติ ทุกคนที่มีโอกาสได้เข้ามาศึกษาอยู่ในสำนักนี้ จะต้องเข้าใจหลักการดังกล่าว
โดยต้องแท้ และตั้งใจเล่าเรียน เพียรพยายามฝึกฝนความรู้ ความดีทุก ๆ อย่าง ให้เกิด
ขึ้นในตนโดยครบถ้วน เพื่อจักได้มีอนาคตอันมั่นคงและแจ่มใส เป็นผู้สามารถประกอบ
การงานเป็นประโยชน์แก่ตน แก่ส่วนรวม และแก่บ้านเมืองสืบไปในวันข้างหน้า

ขออนุโมทนาในการที่ผู้ปกครองและผู้หวังดีทั้งหลาย ได้เอื้อเฟื้อเกื้อกูลวชิราวุธ
วิทยาลัยด้วยประการต่าง ๆ และขออวยพรให้คณะครู นักเรียน กับทั้งผู้ที่มีมาร่วมประชุม
ในพิธีนี้ มีความสุขสวัสดิ์โดยทั่วกัน

(สำเนา)

พระตำราสขของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

ประทานเมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

ปีการศึกษา ๒๕๑๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงที่ท่านทราบอยู่แล้วมีพระอาการประชวรใน
สัปดาห์ที่แล้วมา บัดนี้พระอาการก็เกือบจะเป็นปกติแล้ว แต่นายแพทย์กราบบังคมทูลขอ
พระราชทานอย่าฟังเสด็จสมบุกสมบันมากนัก จึงไม่สามารถจะเสด็จมาได้ ข้าพเจ้าทราบ
อยู่ดี และได้รับพระราชโองการมาว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงห่วงใยในกิจการ
ของโรงเรียนเป็นอันมาก ได้ทรงทราบรายการที่เจ้าคุณถวายเป็นไปก็มีพระราชหฤทัยยินดี
ที่กิจการของโรงเรียนดำเนินไปโดยดีถึงเพียงนี้ นักเรียนสอบไล่ได้ดี นักเรียนปฏิบัติการ
สังคมระหว่างนักเรียนด้วยกัน โดยเฉพาะในเวลาที่เข้าค่ายลูกเสือได้ผลดีทั้งที่ได้ยินมา อย่าง
นักเรียนทำกิจการต่าง ๆ ในทางศิลปกรรมก็ได้ผลดีเหมือนเคย เพราะฉะนั้นจึงเป็นที่ทรง
โสมนัสในพระราชหฤทัยเป็นอันมาก มีพระราชดำรัสให้ข้าพเจ้าเชิญพระราชหฤทัยนี้มา
พระราชทานท่านผู้บังคับการ ครูบาอาจารย์ และนักเรียน ตั้งใจปฏิบัติกิจการตามหน้าที่
ของท่านทั้งหลายแต่ละคนให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ขอให้เจริญด้วยจตุรพิธพร มีอายุยาวยืน สมบูรณ์
ด้วยพลานามัย จุจงทั้งท่านผู้บังคับการของท่าน ได้แสดงตนให้เราได้เห็นอยู่ทุกวันนี้

พระบรมราโชวาท

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

แก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔

ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มาร่วมงานแจกประกาศนียบัตรและรางวัลของวชิราวุธวิทยาลัย กับได้มาเปิดอาคารกีฬาที่สร้างขึ้นใหม่ ในโอกาสเดียวกันนี้

กิจการของโรงเรียนตามที่รายงานให้ทราบ นับว่าดำเนินมาได้ดี และได้รับความร่วมมือสนับสนุนอย่างกว้างขวาง การเรียนและการสอบของนักเรียนก็ได้ผลน่าพอใจ จึงขอชมเชยผู้บริหารพร้อมทั้งคณะครู ที่ได้ทำงานให้แก่โรงเรียนด้วยความตั้งใจ ทั้งขอชมเชยนักเรียนผู้ที่เรียนสำเร็จหลักสูตรระดับต่าง ๆ และที่ได้รับรางวัลทุกคน

คำของข้าพเจ้ากับการที่กล่าวว่า วชิราวุธวิทยาลัยจะพยายามให้การศึกษาที่ดีแก่นักเรียน ให้นักเรียนมีความรู้ ความสามารถ มีความองอาจผึ่งผาย และมีจิตใจสะอาด ซื่อตรง รุ้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมนั้น สำคัญอย่างยิ่ง ถือได้ว่าเป็นคำมั่นสัญญาที่ทุกคนในวชิราวุธวิทยาลัยจะต้องเข้าใจ และจะต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด แท้จริงความรู้ ความสามารถ พร้อมทั้งความสุจริตใจนี้ เมื่อปลูกฝังอบรมให้เกิดขึ้นได้แล้ว ยังจะต้องพากเพียรรักษาให้คงมีอยู่ตลอดไปด้วย สำหรับใช้เป็นเครื่องมือแก้ไขคลี่คลายปัญหา และอุปสรรคขัดข้องต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายเสมอในการงานและการครองชีวิต จึงขอให้สำนึกในข้อนี้ให้ตระหนัก ถ้าแต่ละคนฝึกฝนตนเองไว้ดี มีความเข้มแข็งพร้อมทุกทางอยู่เป็นปกติแล้ว ก็จะสามารถสร้างความสำเร็จและอนาคตที่แจ่มใสให้แก่ตนเองได้ ทั้งจะสามารถต่อสู้ป้องกันกำจัดสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย เพื่อช่วยให้สังคมและชาติบ้านเมืองมีความเรียบร้อยและมั่นคงยั่งยืนได้ด้วย

ข้าพเจ้าขออนุโมทนา ในการที่สมาคมนักเรียนเก่าวชิราวุธวิทยาลัย ผู้ปกครอง และผู้หวังดีได้เอื้อเฟื้อเกื้อกูลการศึกษาของอนุชนด้วยประการต่าง ๆ และขออวยพรให้คณะครู นักเรียน พร้อมทั้งผู้ที่มีร่วมงาน มีความสุขความสวัสดิ์โดยทั่วกัน

คำกล่าวตอบ

ของ ฯพณ ฯ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ผู้แทนพระองค์

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

แก่นักเรียนมหาวิทยาลัย ณ โรงเรียนมหาวิทยาลัย

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ท่านผู้บังคับการโรงเรียนมหาวิทยาลัย และท่านผู้เกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนพระองค์มาในงานนี้ และให้เชิญพระบรมราโชวาทมาแจ้งแก่ที่ประชุมเห็นว่า ทรงพอพระราชหฤทัยที่กิจการของโรงเรียนดำเนินมาได้ ด้วยความก้าวหน้าเรียบร้อย ผลการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ดี นักเรียนสอบไล่ได้มากและได้คะแนนสูงหลายคน ทั้งหมดนี้เป็นผลของความร่วมมือ ความตั้งใจและความเพียรพยายามของทุกๆ คนในมหาวิทยาลัย ซึ่งควรเพิ่มกำลังใจให้ ได้อย่างยิ่งในการทำความดีต่อไป

การศึกษาชนประเภทและมัธยมมีความสำคัญมาก เพราะเป็นการวางรากฐานทางความรู้ ความคิด และทางจิตใจ ที่จะทำให้นักเรียนแต่ละคนสามารถฝึกฝนตนเองให้มีวิชาดี มีความฉลาดรู้จักคิด และมีใจสะอาดสุจริตตลอดไป สำหรับสร้างความสำเร็จและความเจริญให้แก่ชีวิต นักเรียนมาอยู่ในสำนักที่ดี ที่จะให้สิ่งที่พึงประสงค์ได้อย่างพร้อมมูลแล้ว จะต้องตั้งใจให้แน่วแน่ และเพียรพยายามฝึกหัดศึกษา รับสั่งที่มีคำสั่งยังเหล่านไว้ให้ครบถ้วน จักได้สามารถสร้างอนาคตที่แจ่มใสให้แก่ตนเอง และสามารถร่วมกันประกอบการงาน ให้เป็นประโยชน์อันกว้างขวางแก่สังคมและประเทศชาติได้สืบไปในกาลข้างหน้า

ทรงอนุโมทนา ในการที่ผู้ปกครองและผู้หวังดีทั้งหลายได้เกื้อกูลมหาวิทยาลัย ด้วยประการต่างๆ และพระราชทานพรให้คณะครู นักเรียน พร้อมทั้งผู้ที่มีส่วนร่วมงาน มีความสุขความเจริญทั่วกัน

พระบรมราโชวาท

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

แก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

วันพฤหัสบดี ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๑๖

ข้าพเจ้าและพระราชินีมีความยินดี ที่มีโอกาสมาร่วมในงานแจกประกาศนียบัตร และรางวัลของวชิราวุธวิทยาลัย อีกวาระหนึ่ง

กิจการทุกอย่างของโรงเรียน ตามที่รายงานให้ทราบ นับว่าดำเนินมาได้ดี และได้รับความร่วมมือสนับสนุนกว้างขวาง โดยเฉพาะผลการเรียนการสอนของนักเรียนนั้น น่าพอใจมาก จึงขอชมเชยผู้บริหารและคณะครูที่ได้ทำงานด้วยความตั้งใจ พร้อมทั้งขอชมเชยนักเรียนผู้ที่เรียนสำเร็จหลักสูตรชั้นต่าง ๆ และที่ได้รับรางวัลทุกคน

อันที่จริง การเล่าเรียนแล้วสอบไล่ได้ ทั้งได้คะแนนสูงด้วยนั้น นับว่าได้รับผลที่ดีน่าพอใจอย่างยิ่ง แต่ถ้าจะมองให้ลึกลงไปถึงจุดประสงค์อันแท้จริงของการเล่าเรียนแล้ว ก็เห็นว่ายังต้องการผลที่มากกว่านั้น คนที่จะเรียกได้ว่าเล่าเรียนได้เป็นผลสำเร็จ จะต้องเรียนให้ได้ทั้งวิชาความรู้ ทั้งความคิดจิตใจที่ดี ที่สามารถจะนำมาใช้ในการครองตัว ในการสร้างตัวต่อไปตลอดชีวิต วชิราวุธวิทยาลัยมุ่งจะอบรมนักเรียนตามจุดประสงค์ดังกล่าวนี้ เพราะฉะนั้นขอให้นักเรียนทุกคนตั้งใจรับประโยชน์จากการศึกษาให้เต็มที่ หมั่นฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ความสามารถและคุณสมบัติ พร้อมทั้งในกายและในจิตใจ จักได้สามารถเอาชนะอุปสรรคและความชั่วร้ายต่าง ๆ ได้ และสามารถสร้างความสำเร็จ สร้างอนาคตอันแจ่มใสให้แก่ตนเอง ทั้งสามารถช่วยสังคมและบ้านเมืองให้เรียบร้อยมั่นคงยิ่งขึ้นต่อไป

ข้าพเจ้าขออนุโมทนา ในการที่ผู้ปกครองและผู้หวังดีได้เอื้อเฟื้อเกื้อกูลการศึกษาของอนุชนด้วยประการต่าง ๆ และขออวยพรให้คณะครู นักเรียน พร้อมทั้งผู้ที่มาร่วมงาน มีความสุขความสวัสดิ์โดยทั่วกัน

พระบรมราชาโชวาท

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัล

แก่นักเรียนวิชาวุฒิชัย

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มามอบประกาศนียบัตรและรางวัลของวิชาวุฒิชัย
อีกวาระหนึ่ง

กิจการด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนที่รายงานให้ทราบ นับว่าดำเนินมาได้โดยเรียบร้อย
โดยเฉพาะผลการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นต่าง ๆ นั้น น่าพอใจมาก จึงขอชมเชย
ผู้บริหารและคณะครู ที่ได้ทำงานด้วยความตั้งใจ พร้อมทั้งขอชมเชยนักเรียนที่เรียนสำเร็จ
หลักสูตรชั้นต่าง ๆ และที่ได้รับรางวัลทุกคน

ผลอันพึงประสงค์ของการศึกษา กล่าวสั้นแต่โดยเนื้อแท้ มีสองสถาน สถานหนึ่ง
คือความรู้แจ้งจริงในวิทยาการ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับนำไปทำกิจการงาน
สร้างตัว สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่บ้านเมือง แก่ส่วนรวมและแก่มนุษยชาติ อีก
สถานหนึ่งได้แก่ความกตัญญู ที่ฝึกฝนกล่อมเกลามาแล้วอย่างถูกต้อง ให้คล่องแคล่วและ
สุจริตยุติธรรม ซึ่งจำต้องมีไว้เป็นพื้นฐานอันมั่นคง สำหรับรองรับความรู้ทางวิทยาการ
เพื่อให้บุคคลใช้ความรู้ที่ปวงได้ โดยมีประสิทธิผลอันเต็มเปี่ยมและเป็นธรรม ไม่ให้เกิด
เป็นภัยเป็นโทษเพราะความเมามัวทั้งปวง การศึกษาในวิชาวุฒิชัย มุ่งหมายให้สำเร็จ
ประโยชน์ดังกล่าวนี้ ผู้ที่ส่งสอนอยู่ก็ดี นักเรียนก็ดี พึงสำนึกตระหนักไว้เป็นนิจ และ
ควรอย่างยิ่ง ที่จะได้ส่งสอนและเล่าเรียนเพื่อวัตถุประสงค์ที่น่ายกย่องยิ่งกว่าสิ่งอื่น แล้วจะได้ชื่อ
ว่าได้ทำตัวเป็นประโยชน์จริง และมีค่าสมกับที่กำเนิดเป็นมนุษย์

ข้าพเจ้าขออนุโมทนา ในการที่ผู้ปกครองและผู้หวังดีได้เอื้อเฟื้อเกื้อกูลการศึกษา
ของอนุชนด้วยประการต่าง ๆ และขออวยพรให้คณะครู นักเรียน พร้อมทั้งผู้ที่มีส่วนร่วมงาน
มีความสุขความสวัสดิ์โดยทั่วกัน

สำเนาถูกต้อง

สำนักราชเลขาธิการ

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

พระราชดำรัส

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗

เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์

ในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัลแก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

วันศุกร์ ที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนพระองค์ มาในงานพระราชทานประกาศนียบัตร และรางวัลของวชิราวุธวิทยาลัยในวันนี้

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาร่วมในงาน ตามรายงานกิจการต่างๆ ซึ่งวชิราวุธวิทยาลัย ได้กระทำมาในระหว่างรอบปีการศึกษา ๒๕๑๓ นั้น นับว่าได้ดำเนินมาด้วยดีในทุกๆ ด้าน ควรเป็นที่น่ายินดีและพอใจ ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของวชิราวุธวิทยาลัย

ขอแสดงความยินดีและชมเชยนักเรียน ที่ได้รับประกาศนียบัตรและรางวัลทุกคน ที่พากเพียรและพยายามเล่าเรียนจนได้รับผลสำเร็จและได้รับความยกย่องในวันนี้

วชิราวุธวิทยาลัยมีหลักการที่จะอบรมสั่งสอนนักเรียน ให้เป็นผู้มีความรอบรู้ในวิชาการ มีความประพฤติเรียบร้อย ตลอดจนการเล่นกีฬาต่างๆ เพื่อเป็นการวางรากฐานให้มีความเข้มแข็งอดทน มีความสามัคคีในหมู่คณะ เมื่อเติบโตขึ้นจะได้เป็นคนที่มีความสามารถ มีความฉลาดรู้จักคิด และมีใจสะอาด สุจริต ในอันที่จะพิจารณาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความสำเร็จและความเจริญแก่ชีวิตในอนาคต ขอให้นักเรียนทุกคน จงตั้งใจเพียรพยายามฝึกหัดศึกษา และฝึกฝนความรู้ความดีทุกอย่าง อย่างให้ครบถ้วน ในเมื่อได้มีโอกาส ได้เข้ามาศึกษาในสำนักนี้ จักได้สามารถสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเอง และร่วมกันประกอบกิจการงานให้เป็นประโยชน์แก่ตน แก่ส่วนรวม และประเทศชาติสืบไปในวันหน้า

ในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขออวยพรให้ครู นักเรียน ตลอดจนผู้ที่มีมาร่วมในงานนี้ มีความสุขความเจริญ โดยทั่วกัน

พระบรมราชาโฆวาท

พระราชทานแก่คณะครูผู้ควบคุมและนักเรียนโรงเรียนนวิราวุธวิทยาลัย

ซึ่งจะเดินทางไปแข่งขันรักบี้ฟุตบอลประเพณีประจำปี

กับโรงเรียนต่าง ๆ ณ สาธารณรัฐสิงคโปร์

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

วันจันทร์ ที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๕

เป็นที่น่ายินดีมากที่ทางโรงเรียนสามารถที่จะติดต่อกับโรงเรียนในต้นสังกัด เพื่อที่จะนำการแข่งขันให้พบปะกัน ผลัดกันไปผลัดกันมา ข้อนี้เป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนของประเทศต่าง ๆ ได้พบกันและช่วยกัน เพื่อที่จะมีความเข้าใจกันดีขึ้นในการสร้างโลกให้มีการติดต่อกันและอยู่ร่วมกันได้ และโดยเฉพาะที่กำลังอยู่ในวัยเรียน การพบกันเป็นการดี เพราะว่าเป็นการสร้างรากฐานสำหรับอนาคต ในเรื่องนี้นักเรียนมีโอกาสดูไปต่างประเทศนั้นนับว่าเป็นบุญอย่างยิ่ง เพราะว่าทุกคนที่กำลังเรียนเพื่อที่จะหาความรู้ใส่ตัวและเตรียมตัวที่จะมีชีวิตอนาคตและเป็นเจ้าของประเทศ ก็มีความจำเป็นที่จะได้ความรู้ทุกด้าน การไปนั้นก็จะมีความรู้ในด้านสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การไปในฐานะนักกีฬา ก็เป็นสิ่งที่สำคัญเหมือนกัน เพราะว่านักกีฬานั้นจะต้องมีความสามารถ และจะต้องมีความสำคัญ ฉะนั้นการที่นักเรียนมีโอกาสดูไปนั้น นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา และเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกฝนตนเองให้เป็นบุคคลที่มีทั้งความเข้มแข็ง ความรู้ และความกล้าในการวางตัว การไปนั้นก็เป็นการทำให้การศึกษาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การไปในฐานะนักกีฬา ก็คงทราบอยู่แล้วว่าไปเพื่อที่จะต่อสู้ในเชิงกีฬา ก็ต้องเข้มแข็ง แข็งแรง เมื่อลงสนามเพื่อการต่อสู้ในการกีฬานั้น ก็ต้องพยายามที่จะไปปฏิบัติตนให้ดีที่สุดเพื่อให้ได้ชัยชนะ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ทั้งในเวลาลงสนาม ทั้งเวลาออกสนามก็ต้องเข้มแข็งอยู่ตลอดเวลา รู้จักวางตัวให้ดีเพื่อให้ชนะในสิ่งที่ยิ่งใหญ่นั้น ยิ่งใหญ่กว่าการกีฬาด้วยซ้ำ คือการชนะใจของผู้ที่ต้อนรับเรา และผู้ที่เราจะไปพบทั้งหมด เพื่อแสดงว่านักเรียนไทยเป็นผู้แทนของประเทศไทยส่วนหนึ่งมีจิตใจที่ดี ที่เข้มแข็ง ที่โอบอ้อมอารีและเป็นสุภาพ

บุรุษ จะเน้นการไปครั้งนักมีประโยชน์ในทางศึกษาของตน คือเพื่อเรียนรู้สิ่งที่ควรจรรู้ ทั้ง เพื่อแสดงโดยฐานะที่เป็นผู้แทนของทั้ง โรงเรียนทั้งของประเทศ ว่าเยาวชนไทยนี้มีความ น่ารักและความเข้มแข็งนานับถือ จะเน้นการที่ได้มีโอกาสไปนี้ ขอให้ทุกคนเตรียมกาย เตรียมใจให้สมบูรณ์เพื่อที่จะปฏิบัติหน้าที่ทุกด้านที่สมควรที่จะปฏิบัติ และเตรียมกายที่จะรับ ความรู้ในการทัศนศึกษาด้วยเพื่ออนาคตของตน

ขออย่าว่าเป็นโชคคือนักเรียนทุกคนที่ได้ไป ที่โรงเรียนได้จัดให้มีการเชิญระหว่าง โรงเรียนกับโรงเรียนอื่น และได้ปฏิบัติเช่นนี้มาด้วยความสม่ำเสมอและมีผลตลอดมา ขอให้ทุกคนทั้งผู้ที่ควบคุม ครู และทั้งนักเรียนได้เดินทางไปโดยปลอดภัย มีผลดีสมความปรารถนา ขอให้รักษาทัวทั้งกายและใจให้ดีเพื่อให้บรรลุผลอย่างมากที่สุดในจุดประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้ ขอทุก ๆ คนจงประสบความสำเร็จความดีทุกประการ มีกำลังกายกำลังใจ เข้มแข็งสมบูรณ์ตลอดไป.

จากหนังสือประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๕ หน้า ๓๓๓

พิมพ์โดย สำนักราชเลขาธิการ ๕ พ.ค. ๒๕๑๖

พระบรมราชาโชวาท

พระราชทานแก่คณะนักกีฬาฟุตบอลของโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

วันจันทร์ ที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๕

รัฐยิมนัสมากที่คณะนักกีฬาของวชิราวุธวิทยาลัยสามารถไปต่างประเทศอีกครึ่งหนึ่ง ผลการแข่งขันก็นับว่าเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง ในด้านการกีฬาที่พวกนักเรียนวชิราวุธไปครั้งนี้นับว่าได้ผลเต็มที่ ก่อนที่ทุกคนไปในครั้งนี้ ก็ได้มาพบ และที่บอกว่าขอให้ไปให้มีชัยชนะ ก็ได้ชัยชนะทั้งในด้านการกีฬาและในด้านความรู้ คือได้กำชับให้ช่วยเปิดหูเปิดตา ได้เห็นสิ่งใหม่ และเห็นสิ่งที่น่าสนใจทั้งในด้านการกีฬาทั้งในด้านความเป็นอยู่ทางสังคมและวิชาการ ก็หวังว่าที่ไปครั้งนี้เป็นผล มีความสำเร็จทุกประการ

การที่ไปไหนก็ตาม แล้วได้ไปเห็นสิ่งที่ใหม่ ที่น่าสนใจ และจดจำเอาไว้ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับแต่ละคน แต่ว่าคราวก่อน ๆ นั้นเคยบอกกับทางโรงเรียนว่า น่าจะให้ผู้ไปกลับมาแล้วทำเรียงความถึงสิ่งที่ได้ไปเห็นและการเดินทาง จะเป็นการเล่าเรื่องของ การเดินทางก็ตาม หรือเป็นสิ่งที่เห็นก็ตามที่เป็นความรู้ ก็น่าจะนำมาเล่าสั้นฟังให้แก่เพื่อนนักเรียนด้วยกันและคนทั่ว ๆ ไปที่ไม่มีโอกาสไป ก็รู้สึกว่าเป็นทางหนึ่งที่จะทำให้การเดินทางแต่ละครั้งมีประโยชน์ยิ่ง ถ้าทางโรงเรียนสามารถที่จะให้นักเรียนทำเรียงความใน ด้านนั้น ก็จะเป็นสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ทางหนึ่ง แต่ว่าขอให้ระลึกถึงหรือตั้งหัวข้อให้ดี ไม่ใช่ไปแล้วได้เห็นอะไรก็เล่าเรื่องเฉย ๆ เท่านั้นเอง ควรที่จะให้เห็นได้ว่า การไปไหนก็ตามจะได้พบสิ่งที่น่าสนใจ ทั้งในด้านสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติสำหรับในด้านนักเรียน หรือใน ด้านการเมืองซึ่งเป็นส่วนรวม ในทางที่ดีก็มี ส่วนที่เป็นสิ่งที่ไม่ดี ที่เสื่อมก็มี และอยากที่จะให้เข้าใจว่าตัวอย่างต่าง ๆ ที่ได้เห็นได้พบมีทั้งดีทั้งไม่ดี ส่วนที่ดี ถ้าสามารถจะนำมา ปฏิบัติและมาปรับปรุงดัดแปลงให้กับสภาพของเรา ก็จะทำให้เราเจริญขึ้นได้ สิ่งที่ไม่ดีนั้น อาจไม่ดีเฉพาะที่ หรืออาจไม่ดีทั่วไป เราก็ควรที่จะมาพิจารณานำมาเป็นบทเรียนว่า ควร จะละเว้นในการปฏิบัติก็ได้ ถ้าทำเรียงความในหัวข้อที่อาจซับซ้อนลึกซึ้งขึ้นไปมากกว่าการ เล่าเรื่องการเดินทางเท่านั้นได้ก็ควรจะทำเรียงความ และถ้าผู้ใดทำเรียงความได้ดี ก็

พร้อมที่จะให้รางวัล ก็ขอให้ทางโรงเรียนจัดการเรียงความ แล้วก็ให้รางวัลอย่างที่เคย
ให้รางวัลมาแต่ก่อนนั่นแหละ ที่ตั้งหัวข้ออย่างนี้ก็ขออธิบายเล็กน้อยว่า สำหรับทุกคน และ
โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในวัยเรียน โลกนี้มีความม่วนวายอย่างยิ่งและอาจเวียนหัว ตามความจริง
ทุกคน จะเป็นนักเรียน จะเป็นครูใหญ่ จะเป็นครู จะเป็นผู้ที่รับราชการหรือทำงานที่ไหน
ก็ตาม อายุเท่าไรก็ตาม ในสมัยปัจจุบันค่อนข้างจะเวียนหัว คือมีตัวอย่างในการปฏิบัติ
ของส่วนรวมที่ทำให้เราสับสนไม่ทราบว่าจะอะไรดี อะไรไม่ดี ฉะนั้นแต่ละคน แต่ละบุคคล
จะต้องมีใจเข้มแข็ง มีความเฉลียวฉลาดที่จะเลือกในสิ่งที่เข้ามา สิ่งที่เราเข้ามาหมายถึงว่าสิ่งที่
เราฟัง สิ่งที่เรารู้จัก ที่เราได้ประสบ มันปนกันหมด สิ่งที่ดีสิ่งที่เลวมันคละหมัด คนที่
จะดี คนที่จะสามารถที่จะฟันฝ่าอุปสรรคและเป็นมนุษย์ที่ดีและจะมีชีวิตที่มีความสุข ความ
ผาสุก ความก้าวหน้าจริง ๆ และเมื่ออายุมากแล้ว จะมองในชีวิตได้ว่าเราทำสิ่งที่ถูกต้อง
แล้วและมีความสุข และเรียกว่าตายสบายนั้น จะต้องมีความเข้มแข็งอย่างยิ่ง เพราะ
ว่า จะต้องเลือกแนวทางของตนให้ดี เลือกแนวทางของตนที่เลื่องอุปสรรคและเลื่องสิ่งที่เลว
ฉะนั้นทุกคนจะเลื่องสิ่งที่ตนของเลว และไปหาสิ่งที่ดีได้ก็ด้วยปัญญาของตน ด้วยความ
ตั้งใจ ด้วยความเข้มแข็งของตน ในการไปต่างประเทศเพื่อการศึกษาก็จะได้ประสบหลาย
สิ่งหลายอย่าง จงพยายามที่จะพิจารณาสิ่งที่ดีในการปฏิบัติของตนมาเขียนเอาไว้ และยึด
เป็นแนวทางและเลื่องสิ่งที่อาจเสื่อม เพื่อที่จะเตรียมตัวไว้ที่จะดูว่าในสิ่งนั้นมันจะทำให้เกิด
ทางเสื่อม ทว่าทั่วโลกเดี๋ยวนี้มีตัวอย่างทั้งดีทั้งเลวมากมาย ก็เพราะว่าเรารู้มากเกินไป เมื่อ
ก่อนนั้นในสมัยเก่า คนที่อยู่ใน... เช่นในประเทศไทยจะทราบข่าวจากประเทศอื่น ๆ ก็แต่น้อย
บางทีก็ไม่ว่าว่ามีประเทศอื่น ๆ ด้วยซ้ำ นอกจากคนที่เขาศึกษาสูงเหลือเกิน จึงจะทราบ
ว่ามีส่วนอื่นของโลก แต่มาสมัยนี้ทุกคนก็ทราบว่าโลกนี้มีประเทศมากมาย มีประชากรใน
โลกนี้มากมาย และมีความคิด ทั้งความคิดในการปฏิบัติตน ความคิดในทางสร้าง คือ
สร้างทางวิชาการ วิทยาศาสตร์ ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นเข้ามามากเหลือเกิน ก็ต้องสามารถที่
จะเรียน แล้วก็ความรู้ที่เข้ามาอาจมากเกินไปถึงที่เรารับ ฉะนั้นเมื่อเกินกำลังที่เรารับ
ปฏิบัติ เราต้องฝึกจิต ฝึกจิตของตัวที่พร้อมที่จะรับและครองสิ่งดีไว้ สิ่งที่ไม่ดีทิ้งไป ไม่
ให้เกิดความเสียหายแก่ตนเอง ฉะนั้นถ้าทำเรียงความได้ในแนวความคิดนี้ ก็อาจไม่ใช่
เฉพาะในการเดินทางไปต่างประเทศคราวนี้ อาจเป็นเรียงความในเรื่องที่ว่าเยาวชนผู้เป็น
นักเรียนปัจจุบันนี้ประสบเหตุมากมายจะทำอย่างไรที่จะแยกสิ่งที่ดีจากสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ดีจริง

จากสิ่งที่หายนะ อันเป็นหัวข้อที่กว้าง แต่เชื่อว่าถ้าแต่ละคนสามารถที่จะพิจารณาคำ
ปัญญาของตนถึงวิธีแยกสิ่งที่ดีจากสิ่งที่เลวและใช้ประโยชน์ในสิ่งที่ได้ จะเป็นทางที่จะทำ
ให้ตนเองละเว้นจากสิ่งที่หายนะ และถ้าเรียงความมาได้ดีก็จะเป็นการช่วยเพื่อนของตนใน
การที่จะให้พิจารณาว่า ทำอย่างไรสำหรับให้แต่ละคนสามารถที่จะปฏิบัติที่ชอบ เพราะ
ว่าถ้าแต่ละคนปฏิบัติชอบ และแพร่ความดีชอบนั้นให้ออกไปให้กว้างขวาง จะทำให้เยาวชน
ในประเทศไทยสามารถมีชีวิตที่มั่นคง สามารถมีหลักวิชาอย่างหนึ่งที่จะปฏิบัติตนที่ดี และ
สิ่งที่ไม่เป็นมงคลต่าง ๆ จะลดลงไป

เมื่อวันก่อนนี้ได้พบพวกสมาคมผู้สื่อข่าวกีฬาสมัครเล่น ก็ได้พูดทำนองว่า กีฬา
สมัยนั้นน้อยจะเอาแต่นะ จะอย่างไรก็ตาม จะทำเลวอย่างไร มารยาทเสียก็ช่าง ขอให้
ชนะ อันนกรู้สึกยินดีที่นักเรียนวิชาวูและทั้งนักเรียนเกาวยวิชาวูที่เคยเล่นกีฬาไม่ได้
แสดงจิตใจเลวทรามอย่างนั้น เพราะว่าแต่ละคนก็มีการศึกษาดี มีความคิดดี และปฏิบัติ
ตนดี แต่ว่าก็ต้องขอให้พยายามช่วยกันแพร่ไปให้ถึงเพื่อนฝูง ที่เรียกว่าเพื่อนฝูงนั้น
หมายความว่าเพื่อนที่ร่วมชาติ พี่น้องร่วมชาติ ให้เขาเห็นในจิตใจของนักกีฬาวิชาวู เพื่อ
ที่จะให้ปัญญาความวุ่นวายและความยุ่งยากลดลงไป ความวุ่นวายยุ่งยากของประชาชนใน
ทางที่ไม่เป็นประโยชน์อันนั้นบั่นทอนกำลังของชาติบ้านเมืองอย่างยิ่ง ทั้งทางชื่อเสียง ทั้ง
กำลังในการพัฒนาบ้านเมือง ฉะนั้นผู้ที่สามารถจะทางให้แก่คนอื่นก็ควรจะพยายามช่วยทาง
จะทำให้โลกอันกว้างใหญ่ ทำให้ประเทศของตนเป็นที่น่าอยู่ แล้วก็เราจะหาความเจริญ
ความสงบสุขนั้นได้ ก็ขอให้ทางโรงเรียนลองร่างหัวข้อในทำนองนี้ เพื่อที่จะให้นักเรียน
ได้ทำเรียงความซึ่งลึกซึ้งกว่าการเล่าเรื่องเดินทางธรรมด้า และถ้าสามารถที่จะคิดถึงเรื่อง
ในทางลึกซึ้งอย่างนั้นเชื่อว่าจะเป็นผลดี

ขอชมเชยอีกครั้งหนึ่งที่ทางโรงเรียนได้จัดงานเป็นผลสำเร็จดี และผู้ที่เป็นนักกีฬา
จะไปและให้ไปปฏิบัติในเชิงกีฬา และในทางประพฤติปฏิบัติตนเป็นที่เชิดชูเกียรติของนัก-
เรียนวิชาวู ทั้งเป็นการเชิดชูเกียรติของบ้านเมืองไทยเป็นอย่างดี ขอจงมีความสำเร็จ
ทุกประการที่ประสงค์ โดยเฉพาะอย่างนักเรียน ขอให้เรียนได้ผลดี สอบไล่ได้ดี เพื่อ
เป็นอุปกรณ์ในการดำรงชีพในข้างหน้า

จากหนังสือประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๕ หน้า ๕๑๘
พิมพ์โดย สำนักราชเลขาธิการ ๕ พ.ค. ๒๕๑๖

พระบรมราชาโชวาท

พระราชทานคณะครู นักเรียนนวิราชวิทยาลัย

ในโอกาสที่ได้เข้าเฝ้า ฯ กราบถวายบังคมลาไปแข่งขันรักบี้ฟุตบอล

ณ ประเทศมาเลเซีย

วันศุกร์ที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๔

โรงเรียนนวิราชวิทยาลัย ได้ส่งคณะรักบี้ ไปแข่งขัน ณ ประเทศมาเลเซียหลายครั้งแล้ว และก็ได้เชิญคณะของโรงเรียนจากมาเลเซียมาแข่งขันที่โรงเรียนนวิราชวิทยาลัยหลายครั้ง กันนับว่าเป็นงานที่ดีที่ทำให้สามารถที่จะพบปะกับผู้ที่อยู่ในอายุรุ่นราวคราวเดียวกันอย่างดี แลกเปลี่ยนความคิดและการแข่งขัน เพื่อให้แสดงฝีมือของแต่ละฝ่าย ทั้งนักมีประโยชน์มากอยู่แล้ว | ประโยชน์ที่ใหญ่ยิ่งคือโรงเรียนนวิราชวิทยาลัยเป็นโรงเรียนตัวอย่างสำหรับประเทศไทย การที่นักเรียนไปแข่งขัน ณ ต่างประเทศเช่นนี้ ก็แสดงให้เห็นว่าในเมืองไทยมีโรงเรียนที่มีการศึกษาดี | และมีการฝึกฝนให้มีความรู้ทั้งความสามารถและการวางตัวที่ดี ฉะนั้นการที่ไป แข่งขัน ณ มาเลเซียนี้ ก็มีความรับผิดชอบอยู่หลายด้าน นอกจากด้านนักกีฬาที่มุ่งที่จะต้องชนะในการกีฬา | ความสำคัญที่สี่คือแสดงให้เห็นว่าเยาวชนไทยเริ่มมีความสามารถ มีความรู้ และมีจิตใจที่ทั้งแข็งแกร่ง แข็งแรง ทั้งมีจิตใจที่บริสุทธิ์ | ถ้าได้แสดงคุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ให้ต่างประเทศดูก็จะเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนและต่อประเทศอย่างมาก ยิ่งในสมัยนี้ ซึ่งโลกมิใช่เฉพาะในย่านภูมิภาคที่มีความเดือดร้อน ดังที่ทุกท่านได้ทราบอยู่แล้ว แต่ทั่วโลกมีความเดือดร้อนมาก คือความไม่สามัคคี ความแก่งแย่ง ความไม่เป็นผู้ที่เป็นสุภาพบุรุษเป็นอย่างมาก ซึ่งจะนำโลกไปสู่หายนะ ฉะนั้นต้องส่งเสริมและต้องฝึกฝนตนเองให้มีความแข็งแกร่งทั้งทางกาย และจิตใจให้ดี และแสดงออกมาให้เห็นว่า ความดีคือความเป็นสุภาพชนและเป็นคนที่มีความกล้าหาญที่จะทำในสิ่งที่ถูกต้อง | ซึ่งต้องแสดงออกมากการไปเป็นโอกาสที่ดีที่จะแสดงให้ต่างประเทศได้เห็น ฉะนั้นก็ขอให้นักเรียนทุกคนที่ไปแข่งขันได้แสดงฝีมือในเชิงกีฬาให้ดีที่สุด ประกอบด้วยความเป็นนักกีฬา หมายถึงความสุภาพ และยอมที่จะรับความรู้และความเห็นของผู้อื่น มีวินัยที่ดี ดังนั้นจะเป็นประโยชน์

มากสำหรับตน เพราะว่าตนจะได้รับความนิยม และสำหรับโรงเรียน สำหรับประเทศด้วย
จึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่อยู่ในตัวของแต่ละคนที่จะไปแข่งขัน

เรื่องการฝึกฝนกายและจิตใจให้ดีขึ้น โรงเรียนได้ให้โอกาสแก่ทุกคนให้ทำ แต่ แต่ละคนที่เป็นนักเรียนจะต้องทำด้วยตัวเอง อาศัยความฉลาดของตน ของแต่ละคนที่จะเห็น
ทางที่ดี ที่ชอบ มาผลักดันตัวให้ไปในทางดี ที่ชอบ และรู้ว่าเป็นอย่างไร ที่สำคัญเพราะว่า
รู้ดี และไว้วางใจว่าทุกคนมีความดีอยู่ในตัวแล้ว เพียงที่จะต้องฝึกฝนให้ยิ่งที่สุด เหตุการณ์
ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศนี้ และที่แสดงออกมาในทางที่ดูเหมือนว่ามันจะไม่ดี ยังสงสัยอยู่
ว่ามาจากผู้ที่เป็นคนมีน้ำใจเป็นคนไทยหรือเปล่า ฉะนั้นผู้ที่มีความน้ำใจเป็นคนไทย จะต้อง
แสดงตนออกให้เห็นว่าน้ำใจของคนไทยที่เราได้รับตกทอดมาแต่โบราณกาลยังไม่หายไป
เมืองไทยก็เหมือนประเทศอื่น ๆ เหมือนกลุ่มชน ไม่ใช่ว่าเป็นเพียงจุดหรือพื้นที่ในแผนที่
เท่านั้น ประเทศคือประชาชน คือคนที่ประกอบเป็นประชากรของประเทศ ฉะนั้นแต่ละ
คนก็มีส่วนที่จะช่วยให้ประเทศอยู่ได้และรักษาความเป็นไทยได้ ก็ขอให้ทุกคนจงระลึก
ถึงข้อนี้ให้ดี และแสดงออกมาในเมื่อมีความจำเป็นในการไปครั้งนี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งของการ
แสดงออกมาเช่นนั้น

ก็ขอให้ได้ไปดี มีความมั่งคั่ง และให้สามารถที่จะชนะใจของผู้ที่เป็นคู่แข่งกัน ทั้ง
ผู้ที่จะได้เป็นผู้จัดการแข่งขัน จะได้เป็นการทำหน้าที่ของพลเมืองที่ดีของประเทศไทย ขอ
ให้ไปและมีความสำเร็จในหน้าที่ ในจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งใจเอาไว้ มีกำลังใจ กำลังใจ
สมบูรณ์แข็งแรง และทั้งในด้านการเรียน การฝึกฝนตนเอง ขอให้ประสบความสำเร็จ
ทุกประการ

สมเด็จพระรามธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบรมราชาไชวาท

และ

พระราชดำรัส

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชทานแก่อาจารย์ ครู

และ

นักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในการนํักขั้ตฤกษั้วิสาขบูชา

คำนำ

พระบรมราชาบาทที่รวบรวมพิมพ์ขึ้นครั้งนี้ ได้พระราชทานแก่อาจารย์ครูและนักเรียนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ตลอดจนผู้ที่มีความจงรักภักดีมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท จึงเป็นการสมควรที่ราชบริพารในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงควรสำเหนียกและจดจำไว้ จะได้เป็นทางปฏิบัติตนให้ต้องด้วยพระราชนิยมตั้งแต่มิเยาว์ เพื่อเป็นนิสัยบ่มจรรยาคิดตัวต่อไปเมื่อหน้า

มีข้อสำคัญที่ควรจะเห็นได้อย่างหนึ่งว่า ในวันนักขัตฤกษ์วิสาขบูชา ซึ่งเป็นวันสำคัญในศาสนาของเรา ก็เป็นวันพระประสูติ วันตรัสรู้และวันปรินิพพานแห่งองค์สมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงแสดงพระกระแสน้ำพระบรมพุทโธบาทแก่บรรดาเหล่าราชบริพารในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเช่นกัน ก็เพราะทรงพระราชดำริว่า การศึกษาอย่างที่เขาใจกันทุกวันนี้กับการศาสนาเป็นของคู่กัน ควรจะต้องสอนควบกันไปด้วยทีเดียว จึงจะเป็นการน้อมใจเด็กให้เข้าสู่การสมาธิปฏิบัติได้ ถ้าแม่ปล่อยให้เด็กห่างเหินเคารพต่อศาสนาตั้งแต่วัยอยู่ในโรงเรียนแล้ว เมื่อออกจากโรงเรียนเติบโตใหญ่ไปภายหน้าก็จะเป็นผู้หมิ่นต่อศาสนา เลยไม่มีอะไรเป็นเครื่องนับถือ ซึ่งผิดหลักของการศึกษา จึงได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ เริ่มการวิสาขบูชาขึ้นที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ทรงพระอุสาหวิริยาภาพเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์มาทรงแสดงพระบรมพุทโธบาท แก่บรรดาเหล่าราชบริพารในสำนักโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

นอกจากนี้ยังทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครูบาอาจารย์และนักเรียนในโรงเรียนนี้ ได้โดยเสด็จพระราชดำเนินในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในวันนักขัตฤกษ์วิสาขบูชาที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามอีกส่วนหนึ่งเป็นการประจำปี เพราะเป็นพระอารามที่ใกล้โรงเรียน จะได้สะดวกในการไปมา ถ้าแม้ว่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นอย่างโรงเรียนอื่น ๆ ที่ต้องอาศัยสถานที่พระอารามและวัดสำหรับการสอนการเรียนด้วยซ้ำแล้วไม่แสดงการเคารพต่อพระพุทธศาสนาในวันนักขัตฤกษ์ วันประสูติแห่งพระบรมศาสดาจารย์อันเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนแล้ว ก็น่าจะได้รับความครหาอย่างรุนแรงเป็นแน่แท้จริงโรงเรียนมหาดเล็กหลวงไม่ได้อยู่ในพระอารามหรือในวัดเลย แต่ที่ทรงพระมหา-

กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ครูบาอาจารย์และนักเรียนโดยเสด็จพระราชดำเนิในการบำเพ็ญ
พระราชกุศลเช่น^๕ ก็เพราะมีพระราชประสงค์จะให้ครูบาอาจารย์และนักเรียนรู้จักความ
สำคัญในหน้าที่แห่งคนไทยที่ประกาศตนว่าเป็นพุทธศาสนิกชน ไม่ใช่ทำการชั่ววันหนึ่ง ๆ
โดยไม่คิดถึงความดีที่ควรจะทำใจใส่เอื้อเฟื้อแก่เด็กโดยรอบด้าน

เมื่อผู้ใดได้อ่านพระบรมราโชวาทแล้ว ประพฤติตามกระแสพระบรมราโชวาท
ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าจะเป็นสวัสดิมงคลแก่ผู้นั้นอย่างประเสริฐ เมื่อข้าพเจ้ารู้สึกเช่น^๕ จึงได้
ให้หัวหน้า พระยาบริหารราชมานพรวบรวมไว้ ตั้งใจไว้นานแล้วว่าพิมพ์จำหน่ายให้
แพร่หลายต่อไปในคราวเสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงเรียนหลังที่ทรงพระมหากรุณาโปรด-
เกล้า ฯ ให้สร้างขึ้น^๕ และคิดไว้ว่าเมื่อได้รับพระราชทานพระบรมราโชวาทพอจะรวบรวม
เป็นเล่มได้ ก็จะพิมพ์จำหน่ายต่อไป พอดีกับที่ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่า เวลานี้มีผู้กระหาย
อยากจะได้พิมพ์ชนมากด้วยกัน ข้าพเจ้าจึงได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราช-
ทานพระบรมราชานุญาตพิมพ์ขึ้นใช้เป็นหนังสือเรียนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงด้วยส่วนหนึ่ง
เป็น^๕ ที่ต้องด้วยพระราชนิยม จึงได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตพิมพ์ขึ้น^๕ ทั้งนี้เป็น
พระเดชพระคุณล้นเกล้า ฯ หากที่สุดมิได้ ที่เราได้มีโอกาสรับพระราชทานพระบรมราโชวาท
โดยทั่วถึงกัน

(ลงนาม) จางวางโท พระยาประสิทธิ์ศุภการ

ผู้อำนวยการ

พระบรมราชาโชวาท

ในงานวิสาขบูชา

ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน

ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๗

ข้าพเจ้าขอประทานโอกาสแห่งเจ้านายซึ่งมีพระชนมายุสูงกว่า เพื่อที่จะกล่าวธรรมิกถาแก่นักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเหล่านี้ ฯ

ตั้งแต่เปลี่ยนมาแล้ว ได้เคยทำพิธีในวันวิสาขบูชา ซึ่งเป็นวันสำคัญในศาสนาของเรา เพราะเป็นวันพระราชสมภพวันตรัสรู้และวันปรินิพพานของสมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ถ้าจะแปลอย่างให้เข้าใจง่ายขึ้น ๆ ก็คือเป็นวันเฉลิมพระชนม์พรรษาของพระพุทธเจ้าของเรานั่นเอง เราทั้งหลายจะต้องเข้าใจว่าการที่มีพิธีเช่นนี้เพื่ออะไร และทำไมจึงต้องระฤกถึงพระพุทธเจ้า, กับทั้งเชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านด้วย ฯ

เราผู้เรียกว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา จำจะต้องเข้าใจแจ่มแจ้งว่า พระพุทธเจ้าคืออะไร พระธรรมเจ้าคืออะไร พระสงฆ์เจ้าคืออะไร ในข้อนี้ครั้งก่อนก็เคยได้อธิบายหนหนึ่งแล้ว แต่การอธิบายซ้ำอีกไม่เป็นของเสียหายอะไร ฯ

พระพุทธเจ้าคือผู้ที่ได้ทรงตรัสรู้เอง โดยที่มีความรู้บังเกิดขึ้นในพระทัยของพระองค์พร้อมแล้ว ทั้งได้ทรงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามเห็นตามและประพฤติชอบด้วย กาย วาจาใจด้วย ท่านผู้เรียกว่าพระพุทธเจ้า

พระธรรมเจ้าคือพระธรรมวินัยคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ที่เราเรียกกันว่าพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์เจ้าคือชนหมู่หนึ่งซึ่งได้สดับพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุศาสน์ไว้ และได้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยนั้น แล้วนำมาสั่งสอนให้แก่ผู้อื่นสืบต่อ ๆ กันมา เราทั้งหลายจึงได้รู้และสดับตรับฟังกันอยู่จนทุกวันนี้ ฯ

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้เรียกว่าพระรัตนตรัย คือแก้ว ๓ ประการ รัตน แปลว่าแก้ว ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ประเสริฐ เพราะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

นี้เป็นสิ่งที่ประเสริฐ จึงได้เรียกว่าเป็นแก้วทั้ง ๓ ประการ คุณของพระรัตนตรัยจะกล่าวโดยย่อก็คือ

พระพุทธเจ้า^{๕๓}เมื่อได้ทรงตรัสรู้ คือ^{๕๔}ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เองแล้ว ถ้าหากพระองค์จะเก็บความรู้^{๕๕}นั้นไว้และไม่ส่งสอนผู้อื่น ก็ไม่มีผู้ใดจะติดैनได้ เพราะความรู้^{๕๖}ใครได้มาแล้วก็ย่อมเป็นของกัน^{๕๗}นั้น แต่พระพุทธเจ้าของเราหาได้ประพาศิเช่นนั้นไม่ พระองค์^{๕๘}พระทัยเผยแผ่ธรรมอันวิเศษนั้นให้เป็นประโยชน์แก่กันทั้งหลายด้วย เพื่อคนทั้งหลายจะได้ปฏิบัติตามได้บรรลุความสุข ระวังเสียซึ่งความทุกข์ โดยสมควรแก่อัตภาพของตน ๆ ^{๕๙}จึงนับว่าเป็นคุณของพระพุทธเจ้า

ส่วนพระธรรม^{๖๐}นั้น เมื่อผู้ใดปฏิบัติตาม และตั้งตนมั่นอยู่ในคลองธรรมแล้ว ยากที่จะเปลืองปล้ำหรือผิดพลาดด้วยประการต่าง ๆ ^{๖๑}นี่คือคุณของพระธรรม

ส่วนพระสงฆ์ซึ่งตัวท่านเองเป็นผู้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยแล้ว ท่านอุส่าห์ส่งสอนให้เราทั้งหลายปฏิบัติปฏิบัติชอบด้วย นับว่ามีคุณเปรียบเหมือนบิดามารดา^{๖๒}ที่ได้

ผู้^{๖๓}ที่รู้จักคุณพระรัตนตรัยดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ และรู้สึกว่าพระรัตนตรัย^{๖๔}ย่อมเป็นที่พึ่ง นำให้ได้รับความสุขและกำจัดภัยได้จริง จะหาสิ่งอื่นเปรียบมิได้ เรียกว่าผู้ถึงซึ่งพระไตรสรณาคม และชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชน คือผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง ๖

คราวนี้มาถึงการที่จะปฏิบัติให้เป็นธรรม หรืออีกนัยหนึ่งว่าการถือศาสนาจะเป็นประโยชน์ได้อย่างไร ลองตรึกตรองดูให้ดี ๖ ในโลกนี้ย่อมมีของเป็นคู่กัน จะเรียกว่าสำหรับเป็นอริกันก็ได้ คือความดีกับความชั่ว ความดีเมื่อมีอยู่แล้ว ก็มี^{๖๕}ความชั่วคอยประจุนอัยด้วยเสมอ ผู้ที่ตั้งใจบำเพ็ญแต่ความดี เมื่อมีความชั่วมากกระทบใจเข้าก็มักจะชวนให้ใจปั่นป่วนรวนเรไปได้ โบราณท่านจึงเปรียบความชั่วว่า เป็นมารหรือยักษ์ที่คอยจะกินคน และมีใช้ว่าจะมีแต่ในศาสนาของเราศาสนาเดียวเมื่อไร ถึงศาสนาอื่น ๆ เขาก็ว่ามีเช่น^{๖๖}นี้เหมือนกัน ๖ ที่จริงเราทั้งหลายก็ย่อมจะร้อยด้วยกันแล้วว่า ความดีย่อมจะทำให้ผู้ประพาศิได้ผลเป็นสุข และความชั่วนั้นประพาศิเข้าก็ให้ผลเป็นทุกข์ ทุกคนย่อมแสวงหาความสุขที่ยั่งยืนอยู่เสมอ ทั้งในส่วนกายและส่วนใจ แต่ความสุขเช่นนั้นจะได้ด้วยยาก ความชั่วเป็นสิ่ง^{๖๗}ที่กระทำได้ง่าย และมารย่อมคอยกระซิบให้เราทำอยู่เสมอด้วย เช่นเราระวังตัวไม่ไปเที่ยวในที่ที่ไม่ควรเที่ยว มันก็คอยเตือนว่าการประพาศิที่ระวังตัวเช่นนั้น จะเรียกว่า

เป็นสุขอย่างไรได้ เป็นความทุกข์ต่างหาก การไปเที่ยวเล่นเป็นการนำสนุกสนานนัก ไม่ไปเที่ยวมัวแต่กุกก้อยู่เช่นนั้นไม่เห็นหน้าสบายเลย ความชั่วคือมารมันย่อมคอยกระซิบบวนใจเราให้เห็นผิดเป็นชอบอยู่เช่นนั้น ก็เมื่อเราต้องคอยรบกับมารอยู่เสมอ ทำใจเราจึงจะรู้ได้ว่าสิ่งที่เราจะทำลงไปนั้นผิดหรือถูกดีหรือชั่ว และถ้าเราจะต้องคอยคิดค้นหาต้นเหตุกระทำเป็นการทดลองอยู่ทุกสิ่งก้าวไม่ว่าจะทำสิ่งใด จนที่สุดจะนั่งนอนย่นเดินก็จะมิต้องทดลองเสียทั้งสนหรือ ที่ไหนจะมีเวลาทำกิจการอื่น ๆ ให้สำเร็จได้ คงไม่มีเวลาพอเป็นแน่ ๆ เพราะเหตุนี้ ผู้ที่รล้นนักปราชญ์เมื่อได้พยายามค้นหาทดลองได้ความรู้สำเร็จดีแล้ว ว่าสิ่งนั้นถ้าประพฤติเข้าจะนำมาซึ่งความสุข สิ่งนั้นถ้าประพฤติเข้าจะนำมาซึ่งความทุกข์ ท่านจึงจดจำไว้สำหรับสั่งสอน เพื่อคนข้างหลังจะได้ไม่ต้องทดลองกันรำไป ๆ

ยกตัวอย่างเช่นไฟ บิคารมาดาท่านห้ามไม่ให้เราจับ เพราะท่านรู้แล้วว่าไฟเป็นของร้อน ถ้าไม่มีใครบอกเรา ๆ ก็คงจะต้องจับไฟให้มือพองเสียก่อนแล้ว จึงจะได้ความรู้ว่าไฟเป็นของร้อน เช่นนี้เป็นตัวอย่างเพียงต้น ๆ ก็พระธรรมวินัย คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าของเรา ซึ่งเป็นของละเอียดลึกซึ้งนั้น จะมีประโยชน์แก่ผู้ที่นับถือและปฏิบัติตามเพียงไร ย่อมจะพรรณนาได้ไม่หมดสิ้นสุด ๆ แท้จริงบรรดาศาสนาทั้งหลายย่อมประกอบด้วยคำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์เช่นนั้นทั้งนั้น แต่ฝ่ายเราผู้เป็นคนไทย บ้านเมืองเราได้นับถือพระพุทธศาสนามานานแล้ว เราจึงควรเลือกถือพระพุทธศาสนาสืบต่อจากบิดามารดาปู่ย่าตาทวดของเรา ๆ สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ของเราได้ตรัสธรรมอันถ่องแท้แล้ว จึงได้ทรงสั่งสอนพระสาวก พระสาวกก็ได้สั่งสอนเราทั้งหลายต่อ ๆ มา เมื่อเราทั้งหลายได้รับคำสั่งสอนรู้ผิดและชอบเช่นนั้นแล้ว ก็ประพฤติได้ถูกต้อง โดยไม่ต้องทดลองเลือกกันด้วยตนเอง ๆ

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนคนนำทาง ซึ่งชูประทีปขึ้นส่องให้เราได้แลเห็นหนทางได้ถนัด ประทีปนี้คือพระธรรม ผู้ใดที่เฝ้าฟังธรรมเมื่อเวลาเทศน์ก็ดี หรือเมื่อเวลาอ่านหนังสือก็ดี ได้ชื่อว่าเป็นคนฉลาดรู้จักเดินเข้าหาดวงไฟ เพื่ออาศัยแสงสว่างแลเห็นทางเดินได้แจ่มแจ้ง ไม่ต้องเดินสะดุดหรือตกหลุมตกหล่ม อาจเดินไปสู่สถานแห่งความสุขได้โดยสะดวก ส่วนผู้ที่เกียจคร้านไม่เฝ้าเฝ้าในพระธรรมวินัยนั้น ก็ไม่ผิดอะไรกับผู้งงเขลาที่ไม่รู้จักเดินเข้าหาดวงไฟ ถ้าแม้ว่าตนเดินสะดุดหรือตกหลุมตกหล่มลงไป จะขัดผู้อื่นไม่ได้

เพราะดวงประทีปอันส่องแสงสว่างก็ได้จุคอยู่เสมอ แต่ตัวเกียจคร้านไม่เดินเข้าไปหาแสง
ประทีปนั้นเอง ความผิดจึงตกอยู่กับตนเอง ถึงจะกล่าวว่าไม่มีผู้แนะนำตักเตือนก็ไม่ได้
เพราะตัวของตัวเองมีหน้าที่ที่จะกระตือรือร้น ตรงกับภาษิตบทหนึ่งที่ว่า “ตนของตนนั้น
แหละเป็นที่พึ่งแก่ตน” คือตนของตนไม่ชวนชวายุกระทำตัวให้ดีแล้ว ถึงแม้จะมีผู้มีอำนาจ
สูงใหญ่ยกย่องสักเพียงไร ก็จะไปไม่ได้ตลอด ผู้ที่นั่งอยู่เฉย ๆ คอยรอแสงไฟให้มาเอง
ไม่เดินเข้าไปหาดวงไฟเพื่อให้ได้แสงสว่างดังนี้ นับว่าเป็นความผิดของตนเองทีเดียว จะ
โทษใครไม่ได้ ๖

ยังมีคนอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่งอวดดี เชื่อตัวว่าเป็นคนเดินทางเก่ง ไม่ต้องมีไฟนำ
ก็ได้ เท้าของตนเคยเดินชานาญอยู่แล้ว คงจะเดินได้ไม่มีความพลาดพลั้ง คนจำพวกนี้จะ
เรียกว่ากระไร ต้องเรียกว่า “ตาบอดสตอตาเห็น” เพราะเขาเห็นว่าไม่จำเป็นต้องถือ
ศาสนาก็ได้ ศาสนานั้นเรียนเสียเวลาเปล่า ๆ ไม่มีประโยชน์อะไร ประทีปคือดวงไฟใหญ่
ได้จุคอยู่แล้ว เขาไม่ปรารถนาเอาตามองดูเสียทีเดียว จึงไม่ผิดอะไรกับคนตาบอดที่สตอตา
เห็นไปในทางผิด ๆ ๖ พวกเราทั้งหลายที่เป็นนักเรียนมหาดเล็กนับว่าเป็นผู้ที่ได้อยู่ในสำนัก
อันดี จะประพฤติตนเช่นนี้หาควรไม่ เราจะเข้าใจในคำสั่งสอนหรือยังก็ตาม จงพยายาม
ฟังโดยเคารพและตั้งใจจำไว้ให้มากที่สุดที่จะจำได้ เพื่อว่าเมื่อเติบโตใหญ่ต่อไปข้างหน้า จะ
ได้รับผลอันดีงาม ๖

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น แบ่งเป็นหลายภาคหลายชนิด และในภาคหนึ่ง ๆ
ก็แบ่งออกอีกเป็นหลายหมวดหลายประการ ถ้าจะเก็บมาสั่งสอนให้ละเอียดแล้ว ย่อว่าแต่
วันเดียวเลย สอนกันตั้งปีก็ไม่จบ ถ้าจะกล่าวให้ฟังแต่ย่อ ๆ ก็เท่ากับอ่านสารบาณเรื่อง
คงไม่ได้ประโยชน์อะไรนัก เพราะฉะนั้นในวันหนึ่งจึงจะเลือกนำมากล่าวแต่หมวดเดียว ซึ่ง
เป็นส่วนหนึ่งแห่งคัมภีร์ปฏิบัติอันเป็นธรรมที่สมควรแก่ฤกษ์สดี สำหรับจะได้เป็นเครื่อง
เตือนใจทั้งชายหญิงผู้ใหญ่และเด็ก ๖ ธรรมสำหรับฤกษ์สดีเช่นนี้ เราทั้งหลายผู้มุ่งจะแสวง
หาความงามความดีย่อมจะประพฤติได้เป็นเนืองนิตย์ เพราะไม่ใช่สิ่งที่เกินกำลังของเรา
ไปเลย ๖

ธรรมหมวดหนึ่งที่จะแสดง ณ บัดนี้ท่านเรียกว่าทิศทั้ง ๖ ได้แก่บุคคล ๖ จำพวก คือ
ทิศเบื้องหน้าได้แก่บิดามารดา

ทิศเบื้องขวาได้แก่ครูบาอาจารย์

ทิศเบื้องหลังได้แก่ครอบครัวหรือบุตรภรรยา

ทิศเบื้องซ้ายได้แก่มิตร

ทิศเบื้องต่ำได้แก่บ่าวไพร่

ทิศเบื้องบนได้แก่สมณะพราหมณาจารย์

บัดนี้เราจะถึงทิศเบื้องหน้าซึ่งได้แก่บิดามารดาที่เราควรจะประพาศิต่อท่านเป็นการ
ตอบแทนคุณท่านอย่างไร ๆ กิจของเราที่จะพึงกระทำตอบแทนคุณบิดามารดาท่านจัดไว้
เป็น ๕ สถาน คือ

สถานที่ ๑ บิดามารดาท่านได้เลี้ยงดูเรามาตั้งแต่เล็กจนโต ได้ทะนุบำรุงเราให้อิ่ม
หนำสำราญปราศจากอันตรายทั้งปวง ในเวลาบวชใช้ท่านก็ได้รักษาพยาบาลเรามา ครั้น
เวลาท่านมีอายุมากแล้วเราเติบโตขึ้นเราก็คควรสนองคุณท่าน โดยปฏิบัติและเลี้ยงดูเป็นการ
ตอบแทนท่านบ้าง ให้ท่านได้ความสุขกายสุขใจ

สถานที่ ๒ เราต้องรับทำกิจการของท่าน เมื่อท่านมีธุระอะไรอย่าให้ท่านต้อง
ออกปากใช้หรือวิงวอน เรารู้ว่าท่านมีความปรารถนาอย่างไร เราก็ทำให้สำเร็จตามความ
ปรารถนาของท่านให้ดีที่สุดที่จะทำได้

สถานที่ ๓ เราต้องพยายามดำรงวงศ์สกุลของเราให้ดี เป็นต้นว่าสกุลของเรามี
ชื่อเสียงก็อยู่แล้ว ไม่ควรเราผู้เป็นบุตรจะประพาศิตเอาแต่สบายส่วนตัวตามชอบใจเรา
ฝ่ายเดียว ต้องดำรงวงศ์สกุลให้มีชื่อเสียงดีตลอดไปชั่ว จะได้มีผู้สรรเสริญว่า วงศ์สกุล
นั้นชาติ เขารับสืบต่อกันมาได้โดยมั่นคงเป็นปึกแผ่น

สถานที่ ๔ ต้องประพาศิตนให้สมควรได้รับทรัพย์มรดก ขอนมุงความว่า ต้อง
ประพาศิตนไม่ให้สุรุ่ยสุร่าย ไม่เป็นผู้ใช้จ่ายทรัพย์โดยไม่รู้จักราคาของทรัพย์ ต้องเป็นผู้รู้
จักออมสินและแสวงหาเพิ่มเติม ให้สมควรที่จะเป็นผู้รับครอบครองทรัพย์มรดกที่บิดา
มารดาและญาติได้สะสมไว้ให้ ถ้าเราใช้จ่ายทำลายทรัพย์นั้นเสียโดยหาประโยชน์มิได้แล้ว
จะเป็นที่น่าโทมนัสในวงศ์สกุลของเรายิ่งนัก

สถานที่ ๕ เมื่อบิดามารดาท่านล่วงลับไปแล้ว เราควรสนองพระเดชพระคุณท่าน
โดยทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ท่าน และทำศพให้เป็นที่ยับยอสมควรแก่ยศบรรดาศักดิ์
หรือบิดามารดาพอใจจะให้ทำอย่างไรก็ต้องทำให้อย่างนั้น

ฝ่ายบิดามารดาเมื่อท่านได้รับความบำรุงจากเรามีใช้ท่านจะนั่งเฉยเสียเมื่อไร ท่าน
ย่อมจะอนุเคราะห์เราได้ถึง ๕ สถานเหมือนกัน คือ

สถานที่ ๑ ท่านจะห้ามเราไม่ให้ประพฤติชั่ว และคอยตักเตือนว่ากล่าวเราใน
เวลาที่เรากำลังผิดต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก การที่ท่านห้ามนี้เพราะอะไร ก็เพราะท่านรู้อยู่แล้ว
ว่า ความชั่วนั้น ถ้าผู้ใดทำเข้าแล้วก็จะนำไปสู่ความทุกข์ ท่านผู้ใหญ่ ท่านได้เคยพบเห็น
มาก่อนเรา ท่านจึงให้ความรู้ของท่านในข้อนี้แก่เรา เป็นเครื่องแสดงความเอ็นดูแก่เรา
นับว่าเป็นประโยชน์สำคัญยิ่งนัก

สถานที่ ๒ ท่านชี้แจงให้เราเข้าใจความดี เพราะเพียงแต่ห้ามไม่ให้ประพฤติชั่ว
อย่างเดียวเท่านั้นยังไม่พอ ท่านยังจะต้องสั่งสอนว่า สิ่งที่ดีควรทำ ถ้าทำเข้าแล้วจะได้
ประโยชน์อย่างนั้น ๆ เป็นทางที่จะอุปการะแก่คุณสถานที่ ๑ ของท่านด้วยอีกส่วนหนึ่ง

สถานที่ ๓ บิดามารดาควรจะจัดการให้เราศึกษาศิลปวิทยา เพื่อต่อไปเราจะได้มี
ทางทำมาหาเลี้ยงชีพโดยชอบ การที่ท่านให้ศึกษาศิลปวิทยานี้ก็เหมือนท่านให้ทรัพย์สินของท่าน
แก่เรา นับเป็นบำเหน็จพิเศษส่วนหนึ่ง

สถานที่ ๔ เมื่อเรามีอายุสมควรแล้ว ท่านคงจะจัดหาภรรยาให้และโดยท่านได้รู้
ได้เห็นมาก่อนแล้ว ประกอบด้วยท่านมีใจรักเรา ท่านคงจะเลือกหาให้แต่ที่ดีที่สมควร
แก่เรา เช่นนั้นก็นับว่าท่านให้ลาภสำคัญอีกอย่างหนึ่งเหมือนกัน

สถานที่ ๕ ท่านคงจะมอบทรัพย์สินสมบัติให้แก่เราในสมัยกาลอันควร เมื่อท่านเห็น
ว่าเราประพฤติตัวดีสมควรเป็นผู้รับทรัพย์สินมรดกได้แล้ว ท่านคงทำพิธีกรรมมอบให้

นี่นับว่าบิดามารดาตอบแทนความปฏิบัติที่เราได้กระทำต่อท่าน เพราะฉะนั้นการ
ที่เราปฏิบัติท่านจะนับว่าเราขาดทุนไม่ได้เลย สิ่งที่เราได้กระทำไปนั้นน้อยกว่าที่เราได้รับ
จากท่านเสียอีก เราย่อมเป็นผู้ได้เปรียบท่านมากมายนัก

คราวนี้จะกล่าวถึงทักเตือนข้อหาได้แก่ครูบาอาจารย์ หน้าที่ศิษย์จะต้องบำรุงอาจารย์
นั้นก็มีอยู่ ๕ สถาน คือ

สถานที่ ๑ ศิษย์ควรเคารพท่านด้วยความอ่อนน้อมทุกเมื่อ ไม่ควรทำเพิกเฉย
หรือรู้สึกเป็นคนอื่น เพราะท่านเป็นผู้มีคุณแก่เรามาก

สถานที่ ๒ ศิษย์ควรรับใช้สรวอยและกระทำตนให้เป็นที่น่าพอใจและรักใคร่ของครู เมื่อมีกิจการที่เราพอจะทำให้แก่ท่านได้ก็ทำให้ เช่นนี้จะชวนให้ครูมีความพอใจและรักใคร่เรามากขึ้น

สถานที่ ๓ ศิษย์ต้องเชื่อฟังคำอาจารย์สั่งสอนทุกประการ ไม่ว่าในการวิชาหรือความประพฤติ

สถานที่ ๔ ศิษย์ควรอุปฐากอาจารย์ในที่ที่พอจะทำได้ เป็นต้นว่าอาจารย์ป่วยก็เอาใจใส่หมั่นเยี่ยมเยียน และหามคหโมไปรักษา เมื่ออาจารย์ต้องการสิ่งใด ที่พอจะหาให้ได้ก็ทำให้

สถานที่ ๕ เวลาที่อาจารย์สอนศิลปวิทยาให้ศิษย์ต้องตั้งใจเรียนด้วยความเคารพ คือตั้งใจเรียนด้วยรู้สึกว่าได้รับสิ่งที่ดีที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ตน เมื่อตั้งใจเรียนหรือเรียนโดยเคารพเช่นนั้น การเล่าเรียนก็จะเจริญได้ผลงอกงามรวดเร็ว

เมื่อศิษย์ได้ปฏิบัติอาจารย์ใน ๕ สถานนี้แล้ว อาจารย์ก็ต้องยอมจะตอบแทนศิษย์ด้วยความอนุเคราะห์ ๕ สถานเหมือนกัน คือ

สถานที่ ๑ อาจารย์ยอมจะคอยแนะนำในทางวิชาที่ตักท้วงให้แก่ศิษย์ เมื่ออาจารย์มีความรักใคร่ตั้งใจแนะนำจริง ๆ แล้ว ศิษย์ก็ยอมจะได้รับโอวาทคำสั่งสอนแนะนำที่ดีโดยละเอียดลออ

สถานที่ ๒ อาจารย์ยอมให้ศิษย์ได้เรียนดี คือเอาใจใส่ช่วยเหลือในการเรียนของศิษย์ ตรวจตราให้ศิษย์ได้เล่าเรียนรับความรู้เป็นอย่างดีและเร็วด้วย

สถานที่ ๓ อาจารย์ยอมจะสอนวิชาให้แก่ศิษย์โดยสิ้นเชิง คือมิได้มีปิดบัง อะไรที่ท่านรู้เพียงไรท่านก็สอนให้เพียงนั้น ไม่มีอำพรางหรือหวงวิชา

สถานที่ ๔ อาจารย์ยอมยกย่องศิษย์แก่เพื่อนฝูงและคนทั้งหลายทั่วไป เป็นการช่วยเชิดชูให้ปรากฏกิตติคุณของศิษย์โดยสมควร

สถานที่ ๕ ถ้าจะเรียกตามภาษาวัด ก็เรียกว่าทำการป้องกันให้ในทิศทั้งหลาย คืออาจารย์ยอมจะมีเพื่อนฝูงและคนรู้จักชื้ออยู่ในที่ต่าง ๆ เมื่อศิษย์ไปสู่ที่ใด ๆ ปรากฏว่าเป็นคนไปแต่สำนักนั้น ๆ เป็นศิษย์ของคนนั้น ๆ ผู้ที่เขารู้จักอาจารย์ เขาก็พลอยเชิดชื้อต้อนรับและให้ความอนุเคราะห์ต่าง ๆ ยิ่งได้มีค่ายก่อกองหรือแนะนำไปจากอาจารย์ด้วย ก็ยังได้รับความอุปถัมภ์มากขึ้น อันนี้ได้ชื่อว่าอาจารย์ทำความป้องกันให้ในทิศทั้งหลาย ฯ

ทิศเบื้องหลัง คือภรรยา^๕นั้น, ว่าด้วยอาการที่สามีควรจะบำรุงภรรยาอย่างไร สามี
ควรบำรุงภรรยาด้วยอาการ ๕ สถาน คือ

สถานที่ ๑ สามีควรยกย่องภรรยา คือเลี้ยงดูอย่างออกหน้าออกตา จะไปไหนก็
แสดงความรับรองเช่นนั้น ไม่แสดงอาการปิดบังด้วยความกระดากหรือทำเหมือนหนึ่งจะ
ปฏิเสธว่าเป็นคนอื่น ซึ่งไม่นับว่าเป็นวิธีเลี้ยงดูและทะนุบำรุงภรรยาโดยชอบธรรม

สถานที่ ๒ ไม่ดูหมิ่นและไม่เห็นว่าภรรยาเลวกว่าตน ย่อมยกย่องภรรยาให้เสมอตน
อย่างที่เราเรียกว่าเป็นคู่หัวตัวเมีย ไม่ใช่ทำกับเขาเหมือนหนึ่งทาส

สถานที่ ๓ ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา กล่าวคือไม่เป็นนักเลงเจ้าชู้ ถ้าภรรยาเขา
ห้ามไม่ให้ประพฤตินอกใจเขา ก็ไม่ควรขัดขึ้น

สถานที่ ๔ มอบความเป็นใหญ่ให้แก่ภรรยา แปลว่าตั้งให้เป็นแม่เรือน และมอบ
การงานในเรือนที่พอจะแบ่งได้เป็นส่วนหนึ่ง ให้เป็นหน้าที่ของภรรยาทำ

สถานที่ ๕ หาเครื่องแต่งตัวให้ตามสมควร ที่จะไม่ให้ภรรยาต้องอับอายขายหน้า
เขา

เมื่อเราอนุเคราะห์ภรรยาเช่นนั้น เราก็ต้องได้รับความบำรุงจากภรรยา ๕ สถาน
ด้วยเหมือนกัน คือ

สถานที่ ๑ ภรรยาไม่ละทิ้งการงานในบ้านเสีย ย่อมจัดการบ้านเรือนให้เป็น
ระเบียบเรียบร้อย ข้าวของทุกอย่างก็ถือว่าเหมือนของตัวไม่นึกว่าสิ่งนั้นไม่ใช่ของข้า สิ่ง
ต่างหากเป็นของข้า เมื่อเวลาสามีไปทำการงานมอบหน้าที่ให้ภรรยาดูแลการทางบ้าน ภรรยา
ก็ต่างหว่านตาให้ทุกอย่างเช่นนั้นเป็นหน้าที่ของเมียที่ควรจะได้ทำ

สถานที่ ๒ ย่อมจะเอาใจใส่สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัว คือเอื้อเฟื้อต่อญาติมิตร
และบ่าวไพร่ของผัว ถือเหมือนหนึ่งว่าเป็นญาติมิตรและบ่าวไพร่ของคนของตัวเอง ไม่เกี่ยง
งอนว่า คนนั้นเป็นพี่น้องของคุณท่านต่างหาก คนนั้นบ่าวของคุณต่างหาก ถ้าคิดเกี่ยงงอน
อยู่เช่นนั้น ก็ย่อมจะเกิดความไม่เรียบร้อย และทำให้ผัวได้รับความรำคาญ อาจเป็นเหตุให้
ถึงแก่ผิดใจกันได้ เพราะฉะนั้นในข้อนี้ไม่ใช่สักแต่ว่าแนะนำเท่านั้น ต้องขอกำชับว่าเป็น
ความจำเป็นแท้ที่เมียจะต้องเอาใจใส่ให้มาก จะต้องรู้สึกว่าเป็นกิจสำคัญของแม่เรือน
อย่างยิ่ง

สถานที่ ๓ ภรรยาไม่ประพฤตินอกใจสามี คือยอมซื้อตรงต่อสามีรักใคร่ในสามี
อยู่เสมอ

สถานที่ ๔ รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ ไม่ใช่ทรัพย์สมบัตินั้นให้หมดเปลืองเกิน
สมควรจนสามีต้องชวนหาหาไม่มีเวลาพักผ่อน หรือยิ่งร้ายกว่านั้น เช่นภรรยาประพฤติ
ตนเป็นคนทำลายทรัพย์ จบจ่ายไขว่เขวจนเกิดหนี้สิน ทำให้ผัวได้รับความเดือดร้อน หรือถึง
แก้ปล่อยสติพลอยกระทำผิดตามเมียไปด้วย เทียบหีบฉวยฉกฉวยยกจนต้องรับพระราช-
อาญา เช่นนี้ก็อาจจะเป็นได้ ผู้หญิงที่ไม่ควรประพฤติเลย เพราะฉะนั้นท่านจึงว่าเมียดี
จะต้องรักษาทรัพย์สมบัติของผัว

สถานที่ ๕ ไม่เกียจคร้านต่อการงานทั้งปวง ถึงจะมีบ่าวไพร่ใช้สอยก็ไม่ปล่อย
และทอดทิ้งให้ทำตามอำเภอใจบ่าว จะเป็นช่องให้การงานเสื่อมเสีย ธรรมดาแม่เรือนที่ดี
ตัวเองจะต้องลงมือทำให้เป็นแบบอย่างบ้าง แล้วควบคุมใช้สอยตรวจตราให้คนใช้ทำให้
เรียบร้อยตามหน้าที่ จึงจะสมควรที่เป็นแม่เรือนดูแลการงานได้รอบคอบจริง ๆ

ทิศเบื้องซ้ายได้แก่มิตร การบำรุงมิตรก็มีอยู่ ๕ สถานที่ คือ

สถานที่ ๑ ควรให้ปันสิ่งของที่เราพอจะแบ่งปันให้ได้แก่มิตรโดยไม่หวงเหนงิน
ไป เช่นของ ๆ เรามีอยู่มาก ก็ควรจะเผื่อแผ่แบ่งปันให้แก่มิตรพอเป็นเครื่องแสดงน้ำใจ
ไมตรีต่อกันบ้าง

สถานที่ ๒ พุดจาบกับมิตรให้ไพเราะเข้มขันสมที่น้ำใจไมตรีรักใคร่กัน อย่าใช้
วาจาที่ตัดรอนร้ายรานเป็นเครื่องบาดหมางใจกัน ถ้าถึงคราวที่จะต้องว่ากล่าวตักเตือน ก็
ตักเตือนกันได้ฉันเพื่อน

สถานที่ ๓ จงประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่มิตรเป็นต้นว่าเมื่อได้รับความรู้ ก็ควร
นำมาสู่มิตรให้มิตรได้รับประโยชน์ด้วย หรือเมื่อมีโอกาสจะทำประโยชน์ให้แก่มิตรได้
อย่างไร ก็จงทำให้โดยมีความมุ่งหมายแต่ที่จะให้เป็นประโยชน์แก่มิตรเสมอด้วยตนเอง

สถานที่ ๔ ควรทำตนให้เสมอต้นเสมอปลายกับมิตร ไม่ควรดูถูกมิตร หรือถือตัว
ว่าตัวดีกว่ามิตร ต้องคิดเสียว่าเพื่อนกับเราต้องเสมอกัน

สถานที่ ๕ ไม่แก่งล่าวว่าวาจาที่คลาดจากความจริง คือไม่ย่อจนเกินไป หรือติ
ให้มากไปกว่าความผิด เมื่อมิตรทำความดีก็สรรเสริญความดีของมิตรแต่ตามความจริง

เพื่อให้มิตรเกิดศรัทธาในศีลธรรมในกิจการอันดีงามที่ได้กระทำล่วงไปแล้ว และเป็นปัจจัยที่จะให้พยายามทำต่อไปอีก ๖ การสรรเสริญกันเช่นนี้ คนสมัยใหม่เขามักเรียกว่า ป.จ. คือ ประจบ แต่ที่จริงสรรเสริญกับประจบผิดกัน สรรเสริญนั้นกล่าวแต่เฉพาะความจริง ด้วยเจตนาอันดีสำหรับให้ได้ประโยชน์เป็นความชื่นชมแก่ผู้ที่ได้รับสรรเสริญดังกล่าวแล้ว แต่ประจบนั้นไม่จำเป็นจะเป็นความจริงเลย และเจตนาที่ไปข้างหมายประโยชน์ส่วนตัวผู้กล่าวมากกว่าอื่น เช่นว่าคำก็คำด้วย ว่าเขาก็ขาวด้วย พอให้ถูกใจ จะทำอะไรจริงหรือไม่จริงก็ช่าง ๖

ส่วนการตินั้น เมื่อความผิดของเพื่อนได้ปรากฏขึ้นแล้วจึงติ และติแต่เท่าที่ผิดอย่าแกล้งใส่ความให้มากเกินไป ควรชี้แจงให้มิตรเห็นความผิด เพื่อแก้ไขเสีย จึงจะสมควรที่เป็นมิตรกัน

เมื่อมิตรได้รับความอนุเคราะห์จากเรา ๕ ประการดังนี้แล้ว มิตรก็ย่อมจะตอบแทนเราด้วย ๕ ประการเหมือนกัน คือ

สถานที่ ๑ เมื่อเราจะเข้าไปในทางที่ผิด มิตรก็ย่อมจะชักเตือนเราด้วยไม่ยอมให้เราได้รับความเสื่อมเสีย

สถานที่ ๒ ช่วยป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติของเรามีให้เสียหายไปในเวลาที่เรามีเหตุเพราะประมาท

สถานที่ ๓ เมื่อมีภัยมาถึงเข้าแล้ว ก็จะได้อาศัยเพื่อนเป็นที่พึ่งพำนักช่วยแก้ไขเพื่อระงับภัยนั้น

สถานที่ ๔ เพื่อนย่อมไม่ละทิ้งเราในยามวิบัติ เช่นเมื่อถึงคราวมีเคราะห์ได้รับความยากลำบาก เพื่อนก็คงจะตามเป็นเพื่อนอยู่นั่นเอง และตามหน้าที่ของเพื่อนจะช่วยเหลือแก่เราได้อย่างไรก็คงจะช่วย ๖ แต่ในที่นี้ข้าพเจ้าขออธิบายตามอัตโนมติสักเล็กน้อย ยังไม่ได้พบว่ามีท่านอรรถกถาจารย์ผู้ใดได้อธิบายไว้แล้วอย่างไรในที่ใดบ้าง ก็มีผู้มักจะพูดกันโดยมากว่า “เมื่อเวลาเรายังดี ๆ ก็มีผู้คนนับถือ ครั้นเสียท่าลงไปเขากลับถูก นั้นมันไม่เป็นมิตรจริง” ข้าพเจ้าขอถามว่าผู้ที่พูดเช่นนั้นเป็นผู้ประพฤติถูกต้องตามธรรมของมิตรแล้วหรือ ถ้าตัวเองไม่ซื่อตรงไม่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม จะคอยแต่เอาเปรียบเขาข้างเดียว จะให้แต่เขาประพฤติเป็นกัลยาณมิตรไปฝ่ายเดียว ส่วนตัวนั้นประพฤติอย่างไร ๆ ก็ได้ เช่นนั้นจะถูกหรือ ข้าพเจ้าเห็นว่าผิด มิตรที่แท้ควรประพฤติเป็นกัลยาณมิตรทั้งสองฝ่าย ที่จะให้

เป็นกัลยาณมิตรไปแต่ฝ่ายเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้โดยเอง เปรียบเหมือนเราจะตบมือ ถ้าตบข้างเดียวจะดังได้ทีไหน ต้องตบพร้อมกันทั้ง ๒ ข้างจึงจะดังได้ มิตรก็เช่นนั้นเหมือนกัน ข้อ^{๕๗}เป็นความเห็นของข้าพเจ้าเอง ไม่ใช่อ้างว่ามีในอรรถกถา ฯ

สถานที่ ๕ มิตรย่อมนับถือตลอดจนกระทั่งวงศ์ญาติของมิตร คือนับถือเพื่อนอย่างไร ก็ต้องนับถือตลอดจนถึงญาติวงศ์ของเพื่อนด้วย ฯ

ทิศเบื้องต่ำได้แก่บ่าวไพร่ นายก็ควรบำรุงบ่าวด้วย ๕ สถานเหมือนกัน คือ

สถานที่ ๑ จัดการงานให้บ่าวทำตามสมควรแก่กำลัง คืออย่าพอกการงานลงไปจนเหลือบ่ากว่าแรงที่จะทำได้

สถานที่ ๒ ให้อาหารและบำเหน็จในเวลาอันควร คือเลี้ยงดูให้อิ่มหนำ เมื่อเวลาทำศึกให้บำเหน็จรางวัลบ้างตามสมควร

สถานที่ ๓ เมื่อยามบ่าวเจ็บไข้ นายต้องเอาธุระรักษาพยาบาล ข้อสำคัญมาก เพราะการเจ็บไข้น้อยกว่าแต่คนที่มึนเมาด้วยกันเลย แต่คนอื่นแท้ ๆ เรายังต้องช่วยเหลือ เพราะเราต้องมีความกรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ยิ่งเป็นผู้ที่มึนเมาของได้ด้อยที่ด้อยอาศัยกันเช่นบ่าว ก็ยิ่งจะต้องเอาเป็นธุระให้มากขึ้น

สถานที่ ๔ ตามภาษาวัดกล่าวว่า “เลือกอาหารอันมีรสแปลก ๆ ให้กิน” แต่ข้าพเจ้าอยากจะเข้าใจให้กว้างขวางออกไปกว่านั้น คือรสในที่นี้ไม่เฉพาะแต่อาหาร เพราะการเลี้ยงดูก็มีอยู่ในข้อข้างต้นแล้ว รสในที่นี้จะต้องขยายให้กว้างออกไปถึงธรรมรส คือนายจะต้องคอยแนะนำในความดี บอกสิ่งที่ควรรู้ที่ควรทำให้แก่บ่าวด้วย

สถานที่ ๕ ปลดปล่อยให้หยุดในสมัยอันควร คือให้มีเวลาว่างจากการงาน สำหรับพักผ่อนร่างกายและเพื่อความสนุกสำราญบ้าง เช่นนั้นจึงจะเรียกว่านายประพฤติดีต่อบ่าว

ส่วนบ่าวเมื่อนายได้ให้ความบำรุงทั้ง ๕ สถานนั้นแล้ว ก็ควรต้องตอบแทนบุญคุณของนายเป็น ๕ สถานเหมือนกัน แต่บ่าวสมัยใหม่โดยมากเขามักจะเห็นว่านายควรจะทำบำรุงเขาข้างเดียว เขาไม่จำเป็นที่จะต้องเอาใจใส่ตอบแทนบุญคุณของนายนัก หน้าที่ของบ่าวที่ควรจะต้องตอบแทนนายนั้นถึง ๕ ข้อ คือ

สถานที่ ๑ บ่าวควรจะลุกขึ้นทำงานก่อนนาย

สถานที่ ๒ บ่าวควรจะเลิกงานทีหลังนาย ทั้ง ๒ สถานนั้นบ่าวสมัยใหม่เขามักเห็นตรงกันข้าม

สถานที่ ๓ บ่าวควรจะรับของแต่ที่นายให้ ขอนบ่าวสมัยใหม่เขาก็มักจะถือเสียว่า
ของนายก็เหมือนของบ่าว ๆ ก็เหมือนของนาย ไม่ใช่คนอื่นคนไกลที่ไหนมา เพราะฉะนั้น
เขามักถือวิสาสะเล่นเอาตามชอบใจของเขาเสียทีเดียว มีบุหรีดี ๆ ของนายเป็นต้น

สถานที่ ๔ บ่าวควรจะทำกรงานให้ดีที่สุดที่ตนจะทำได้ ขอนบอคนั้นแหละ
บางทีเขาก็เห็นว่าไม่จำเป็น

สถานที่ ๕ บ่าวควรจะนำเอาคุณของนายไปสรรเสริญให้คนอื่นฟัง แต่โดยมาก
ส่วนคุณเขามักจะลืมเสีย ส่วนความผิดของนายนั้นแหละ เขามักเอาใจใส่จดจำไปนินทาให้
ผู้อื่นฟังได้บ่อย ๆ และเมื่อจะกล่าวถึงนายแล้ว เขามักจะขึ้นชื่อว่า นายมันอย่างนั้น นายมัน
อย่างนี้ หนักเข้า ๆ นายจะต้องกลับเรียกบ่าวว่าท่านคอกกระมัง

อันว่าหน้าที่ในระหว่างนายกับบ่าวนี้ เราผู้มีบ่าวควรจะต้องจดจำไว้จะได้ทำหน้าที่
ของเราให้ถูก แต่ส่วนคุณบาวนั้น เขาจะทำให้เราหรือไม่ทำให้เราก็แล้วแต่การ ๆ

ทิศเบื้องบนได้แก่สมณพราหมณาจารย์ ที่เราจะต้องบำรุงนั้น มีอยู่ ๕ สถาน ซึ่ง
คนโดยมากเขาย่อมได้ทำอยู่ดีแล้ว คือ

สถานที่ ๑ บำรุงด้วยกายกรรม คือจะทำอะไร ๆ เพื่อสมณพราหมณาจารย์ ก็ให้
ทำประกอบด้วยเมตตาแลหวัชิตต่อ

สถานที่ ๒ บำรุงด้วยวจีกรรม คือเมื่อจะพูดอะไร ๆ ก็ให้ประกอบด้วยเมตตา
และความหวัชิตต่อ

สถานที่ ๓ บำรุงด้วยมโนกรรม คือให้ระลึกถึงด้วยเมตตาจิต

สถานที่ ๔ บำรุงด้วยไม่ห้ามปรามมิให้เข้าบ้าน คือเวลาที่ท่านไปมาควรทำความ
รับรองให้ดี ไม่ใช่ปิดประตูใส่หน้าท่าน

สถานที่ ๕ บำรุงด้วยอามิสทาน คือปัจจัยทั้ง ๔ ได้แก่เครื่องนุ่งห่ม อาหาร เสนาสน์
เครื่องยา ตามควรแก่ท่านและตามกำลังของเราที่จะบำรุงได้ สมณพราหมณาจารย์เมื่อได้
รับความบำรุงเช่นนั้น ก็ย่อมตอบแทนเราด้วยคุณ ๖ สถาน คือ

สถานที่ ๑ ห้ามไม่ให้ทำชั่ว

สถานที่ ๒ ให้ตั้งอยู่ในความดี

สถานที่ ๓ อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม คือเมื่อจะช่วยเหลืออย่างหนึ่งอย่างใด
ย่อมทำด้วยน้ำใจที่หมายดีมีความบริสุทธิ์อยู่เสมอ

สถานที่ ๔ ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง คือทำอันประกอบด้วยคุณต่าง ๆ

สถานที่ ๕ ทำสิ่งที่ได้เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้งขึ้น คืออธิบายให้เราเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ในข้อที่เราได้ฟังแล้วแต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน

สถานที่ ๖ บอกทางสวรรค์ให้ คือทางดีทางชอบหรือทางบุญทางกุศลนั่นเอง เหล่านายอมเป็นภิกษุควรสมณพราหมณาจารย์จะเป็นผู้กระทำทางนั้น ๆ

ธรรมที่ข้าพเจ้านำมาแสดงแล้วนายอมให้ เห็นได้ชัดว่า ที่คนเราจะมุ่งหาประโยชน์ตนฝ่ายเดียวนั้นไม่ได้ จำต้องคิดทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยจึงจะนับว่าเป็นคนดีจริง เมื่อได้รับประโยชน์ของผู้อื่นแล้ว ก็ต้องตอบแทนบุญคุณเขา ไม่ควรคิดเอาแต่ได้ของตัวฝ่ายเดียว เพราะคนเราเกิดมามีความเกี่ยวข้องกันแลกันในกิจการทั่วไป. ใครเลยในโลกนี้จะแสดงได้ว่าตนมีกำลัง มีอำนาจ และมีปัญญาพอที่จะดำรงตนอยู่ได้แต่ผู้เดียว ไม่ต้องอาศัยผู้อื่น ข้าพเจ้าไม่เห็นมีใครจะกล่าววดได้เช่นนั้น นอกจากคนที่มิโหระจิริตรอบบಾಯู

คนเรามีชีวิตอยู่ได้ตราบโค* ก็ต้องประพฤติดูใจผู้อื่นอยู่ตราบนั้น ถ้าเราไม่ประพฤติดูใจผู้อื่น เราจะไม่สุขได้อย่างไร เราจะเอาข้าวที่ไหนกิน เราจะได้เครื่องอุปโภคบริโภคทั้งปวงมาแต่ไหน เราจะทำของเราขึ้นใช้เองกินเอง ให้พอความต้องการทั้งหมดไหว หรือ ตามธรรมดาเมื่อคนอื่นเขาได้อาศัยเรา ๆ ก็ย่อมได้อาศัยเขาค้ำช่วยเหมือนกัน ต่างคนต่างต้องอาศัยแลกเปลี่ยนทดแทนกันอยู่ดังนี้ทั่วไป ไม่เลือกหน้า ๆ ในสมัยนี้การประพฤติดูใจผู้อื่นเขามักเหมือนกันว่าเป็นประจวบ แท้จริงการเอาใจกันก็เปรียบเหมือนหว่านข้าวลงในนาตัวเอง ถ้าไม่หว่านก่อนทำไม่จริงจะได้ข้าวกิน ถ้าเราจะให้เขาอนุเคราะห์เรา เราก็ต้องอนุเคราะห์เขา อย่างน้อยก็ด้วยการแสดงวาจาไพเราะเป็นเครื่องผูกไมตรีกัน ที่เรียกว่า ปิยวาจา ถ้าเราพูดขู่ตวาดเขา ๆ ขู่ตวาดเอาเราบ้าง เราก็โกรธไม่ใช่หรือ เพราะฉะนั้น การที่เราทำดีต่อผู้อื่น ก็เพื่อจะให้เขาทำดีต่อเราบ้างเท่านั้น ถ้าเราอยากให้เขาชมเรา เราก็ต้องรู้จักชมเขาบ้างเหมือนกัน ๆ รวบรวมความว่า ในโลกนี้สิ่งทั้งปวงย่อมอาศัยกันแลกัน เราจะหมายกินเปล่าหรือเอาแต่ได้ข้างเดียวไม่ได้ เราต้องทำประโยชน์ให้เขา ๆ จะได้ทำประโยชน์ให้แก่เราบ้าง ชื่อนี้เป็นสำคัญนัก ทุก ๆ ศาสนาก็สั่งสอนเช่นนั้นเหมือนกันหมด เพราะฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายซึ่งได้ฟังแล้ว จงจำไปสั่งสอนบุตรหลานต่อไป ไม่ควรไปเก็บไว้หนึ่ง ๆ ถ้าใครที่เป็นครูก็ควรจะไปแนะนำให้ศิษย์ฟัง

ในที่นี้ข้าพเจ้าขออวยชัยให้พรแก่ท่านทั้งหลาย ขอให้ท่านมีความสุขสำราญ และให้ได้รับผลตามความปรารถนาทุกประการเถิด ฯ

พระบรมราชาโชวาท อนุศาสนีย์

ในงานวิสาขบูชา

ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน

ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘

บัดนี้หมามงคลสมัยอันเป็นที่นิยมแห่งชาวเราผู้เป็นพุทธศาสนิกชนได้วนมาถึงอีกครั้งหนึ่งแล้ว คือวันที่ตรงกับวันประสูติวันตรัสรู้และวันปรินิพพาน แห่งสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้าของเราทั้งหลาย ผู้ทรงพระเมตตากรุณาแก่โลกหาที่เปรียบมิได้ เราทั้งหลายผู้เป็นพุทธศาสนิกชน ย่อมรู้สึกถึงพระคุณแห่งพระองค์อย่างมิได้ขาด จึงถือเอาโอกาสที่อภิสิทธิ์สมัยได้เวียนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อมาชุมนุมพร้อมกันกระทำการวิสาขบูชา ด้วยสมานะจิตอันพร้อมเพรียงกัน เปล่งเสียงประณามพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลายด้วยน้ำใจอันเต็มไปด้วยความจงรักภักดี

เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราได้ทรงมีพระคุณอันใหญ่ยิ่งแก่เราทั้งหลายแล้ว ฉะนั้น เราทั้งหลายผู้ตั้งใจเป็นคนที่ดีย่อมจะต้องประพฤติตนเป็นคนกตัญญู รู้จักบุญคุณซึ่งพระองค์ได้ทรงมีแก่เราทั้งหลายมาแล้วปานใด และเพื่อแสดงความกตัญญูของเราให้ปรากฏแก่โลก ว่าเป็นของที่มีอยู่ในใจจริง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เราโอ้อวดเล่นแต่ด้วยปากพอลวงโลกเท่านั้น ดังนั้นเราจึงควรที่จะตั้งใจปฏิบัติตามคำสั่งสอนพระพุทธเจ้าให้มากที่สุดที่จะทำได้

จริงอยู่ธรรมะซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงมานั้น เป็นหลักแห่งความประพฤติอย่างสูงสุดซึ่งมนุษย์จะพึงประพฤติได้ และอาศัยเหตุที่มนุษย์เราโดยมากย่อมมีกิเลสหนาแน่นอยู่ คือมีความพอใจตามใจตัวเองอยู่มาก จึงยากที่จะประพฤติให้ได้แม้แต่ใกล้เคียงหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าทุก ๆ สถาน เหตุฉะนี้จึงเป็นช่องให้บุคคลบางจำพวกถือโอกาสพดจาลให้ผู้อื่นลดหย่อนในความพยายาม โดยยกเอาความยากแห่งธรรมะมาแสดงให้เห็นว่า เป็นของเหลือวิสัยที่มนุษย์จะประพฤติได้ เพราะเป็นของฝืนธรรมชาติโลก

คำว่า “ธรรมคาโลก” นี้ เป็นคำที่บุคคลสมัยบางคนซึ่งวางตนเป็นผู้มีความรู้
และมีความคิด และเคยเรียนวิชาอย่างฝรั่ง มักพอใจชอบพูดบ่อย ๆ แต่ผู้พูดคำ
บ่อย ๆ บางทีก็ไม่ได้เข้าใจเลยว่า แท้จริงแปลว่าอะไร เป็นแต่รู้สึกว่าเป็น “ฝรั่ง”
ก็พูดไปกระนั้นเอง ฝ่ายผู้ฟังเมื่อได้ยินเขาอ้าง “ธรรมคาโลก” พล่อย ๆ อยู่ ก็ออกจะตก
ตะลึง เพราะเข้าใจผิดคิดว่าผู้พูดนั้นเขามีความรู้อย่างหนึ่ง ซึ่งตนเองไม่รู้ดังนั้นก็เลยเปลี่ยนไป
จนยอมเชื่อฟังถ้อยคำซึ่งแท้จริงหาแก่นสารมิได้เลย

ถ้าใช้สมองตรองดูสักหน่อย น่าจะเห็นได้ทีเดียวว่า แท้จริงความประพฤติที่เรียก
ว่าเป็นธรรมคาโลกนั้น ก็ไม่มีอะไรนอกจากประพฤติตามใจตัวของตัวนั่นเอง คือเมื่อ
เกลียดใครก็ทำร้ายผู้นั้นได้ทุกสถานจนถึงเอาชีวิตเขาเป็นที่สุด เมื่ออยากได้สิ่งของ ๆ ใคร
ก็ไม่ต้องรอรขอเจ้าของหยิบฉวยเอาไปทีเดียว เมื่ออยากได้หญิงคนใดก็ฉุดเอาไปทีเดียว ไม่
ว่าจะเป็นลูกใครเมียใคร ความประพฤติเช่นนั้นตรงกับความประพฤติของสัตว์เดรัจฉานที่อยู่
ในป่าเถื่อน ๆ และแม้แต่สัตว์ที่คนเราเลี้ยงไว้มันก็ไม่ประพฤติเช่นนั้นเสียแล้ว เช่น ช้าง ม้า
โค กระบือ หรือแมวและหมาเป็นต้น สัตว์เหล่านั้นมันก็ยังรู้จักเว้นจากการทำร้ายแก่คนและ
สัตว์ซึ่งมิได้ทำร้ายแก่มัน หมาที่เราเลี้ยงไว้เมื่อมันอยากกินอะไร มันก็ยังรู้จักแสดงกิริยา
ขออย่างน้อยก็กระดิกหาง หรือถ้ามันรู้ภาษามาก ๆ เข้าก็ลุกขึ้นนั่ง

สัตว์เดรัจฉานที่เราเรียกว่าเชื่อง คือไม่เที่ยวขบกัดทั่ว ๆ ไปตามอำเภอใจ และที่
รู้จักขอของกิน รู้แสดงกิริยาอาการรักใคร่เจ้าของนั้นโดยปรกติมันเป็นอยู่เช่นนั้นหรือ ?
เปล่าเลย ต่อเมื่อมันได้มาอยู่กับคนจนมันได้รับความฝึกฝนแล้ว มันจึงประพฤติเช่นนั้นได้
เพราะฉะนั้นต้องจัดว่าบรรดาสัตว์ที่คนเรานิยมนำดี ๆ อย่าง มันประพฤติผิดธรรมชาติ
ของมันเสียแล้ว ซึ่งแปลว่าคนเราชอบสัตว์ที่เชื่อง เพราะมันประพฤติผิดธรรมชาติโลก

ก็เมื่อการที่สัตว์เดรัจฉานประพฤติผิดธรรมชาติโลก คนเรายกย่องเป็นความชอบ
ของมันนั้น มนุษย์ที่ประพฤติดีว่าธรรมคาโลก จะไม่ยกย่องให้เป็นผู้ประพฤติชอบบ้าง
หรือ ? ผู้ที่พอใจพูดพล่อย ๆ ถึงเรื่องธรรมคาโลก ขอเชิญไปจับม้าเถื่อนมาเทียมรถบ้าง
เป็นไร คุณมันจะได้พาไปลงท้องคลองหัวร้างข้างแตกเสียบ้าง หมาบ้านก็เลี้ยงทำไม เลี้ยง
หมาป่าดีกว่า มันจะได้กัดเลือดใครมไปทุกวัน จะสนุกดีกระมัง ?

ผู้ที่พูดอ้างธรรมคาโลกบ่อย ๆ นั้น ที่แท้โดยมากมักพูดไปโดยเก็บขีปากคนอื่นเขา
มาพูด เพราะเห็นว่าเป็นของที่เหมาะสมสำหรับใช้แก้ตัวในเมื่ออยากประพฤติการซึ่งแก่ตนเอง

ก็รู้สึกอึดอัดว่าชั่ว บางคนก็พูดธรรมดาโลกสำหรับเล่นตลก บางคนก็พูดสำหรับให้คนฟัง โดยพอใจทั้งตนเป็นคนเปรี๊ยะปราดฉลาดในทางแสดงโวหาร หรือเป็นคนมีความรู้สึกซึ่งแต่แท้จริงแม้แต่ผู้ที่พูดเช่นนั้นเองก็มิได้เชื่อจริง ๆ เลย ว่าคนเราควรประพฤติตามธรรมดาโลกทุกสถานและทุกเมื่อไป เพราะฉะนั้นจึงควรระวังใช้สติเหนี่ยวรั้งไว้ อย่าให้เพิกเฉยเพลินหลงไปในคำพูดอ้างธรรมดาโลกนั้นเกินไป

ส่วนคำที่ว่าคนเรายังมีกิเลสหนาแน่นนัก จึงไม่สามารถที่จะปฏิบัติให้เต็มตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้นั้น เป็นความจริงอยู่ แต่เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เราจะเลยละความพยายามเสียทีเดียวหรือ ? ถ้าจะละความพยายามเสียเช่นนั้น ก็จะเสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานที่ในป่าจะตีกว่ากระมัง ?

ก็เมื่อเราทั้งหลายจะทำตัวเป็นลิงก็ไม่ได้ หรือจะกลับกลายเป็นคนป่าไปอีกก็ไม่ได้เหมือนกันเช่นนั้น ก็ไม่มีหนทางใดเหลือที่จะเลือกได้นอกจากที่จะต้องประพฤติตนให้สมควรที่ได้มาเกิดอยู่ในหมู่มนุษย์ที่ได้เจริญรุ่งเรืองแล้วนั้น โดยระเบียบอันดีที่สุดที่จะทำได้

ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้น คนไทยโดยมากย่อมรับรองแล้วว่าเป็นธรรมะที่ประเสริฐกว่าธรรมะใด ๆ แต่มีคนบางคนร้องอยู่ว่าสูงเกินไปที่คนเราสมัยนี้จะประพฤติตามได้ แท้จริงผู้ที่กล่าวเช่นนั้นพูดไปโดยปราศจากความรู้รอบคอบ เพราะธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใช้จะมีแต่เช่นเดียวที่สูงสุดก็หาไม่ได้ เปรียบมงกุฎเป็นของงามแต่ไม่ใช่เป็นของที่คนทุก ๆ คนจะใส่ได้แล้ว เราทั้งหลายก็เลยต้องเลิกไล่หมวกอย่างใด ๆ ทั้งหมดทีเดียวหรือ ? ไม่เป็นเช่นนั้นเลย หมวกมีอยู่หลายอย่างที่เรามาจะพอใส่ได้อย่างหนึ่ง ซึ่งพอรับหน้าเราได้ และทำให้เราสวยขึ้นตงนั้นใด ส่วนธรรมะก็ฉนั้น

คนเราจะเป็นพระอรหันต์ทุกคนนั้นหาได้ไม่ แต่คำที่เราจะเป็นพระอรหันต์มิได้แล้ว ก็เลยปล่อยให้ตนเป็นคนป่าเสียทีเดียวกระนั้นหรือ ? เป็นไปไม่ได้ เราต้องพยายามเป็นคนดีที่สุดที่จะเป็นไปได้

ทำอย่างไรเล่าจึงจะเป็นคนดี ?

กล่าวโดยย่อ ก็ตั้งใจให้มั่นไว้ว่าจะไม่ประพฤติกิเลสซึ่งจะเป็นเครื่องเบียดเบียนผู้อื่น ไม่กล่าวว่าจะเบียดเบียนผู้อื่น และไม่ใช้สมองคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ที่จะทั้งตนอยู่เช่นนั้นได้ก็โดยรักษานิจศีล ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ให้เป็นบรรทัดสำหรับความ

ประพัตติของเรา ซึ่งถ้าพิจารณาให้ดีแล้วก็จะแลเห็นได้ว่า แท้จริงไม่เป็นความลำบาก เหลือปากว่าแรงเลย

บรรทัดแห่งความประพัตตินี้ ถ้าจะบรรยายขยายความออกไปอีกหน่อยก็ได้ โดยย่อดังต่อไปนี้ คือมีธรรมะอยู่ ๗ ประการ เรียกว่า อริยทรัพย์ แปลว่าคุณความดีซึ่งถ้ามีอยู่ในสันดานแห่งผู้ใดแล้ว ย่อมนับว่าเป็นของประเสริฐ อริยทรัพย์ ๗ อย่างนี้คือ

๑. ศรัทธา แปลว่าความเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังนี้เป็นต้น

๒. ศีล แปลว่ารักษากายวาจาให้เรียบร้อย ไม่ประพฤติหรือพูดเบียดเบียน ประทุษร้ายแก่ผู้อื่น

๓. หิริ แปลว่าความละอายต่อบาปทุจริต คือ เมื่อประพฤติกิริยใดซึ่งเป็นบาป และทุจริต ถึงแม้ว่าจะไม่มีใครรู้เห็นได้ ก็ไม่ประพฤติ เพราะละอายแก่ใจตนเอง หรือกล่าวตามแบบโบราณว่า อายแก่ผีสงเทวดา

๔. โอตตัปปะ แปลว่าสะกุกกลัวต่อบาปทุจริต คือ เมื่อจะประพฤติกิริยชั่วใด ๆ ถึงแม้จะไม่มีใครรู้เห็นก็เกรงใจตัวเอง เกรงว่าตนเองจะติดตนเองได้

บรรดาการใดที่ปรารถนาจะกระทำให้สำเร็จได้โดยทันทีเมื่อไร เราย่อมจะต้องใช้ความอุตสาหะพยายามทุกอย่าง และความสำเร็จจะได้ช้าหรือเร็วก็อยู่ที่ความพยายามของตัวเราเองจะมีมากหรือน้อยนั้นแหละยิ่งกว่าสิ่งอื่น แต่ถ้าไม่ใช้ความพยายามเสียเลย คือไม่เริ่มตะเกียกตะกายเสียเลยแล้ว อย่างไร ๆ ก็คงไม่ใกล้ความสำเร็จเข้าไปได้เลยเป็นแน่แท้ และถ้าเราไม่เต็มใจที่จะยอมทนความลำบากบ้างแล้ว ก็จะไม่ได้อะไรที่ปรารถนาเลยเป็นอันขาด

เมื่อเราเกิดมาแรกนั้น เราจะยืนและเดินอย่างมนุษย์เขาได้ก็หาไม่ได้ เราพูดก็ไม่ได้เป็นภาษา เมื่อเราเติบโตขึ้นแล้ว มีกำลังมากขึ้นแล้ว เราก็ต้องใช้ทั้งมือและตีนคลานไป และสำเนียงที่เราส่งออกมาได้ก็มีแต่ออ ๆ อา ๆ ไม่เป็นภาษาอะไร การที่จะเดินและจะพูด เราต้องหัดทั้งสองอย่าง จึงได้ทำได้ดังนี้ ก็เป็นพยานอยู่แล้วว่า ถ้าปล่อยแต่ลำพังธรรมชาติโลกคนเราก็ไม่ผิดอะไรกับสัตว์เดรัจฉาน คือคงใช้เงินสี่ตีนอยู่เป็นพื้น และออกสำเนียงก็หาเป็นภาษาได้ไม่ การที่คนเราใช้วิธีบดยีเนินดิน ๒ ตันได้และใช้สำเนียงพูดเป็นภาษา

ได้ ก็แปลว่าเราต้องใช้ความพยายามมากและได้ทนความลำบากมากมายหนักหนาแล้ว
ถ้าต่างว่าเราไม่ได้เคยเดิน ๒ ตีนมาแต่ก่อนเลย และไม่เคยพูดเป็นภาษามาเลยแล้ว และ
มีผู้มาสอนแบบให้เราเดิน ๒ ตีน และพูดเป็นภาษา เราก็คงจะเห็นว่าเป็นการยากเกือบ
เหลือวิสัยทีเดียว ถ้าที่เราหัดเดินและหัดพูดตั้งแต่เมื่อเรายังเด็กอยู่ เราจึงล้มเสียแล้วว่า
ขณะนั้นได้ความลำบากปานใด และมาบัดนี้จึงเลยผลออกไปว่า การเดิน ๒ ตีนและพูดจา
เป็นภาษาเป็นของธรรมดา แต่ที่เท่านั้น เราต้องฝึกฝนตัวเราต่างหากจึงได้เดิน ๒ ตีน ได้
และพูดเป็นภาษาได้ ผู้ที่ต้องการให้มนุษย์ประพฤติตามธรรมดาโลกนั้น ได้นึกบ้างหรือไม่
ว่าถ้าเราจะทำเช่นนั้น เราจะต้องกลับลงกลานสี่ตีน จะต้องกลับไปอยู่ในถ้ำจะต้องเปลี่ยนผ้า
ห่มเปลี่ยนกายห่ม จะต้องงดการกินอาหารที่หุงต้มหรือกระทำให้สุกด้วยเปลวไฟโดย
อาการใด ๆ และข้อลำบากที่สุดของนักพูดจะต้องออกความเห็นแสดงโวหารอะไร ๆ หมด
มนุษย์ที่ได้ต่อสู้ฝึกฝนจนมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับขึ้นมา จนไกลจากนิสัยสัตว์
เดรัจฉานขึ้นมามากมายหนักหนาแล้ว จะกลับหันลงไปประพฤติอย่างแบบเดรัจฉานอีกได้
หรือ ? ย่อมไม่ได้ด้วยเอง และอย่าว่าแต่จะให้ประพฤติอย่างสัตว์เดรัจฉานเลย แม้แต่จะให้
ประพฤติอย่างแบบคนป่าซึ่งเดินเท้าล่อนจ้อนเที่ยวขุดเผือกมันเป็นอาหารหรือใช้ไม้ซางเข้า
นกมาเผากิน นอนใต้วัวไม้หรือในโพรงในถ้ำ เท่านั้นเราก็ประพฤติไม่ได้เสียแล้ว

เมื่อในทางกายกรรม หรือความประพฤติอันเนื่องด้วยกาย เราจะใช้แบบสัตว์
เดรัจฉาน หรือแม้แบบคนป่าก็ไม่ได้แล้ว เหตุไฉนเล่าเราจะตีราคาตัวของเราเท่าคนป่า
ในทางวัจกรรมและมโนกรรม คือเราจะพูดหรือจะคิดอะไร ๆ แต่เท่าคนป่าเท่านั้น จะเป็น
การสมควรและหรือ ? ถ้าเราไม่ยอมตีราคาตัวเราเท่าคนป่าแล้ว เราก็ต้องการยกเอา
ธรรมดาโลกมาเป็นโล่ห์บังความประพฤติตามใจตัวเรา เพราะที่เรียกว่า “ธรรมดาโลก”
นั้น ย่อมเป็นธรรมะซึ่งคนป่าถืออยู่โดยปรกตินั่นเอง

ในส่วนทางธรรมะจรรยา ผู้ที่ถือพระพุทธศาสนา เปรียบเหมือนผู้ที่เดินสองตีน
เป็นแล้ว และพูดเป็นภาษาแล้ว ถ้าจะละเสียไม่ประพฤติต่อไปก็ไม่ผิดอะไรกับคนที่กลับ
ลงกลานสี่ตีนอย่างลิงและใช้ส่งสำเนียงแต่เพียงเจ๊ก ๆ จ๊อก ๆ อย่างลิง ซึ่งบางทีจะมีผู้เห็น
ขึ้นได้บ้างก็ได้ แต่ที่ให้มีใครเขานิยมนับหน้าถือหน้านั้น คงไม่มีเป็นแน่แท้ ถ้าแม้จะไม่ถึงแก่
ละทิ้งธรรมะจรรยาทั้งหมดก็ทีเดียว เป็นแต่จะเลือกประพฤติจำเพาะที่เหมาะสมและสะดวกแก่ตน

อย่างเช่นที่พวกถือ “ธรรมคาโลก” พอใจจะประพัตินันท์ไม่ผิดอะไรกับที่จะกลับลงไปเป็นคนป่า อันเป็นคนภูมิต่ำกว่าเพื่อนบ้าน ซึ่งจะไม่มีการเห็นชั้นเลย และคงจะไม่มีใครนิยมนับหน้าถือตาเลยเป็นแน่แท้

อนึ่ง หิริโอตตปปะณ^๕ มักกล่าวควบกันอยู่เพราะเป็นของที่มีอยู่ด้วยกัน และเป็นของคล้ายกัน เมื่อใครมีหิริแล้วก็ย่อมจะมีโอตตปปะอยู่ด้วย แต่ถ้าผู้ใดไม่มีหิริอยู่แล้ว ก็ยากที่จะมีโอตตปปะได้

๕. พาหุสัจจะ แปลว่าความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมามากคือจดจำธรรมะและศิลปวิทยาไว้ได้มาก คนเรายากที่จะตรัสรู้เองได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเป็นผู้ที่ได้เรียนมามากเท่าใด ก็นับว่าเป็นบุคคลที่ตั้งอยู่ในภูมิสูงหรือทำตามส่วนแห่งความเล้าเรียน ผู้ที่มักพูดพล่อยไม่เป็นแก่นสาร ก็คือคนที่ขาดธรรมะที่เรียกว่าพาหุสัจจะนั่นเอง

๖. จาคะ แปลว่าสละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปัน โดยเหตุที่ความให้ปันย่อมเป็นทางผูกไมตรีได้ทาง ๑ โดยแท้

๗. ปัญญา แปลว่ารอบรู้อะไรที่เป็นประโยชน์แลไม่เป็นประโยชน์ หรือพูดตามภาษาใหม่ ๆ แปลว่าไม่ใช่เก็บปากผู้อื่นมาพูดพล่อย ๆ เป็นนกขุนทอง สิ่งที่ได้รู้เห็นมาแล้ว ใช้สมองตรองดูเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี รู้จักชั่งคุณค่าและโทษแห่งสิ่งทั้งปวงทั้งนี้เรียกว่าปัญญา

อริยทรัพย์ ๗ ประการนั้นจกว่าดีกว่าทรัพย์ภายนอกมีเงินทองเป็นต้น เพราะถ้าผู้ใดมีอริยทรัพย์แล้ว ก็อาจสามารถแสวงหาทรัพย์ภายนอกมาได้โดยทางอันสุจริต อริยทรัพย์เป็นสิ่งที่โจรจะลักไปไม่ได้จริงอยู่ แต่ถ้าผู้ใดไม่รักษาให้ดีก็อาจจะเสียทรัพย์ภายในเหล่านั้นได้เหมือนกัน เช่นถ้าไปเสวนาคบค้ากับคนไม่ดี อาจที่จะชักชวนพูดจาปั่นหัวให้มีความเห็นผิดไปได้ จนเสื่อมเสียธรรมะข้อใดข้อ ๑ หรือกว่าข้อ ๑ ใน ๗ ประการที่กล่าวมาแล้ว และถ้าเมื่อใดเสียอริยทรัพย์แล้ว ก็มักพลอยฉิบหายในทรัพย์ภายนอกด้วยในไม่ช้า เพราะฉะนั้นเราจึงควรถนอมอริยทรัพย์ ซึ่งมีอยู่ในสันดานของเราแล้วนั้นให้จงมาก และข้อใดยังบกพร่องก็ควรแสวงหาไว้ให้มีในสันดาน จึงจะเป็นการสมควร

เพื่อความมุ่งหมายที่จะถนอมและแสวงหาอริยทรัพย์นั้น ควรเราจะพิจารณาดูให้ละเอียดอีกหน่อยว่า ถ้าแม้ว่าอย่างใดบกพร่องหรือไม่มีอยู่ในสันดานของเราแล้ว จะเสียประโยชน์แก่ตัวเราได้อย่างไรบ้างและเพียงไรบ้าง

๑. ถ้าชาติศรัทธา ก็คงจะตกอยู่ในความลังเลไม่มีที่ยึดเหนี่ยวเพราะจะแน่ใจลงไม่ได้เลยว่าสิ่งไรจะควรหรือไม่ควรประพฤติเป็นอันจะทำตัวเราเป็นเรือที่ขาดสมอมีอาจที่จะทอดอยู่ในที่อันพึงปรารถนาได้เลย

๒. ถ้าชาติศีล ก็เหมือนทำตนให้เป็นคนที่เพื่อนบ้านเขาขบยาก เพราะเขารู้ไม่ได้ว่าเราจะออกท่าอย่างใดต่อไป ผู้ที่ไม่มีศีลก็เท่ากับแสดงว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่จะประพฤติตามใจตัวของข้าพเจ้าทุกเมื่อ เพื่อความสะดวกแก่ตัวข้าพเจ้าทุกสถาน เพราะฉะนั้นถ้าข้าพเจ้าโกรธเคืองเกลียดชังใคร “ข้าพเจ้าก็จะฆ่าเสีย ข้าพเจ้าเห็นของสิ่งไรที่ข้าพเจ้าอยากได้ ข้าพเจ้าก็จะฉวยเอาทีเดียวไม่ต้องรอรอขอเจ้าของเลย ถ้าข้าพเจ้าเห็นหญิงใดที่ถูกใจข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็จะฉกฉวยหญิงนั้นไปเป็นของข้าพเจ้าทีเดียว ไม่ว่าจะเป็นลูกใครเมียใคร คำพูดของข้าพเจ้าไม่มีใครต้องเชื่อถือเลย เพราะข้าพเจ้าพูดจริงบ้างปดบ้าง แล้วแต่จะสะดวกแก่ตัวข้าพเจ้า และข้าพเจ้าชอบกินเหล้าและน้ำเมาต่าง ๆ เพื่อความสบายใจของข้าพเจ้าถึงใคร ๆ จะว่าคาญก็ไม่ใช่กองการของใคร ?” ผู้ที่ประกาศตนเช่นนี้ ขอให้ตรองดูเถิดว่า จะคบค้าสมาคมเดินร่วมทางได้หรือ ? เพราะฉะนั้นเมื่อเราปรารถนาที่จะเข้าสมาคมได้โดยไม่ให้เพื่อนบ้านเขารังเกียจจำเป็นต้องมีศีล

๓-๔ ถ้าชาติหิริโอตตปปะ ก็คือไม่มีความละอายแก่ใจในเวลาที่ประพฤติชั่ว และไม่รู้สึกลัวผลแห่งความประพฤติชั่วนั้นแล้ว ก็เป็นคนดีจริงไม่ได้ เพราะคงจะลอบประพฤติชั่วร้ายได้ทุกอย่างทุกประการ คนเราเชื่อว่าจะมีผู้ใดติดตามไปคอยเป็นที่เล็งตักเตือนหรือห้ามความประพฤติชั่วอยู่ได้เสมอ ย่อมจะต้องมีบ้างบางเวลาที่อยู่โดยลำพังตน เพราะฉะนั้นถ้าไม่มีความละอายแก่ใจตนเองและไม่เกรงใจตนเองอยู่แล้ว ก็ย่อมจะเป็นผู้ประพฤติชั่วในลับตาผู้อื่น เมื่อใดเป็นผู้ชาติหิริโอตตปปะย่อมเป็นผู้ที่ผู้อื่นเขาไว้วางใจได้ยาก เพราะต่อหน้าอาจจะดีต่อ แต่ลับหลังกลายเป็นประทุษร้ายก็ได้

๕. ถ้าชาติพาหุสัจจะ ก็คือเป็นผู้ที่มีความรู้ทัน จะทำงานใด ๆ ก็ย่อมจะแพ้เปรียบผู้มีวิริยมากเหมือนคนที่มืทนน้อยแพ้เปรียบผู้ที่มีทนมากในการค้าขายฉะนั้น ธรรมะก็คิดพิวพิวยาก ถ้าไม่แสวงหามาแล้วจะบังเกิดมีขึ้นในสันดานเองหาได้ ความจำของบุคคลเป็นทรัพย์สำคัญมากซึ่งจะหาได้ก็แต่โดยได้ยินได้ฟังผู้มีความรู้เขาอธิบายบอกเล่าอีกต่อหนึ่ง เพราะฉะนั้นผู้ใหญ่จึงมักสอนว่าเห็นอะไรได้ยินอะไรแล้วต้องจำไว้ให้แม่น ๆ เวลาครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่ควรเคารพนับถือสั่งสอนอะไร อย่าเบื่อหน่ายหรือปล่อยให้ลจลจ

๖. ถ้าขาดจากะ คือไม่รู้จักสละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่ผู้ที่ควรให้ปันบ้างแล้ว ก็
ชื่อว่าเป็นคนตระหนี่ขาดทางที่จะผูกเอื้อโยไมตรีติดต่อกับผู้อื่น เมื่อไม่มีไมตรีติดต่อกับผู้อื่น
แล้ว แล้วถึงเวลาที่ควรจะต้องการพึ่งพาอาศัยเขาบ้างก็จะมีใครโยคี้ เพราะเมื่อเขาจะ
หวังความตอบแทนไม่ได้แล้ว เขาก็ไม่ใคร่จะเต็มใจช่วยด้วยกำลังกายหรือกำลังทรัพย์ของเขา
เป็นธรรมดา

เหตุฉะนั้นผู้ที่ไม่รู้จักบริจาคทรัพย์ของตนเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นบ้างเลยนั้น นับว่า
เป็นผู้ที่ไม่ได้เห็นประโยชน์ของตนเองโดยอาการอันกว้างขวางเพียงพอเลย การเก็บเงินทอง
ฝังไว้ในพื้นดินถึงแม้ว่าเงินทองจะไม่หายไป ก็คงไม่เงงออกผลดอกออกผลเลย ผู้ที่ชำนาญ
ในการค้าขายเขจึงต้องยอมชักเงินนั้นไปลงทุนขยายกิจการให้ใหญ่ขึ้นเพื่อจะได้เพิ่มพูนทรัพย์
ยิ่งขึ้น การบริจาคให้ปันแก่ผู้ที่ควรให้ ก็อาจจะให้ผลดีทำให้ได้ประโยชน์แก่ตัวผู้ให้โดย
ทางตรงหรือทางอ้อมเป็นอันมาก

การสละทรัพย์ที่เป็นทานอันควรมียอ ๕ สถานคือ

(๑) เลี้ยงครอบครัวและบ่าวไพร่ให้เป็นสุข

(๒) เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข

(๓) บำบัดอันตรายที่บังเกิดแก่เหตุ ๆ เช่น ไฟไหม้ เป็นต้น

(๔) ทำพลี ๕ อย่างคือ

ก. ญาติพลี สงเคราะห์แก่ญาติ

ข. อิตติพลี การต้อนรับแขกให้ควรแก่ฐานะ

ค. ปุพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย

ฌ. ราชพลี ถวายเป็นหลวงเช่นเสวยภาษีอากร เป็นต้น

ง. เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา

(๕) บริจาคทานในสมณะพราหมณาจารย์ผู้ประพฤติชอบ โดยความมุ่งหมายให้
ท่านเหล่านั้นได้มีกำลังทำรังพระศาสนาและจรรยาสืบไป

๗. ถ้าขาดปัญญา แปลว่าขาดความรู้ในสิ่งเป็นประโยชน์ไม่เป็นประโยชน์
หรือตามโฆหารฝรั่งว่า “ไม่มีมันสมอง” ฉะนั้น ก็ยากที่จะหวังทำการใด ๆ ได้ ผู้ที่ไม่มีปัญญา
เหมือนคนมือถั่ววัน จะทำการงานใด ๆ ก็ยอมเสียเปรียบเพื่อน

ดังนั้นก็จะแสดงให้เห็นได้ว่า อริยทรัพย์ทั้ง ๗ อย่างที่พรรณนามาแล้วนั้น ล้วนเป็นของ
ประเสริฐ ซึ่งถ้าใครมีอยู่โดยบริบูรณ์ในสันดานแล้ว ก็จะนับว่าเป็นผู้ที่มั่งมีเป็นอันมาก
และได้ขาดไปแม้ประการหนึ่งก็เป็นการบกพร่องมากอยู่

ธรรมะได้แสดงมานี้ ถ้าแม่พิจารณาดูก็จะแสดงให้เห็นได้ว่า ไม่เป็นการเหลือวิสัยที่
มนุษย์จะประพฤติได้เลย ซึ่งเป็นพยานอยู่ว่า ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ไม่ใช่สูง
เกินไปถึงนั้นหาไม่ได้ จริงอยู่ความประพฤติตามคลองธรรมนั้น ย่อมเป็นการลำบากอยู่บ้าง
แก่บุคคลบางคน ซึ่งหวัชข้อถือปฏิมาณะหรือที่โมหะครอบงำทำให้เกิดคิดเห็นผิด จึงถือแต่ใจ
ตัวเองเป็นใหญ่ กล้าย ๆ คนที่อุสุริไม่ชอบเดินตามถนนหนทางที่เขาทำไว้ ชอบบุกหญ้า
บุกรุกไปมากกว่าจะนั้น

ขอท่านทั้งหลายผู้เป็นครูจมีใจเอื้อเฟื้อช่วยชี้แจงข้อความที่กล่าวในวินัยให้ศิษย์
ของท่านเข้าใจ และขอให้นักเรียนทั้งหลายจงตั้งใจฟังคำอธิบายนั้น ๆ โดยเคารพ ให้สมแก่
ที่ได้มาเล่าเรียนอยู่ในสำนักอันดีนี้เถิด

พระบรมราชาโฆวาท

ในงานวิสาขบูชา

ทรงแสดงแก่ครูแลนักเรียน

ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๙

ณ บัดนี้เราทั้งหลายผู้เป็นพุทธศาสนิกได้มาชุมนุมพร้อมกันเนื่องด้วยนักขัตฤกษ์วิสาขบูชา, ซึ่งชาวเรานิยมนับถือกันว่าเป็นวันสำคัญอย่างเอกอันหนึ่ง เพราะเป็นวันคล้ายวันประสูติ, ตรัสรู้, และปรินิพพานแห่งองค์สมเด็จพระโลกุตมาจารย์บรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นที่นับถือของชาวเรายิ่งกว่าผู้ใด ๆ ในกาลสมัยเช่นนี้ ควรที่เราจะแสดงความนับถือของเราให้ปรากฏ ไม่เฉพาะแต่แก่ตัวเราเองเท่านั้น, ต้องให้ปรากฏแก่ตาโลกด้วย

การที่จะแสดงความเคารพนับถือในผู้ใด ไม่มีหนทางใดที่จะสำแดงได้ดียิ่งกว่าปฏิบัติตามโอวาทของผู้นั้น, และเมื่อเราได้เปล่งอุทานวาจามาแล้วว่าเราทั้งหลายนับถือพระพุทธเจ้า เราก็ควรจะปฏิบัติตามพระบรมพุทโธวาทให้มากที่สุดที่เราสามารถจะกระทำได้ แต่คนเราถึงแม้ว่าจะตั้งใจดีปานใด บางทีก็ยังประพฤติกพร่องอยู่ได้ เพราะบกพร่องในความรู้หรือความเข้าใจแจ่มแจ้ง เพื่อช่วยบำรุงความเข้าใจในพระบรมพุทโธวาทให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก ข้าพเจ้าจึงขออนุญาตอธิบายข้อธรรมจรรยาอันเหมาะแก่ที่สามัญชนจะปฏิบัติได้โดยสะดวก ไม่ยกธรรมอันลึกซึ้งเกินไปมาแสดงหาได้

ณ วันนี้ข้าพเจ้าจะขออธิบายขยายความในพุทธศาสนภาษิตอันโบราณบัณฑิตได้ประพันธ์เป็นคาถาไว้ว่า

“อาโรคยา ปรมา ลากา ลันตุฏฐี ปรมํ ธนํ วิสสาสา ปรมา ญาติ นิพพานํ ปรมํ สุขํ ฯ”

แปลว่า “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ, ความสันโดษเป็นทรัพย์อันประเสริฐ, ความคุ้นเคยเป็นญาติอันประเสริฐ, พระนิพพานเป็นสุขอันประเสริฐ”

ข้อที่ว่าความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐยิ่งกว่าลาภใด ๆ นั้น, ผู้ใดใคร่ครองดูแลแต่เล็กน้อยก็จะพึงเห็นได้แล้วว่า เป็นของถูกต้องโดยแท้, เพราะลาภอื่น ๆ เรายังพอจะแสวงหาได้โดยไม่ยากนัก ด้วยความชวนชวนใช้กำลังกาย, กำลังปัญญา, หรือกำลังทรัพย์ แต่ความไม่มีโรคนั้นหายากยิ่งกว่าลาภใด ๆ เพราะไม่ใช่ของที่จะขอจากใครได้ หรือขอหาได้ด้วยทรัพย์ ความไม่มีโรค คือไม่เจ็บไข้ ย่อมได้แก่เราโดยอาศัยความพยายามแห่งตัวเราเอง คือประการหนึ่ง บริหารร่างกายให้บริสุทธิ์อยู่ไม่ทรุดโทรม กับอีกประการหนึ่ง ละเว้นการประพฤติดังซึ่งจะทำให้ร่างกายทรุดโทรมและให้เกิดโรคขึ้น การบริหารรักษาตัวมิให้โรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนนั้น ที่จริงก็เป็นหน้าที่ซึ่งคนเราทุกคนควรจะทำอยู่แล้วโดยธรรมชาติ, เพราะเป็นธรรมชาติคนเราย่อมจะรักตัวของเรายิ่งกว่าสมบัติใด ๆ ทั้งสิ้น, และพวกกันตรง ๆ คงไม่มีใครเลยในโลกนี้ที่อยากตาย เมื่อความจริงเป็นอย่างนั้นแล้ว ก็เป็นที่น่าประหลาดน้อยมิใช่น้อย ที่คนเราเป็นอันมากบริหารตัวของตัวอย่างรวดเร็วเกินไป, และประพฤติกการบางอย่างซึ่งไม่ผิดอะไรกับชักนำความไข้มาหาตัว หรือหาโรคใส่ตัว, ผู้ที่ประพฤติดังนั้นที่รู้แล้วว่า เป็นของไม่ดีสำหรับตัวแต่ขึ้นประพฤติ ต้องจัดว่าเป็นผู้ทอความผิดมากกว่าผู้ที่ประพฤติดีไป เพราะไรสติที่จะตรึงตรองให้เห็นผิดและชอบ ผู้ที่มีอายุน้อยมักเป็นผู้ที่ประพฤติดะเมิดกฏแห่งกายบริหารเพราะไรสติ, เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอเตือนสติแก่ผู้มีอายุน้อย ว่าจงเอาใจใส่ในการรักษาตัวให้จงมาก จะได้ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ แลมีอายุยืนยาวต่อไปโดยผาสุก

สำหรับนักเรียนชั้นเล็ก ขอชักเตือนว่า, การกินเป็นเวลา, นอนเป็นเวลา นับว่าเป็นของสำคัญสำหรับบ่งกันไม่ให้เจ็บ เหตุฉะนั้นผู้ใหญ่ว่าจึงบังคับให้กินเป็นเวลา, นอนเป็นเวลา, และเราก็ควรจะทำตามข้อบังคับนั้น จึงจะโตเร็วและแข็งแรง ได้เป็นผู้ใหญ่เร็ว

สำหรับนักเรียนชั้นกลาง ขอชักเตือนว่า, การกินและนอนเป็นเวลายังเป็นความจำเป็นอยู่เหมือนกัน เพราะเหตุที่ได้อธิบายมาแล้ว นอกจากนั้นควรจะมีเวลาเล่นกีฬาและออกกำลังกายทุกวัน วันละเล็กน้อยก็พอ, และในการออกกำลังกายไม่ควรหักโหมเกินไป, คือเมื่อรู้สึกเหนื่อยมากแล้วไม่ควรจะขึ้นใจออกกำลังกายต่อไป, หาไม่การกีฬาและการเล่นที่เป็นประโยชน์จะกลับกลายเป็นของให้โทษ อีกประการหนึ่งของเตือนว่า การสูบบุหรี่เป็นของไม่ดีสำหรับเด็กที่อายุน้อย ไม่ควรนึกว่า การสูบบุหรี่ทำให้ตัวเป็นผู้ใหญ่หรือเหมือนผู้ใหญ่, เพราะการที่ตัวเป็นผู้ใหญ่ต้องเป็นได้แต่โดยมีอายุมาก, มีร่างกายเติบโต, และมี

ปัญญาความคิดมากขึ้นเท่านั้น, และถ้าเป็นผู้ใหญ่จริง ๆ แล้ว ถึงจะสุขหรือทุกข์ก็คงเป็นผู้ใหญ่เท่านั้น

สำหรับนักเรียนชั้นใหญ่ ขอชักเตือนว่า ควรอ่านหนังสือ “ก้นปวย” ที่ข้าพเจ้าได้แต่งไว้แล้ว และพยายามให้เข้าใจคำเตือนต่าง ๆ และตั้งใจปฏิบัติตามเสมอจะเป็นการดีกับขอชักเตือนนักเรียนที่จวนจะออกจากโรงเรียนไปนั้นเป็นส่วนพิเศษว่า เมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้วอย่าเห็นเป็นโอกาสที่จะตามใจตัวได้ทุกประการ, โดยความเข้าใจผิดคิดเห็นไปว่า การตามใจตัวเป็นเครื่องแสดงว่าเป็นผู้ใหญ่เต็มที อันที่จริงผู้ที่ตามใจตัวในทางประพฤติดีกกฎแห่งกายบริหาร หาใช่แสดงตนว่าเป็นผู้ใหญ่ไม่ เป็นแต่แสดงตนเป็นคนโง่ไม่รู้จักรักษาตัวเท่านั้น, เช่นการกินเหล้าหรือการเที่ยวกลางคืน เป็นต้น ไม่ควรถือว่าเป็นของต้องประพฤติดำหรับแสดงตนว่าเป็นผู้ใหญ่, เพราะผู้ใหญ่ที่เขาไม่ประพฤตินั้นก็มีมาก แต่ก็ไม่มีใครว่า ว่าเขาเป็นเด็กหรือเป็นผู้ใหญ่น้อยลงเลยจนนึกเดียว อีกประการหนึ่งคำว่า “ซัดเพื่อนไม่ได้” ดังนี้ ไม่ควรถือว่าเป็นคำแก้ตัวที่เพียงพอเลย เพราะถ้าตัวของตัวไม่เต็มใจแล้วใครจะมาบังคับเราได้ ? เช่นการกินเหล้ามิใช่ว่าใครจะช่วยใครกินได้ก็หาไม่ได้เลย, เพราะปากคนละปาก จะช่วยกันดื่มของสิ่งเดียวกันอย่างไรได้, คอคนละคอจะช่วยกันกลืนของสิ่งเดียวกันอย่างไรได้, และท้องก็คนละท้อง จะช่วยกันรองรับของสิ่งเดียวกันอย่างไรได้ ? ดังนั้นก็เป็นอันว่าต่างคนต่างกินนั่นเอง, และถ้าเพื่อนเขาอยากกิน ถึงเราจะไม่กินบ้าง เขาก็กินได้ไม่ขัดขวางอะไรเลย ถึงการเที่ยวกลางคืนและคบผู้หญิงก็เหมือนกัน, ไม่มีใครช่วยใครได้ และไม่มี ความจำเป็นอันใดที่ใครจะต้องช่วยใคร จึงรวมความเป็นอันว่า ในการเช่นนี้ เมื่อใครประพฤติกไปแล้ว ก็เป็นเพราะตัวเองอยากประพฤติกเองจึงประพฤติก, จะซัดเพื่อนหาควรไม่ ข้อสำคัญอยู่ที่ตัวของตัวโดยแท้ และถ้าปรารถนาจะเป็นผู้ไม่มีโรค ก็ต้องอย่าหาโรคใส่ตัว, จึงจะนับว่าเป็นผู้ฉลาด

ส่วนครูผู้มีหน้าที่สั่งสอนควบคุมกุลบุตร ก็ควรจะรู้สึกหน้าที่สำคัญอันหนึ่งซึ่งตนควรจะทำ, อันเป็นหน้าที่ที่ต้องประพฤติกเพื่อประโยชน์แห่งชาติเกิดเมืองบิทรของเราชาติใดที่หวังในอนาคตอันรุ่งเรือง ต้องมุ่งมาตปรารถนาพลเมืองผู้มีกำลังกายบิทรณ์, สำหรับดำรงชาติให้สถาพรพัฒนาสืบไป ส่วนโรคภัยไข้เจ็บ, แม้แต่เล็กน้อย, ย่อมเป็นเครื่องทอนกำลังกายของคนเรามากหรือน้อยตามส่วนพิเศษแห่งโรค บรรดาโรคภัยไข้เจ็บ

ทั้งปวง กันไว้ดีกว่าแก้, เพราะฉะนั้นครูทั้งปวงควรถือว่าเป็นกรณีสำคัญอันหนึ่งที่จะช่วย
ป้องกันมิให้กุลบุตรมีโรคภัยไข้เจ็บ ทางที่จะกระทำได้โดยกุศโลบายเป็นสองสถาน,
ประการหนึ่ง โดยโอวาท, คือหมั่นสั่งสอนตักเตือนให้กุลบุตรรู้จักบริหารตัว อย่าให้ผลอ
เลินเล่อได้, อีกประการหนึ่ง โดยทำตัวอย่างอันดี ประการที่สองนี้เป็นของสำคัญและให้
ผลร้ายได้เป็นอันมาก เช่นต่างว่าครูสั่งสอนกุลบุตรอยู่หยก ๆ ภายในห้องเรียน ว่าการ
กินเหล้าไม่ดี ไม่ควรประพฤติ, แต่พอออกพ้นจากห้องเรียน ครูนั่นเองก็ไปเดินเมาแอ
ยู่กลางถนนจนศิษย์เห็นเช่นนั้น, ย่อมจะทำให้คำสั่งสอนไม่มีราคาเลย เหมือนพูดเล่น
เพื่อเจ้อเป็นนกขุนทองเท่านั้น ครูผู้ประพฤติเช่นนั้น นับว่าไม่บริบูรณ์ในหน้าที่ เพราะ
ฉะนั้นขออย่าให้ครูผู้ช่อตรงต่อหน้าที่ของตนประพฤติเช่นนั้นเลย

บัดนี้จะอธิบายข้อภาษิตที่ว่า “ความสันโดษเป็นทรัพย์อันประเสริฐ” นั้นต่อไป
คำว่า “สันโดษ” นี้ คนไทยเราโดยมากมักแปลผิดอยู่คือแปลว่า “อยู่คนเดียว” เช่นผู้ที่
ไม่มีครอบครัวจึงมักใช้กันว่า “คนสันโดษ” แท้จริงคำว่า “สันโดษ” นี้ แปลตรงศัพท์ มี
ความว่า “พอใจ” คือพอใจในสิ่งซึ่งตนมีอยู่แล้ว, ไม่มักมากอยากได้ให้เกินมี เช่นคนที่มี
ผ้าถุงห่มแม้แต่เพียงสำหรับเดียว แต่ไม่กระวนกระวายอยากได้อีกจะหนึ่ง เรียกว่าเป็นคน
สันโดษ, แต่ถ้าคนคนนั้นยังกระวนกระวายอยากได้ผ้าถุงห่มให้มากขึ้นอีก ก็นับว่าไม่ใช่คน
สันโดษ หรือจะกล่าวอีกทางหนึ่ง คนที่ไม่มีครอบครัว เพราะไม่มีเงินทองพอที่จะเลี้ยง
ภรรยา, แต่ก็ยังนึกอยู่ว่าถ้าสามารถเมื่อใดก็จะหาภรรยา เช่นนี้ ก็ไม่ใช่สันโดษ, แต่ตรง
กันข้าม, คนที่มีทั้งบุตรและภรรยาอยู่แล้วรวมครอบครัวเป็นหลายคน, และไม่มี ความ
ปรารถนาจะหาอีก เช่นนี้เป็นผู้สันโดษ

ส่วนข้อที่ว่า “ความสันโดษเป็นทรัพย์อันประเสริฐ” นั้นหมายความว่าผู้ที่มีความ
พอใจในสิ่งซึ่งตนมีอยู่แล้วนั้น เป็นสุขยิ่งกว่าเศรษฐีผู้มั่งคั่งทรัพย์นับด้วยล้านแล้วและยังไม่
พอใจ คงแสวงหาทรัพย์อยู่อีก ความพอใจเป็นธรรมสำคัญอันหนึ่ง ซึ่งควรที่จะฝึกเพาะ
ขึ้นใหม่ในดวงจิตแห่งผู้ที่ยังไม่มีอยู่, และควรบำรุงให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้นในดวงจิตแห่งผู้ที่มีอยู่
แล้ว ความไม่พอใจเป็นพี่น้องกับความมักมากหรือโลภและเป็นเครื่องส่งเสริมความริษยา
พยาบาท, บุคคลที่ปองร้ายหรือทำร้ายแก่กัน ก็มักเป็นเพราะความไม่สันโดษ, คืออยากได้

สิ่งซึ่งคนอื่นมีแต่ตนเองไม่มี, และถึงคณะต่อคณะ, ชาติดูชาติ ซึ่งวิวาทกันจนถึงทำสงครามแก่กัน, ก็เป็นเพราะความไม่สันโดษเป็นมูลเหตุโดยแท้

กล่าวแต่จำเพาะส่วนบุคคล, ความไม่สันโดษเป็นของให้โทษเป็นอเนกประการ, ซึ่งจะหยิบยกมาแสดงแต่โดยย่อคือ ประการหนึ่งความไม่พอใจในสิ่งซึ่งตนมีอยู่แล้ว ทำให้บังเกิดความกระวนกระวาย, เลยพาให้ใจไม่เป็นสุข, ประการที่สองอาจทำให้บังเกิดความโลภอย่างแรงกล้า, พาให้คิดหรือถึงแก่งมือฉวยชิงเอาสิ่งของของผู้อื่นเลยเป็นโจรหรือเป็นผู้ยกยอกฉ้อโกง เป็นต้น, ประการที่สามอาศัยเหตุที่ใจมัวไปกระวนกระวายอยากได้ของที่มีใช้ของตน, อาจเลยละทิ้งไม่บริหารรักษาสิ่งซึ่งเป็นของตนอยู่แล้ว เลยปล่อยให้ของนั้นชำรุดคร่ำคร่าไป, เป็นการให้ร้ายแก่ตนโดยแท้ ดังนั้นท่านจึงว่าความพอใจเป็นยอดแห่งทรัพย์, เป็นของถูกแท้

ข้อภาษิตที่ว่า “ความคั่นเคยเป็นญาติอันประเสริฐ” นั้น ถ้าใครตรองดูเล็กน้อยแล้วก็จะแลเห็นว่า เป็นความจริงทีเดียว ความคั่นเคยกันเป็นเครื่องบันดาลให้คนเรารู้ใจกัน, เห็นใจกัน, จึงตัดความผิดใจกันอันเป็นเครื่องทำลายความสามัคคี เมื่อความสามัคคีเป็นเครื่องบันดาลความสำเร็จในกิจการทั้งปวง ฉะนั้นไซ้, สิ่งไรที่เป็นเครื่องเพาะความสามัคคีให้บังเกิดมีขึ้นในคณะ และที่รักษาความสามัคคีที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่และทำให้เจริญยิ่งขึ้น, สิ่งนั้นต้องนับว่าเป็นสิ่งประเสริฐ, แม้แต่ในหมู่วงศ์ญาติร่วมสายโลหิตกัน ถ้าขาดความคั่นเคยติดต่อกันแล้ว ก็ยากที่จะเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้เสมอไป, และถ้ายิ่งบกพร่องในความวิสาสะลงเท่าใด ก็ยิ่งขาดความกลมเกลียวไปตามส่วนเท่านั้น เหตุนี้กุลเชฐผู้เป็นหัวหน้าสกุลจึงต้องอุตสาหะพยายามกระทำความวิสาสะให้เป็นไปอย่างบริบูรณ์ที่สุดในสกุล เหมือนคำจุนเคศสถานบ้านเรือนของตนมิให้ปรักหักพังไปฉนั้น

ข้อนี้ในครอบครัวเป็นอยู่ฉนั้นใด ในคณะหรือในชาติก็เป็นฉนั้นนั้น เช่นบุคคลบางคนที่ได้ไปอยู่เสียในถิ่นที่ห่างไกลจากภูมิประเทศถิ่นเดิมของตน และได้ไปผูกฝักใฝ่คุ้นเคยกับชนชาติอื่นมากกว่าชาติของตนเอง เลยกลับติเตียนชาติของตนเองก็มี ทั้งนี้ก็เพราะขาดความวิสาสะในหมู่ชนร่วมชาติของตนเอง จึงกล่าวสิ่งซึ่งให้ร้ายแก่ชาติของตน การที่จะแก้ไขความประพฤติกบกพร่องเช่นนี้ อย่างดีที่สุดก็โดยทางเพาะใจเสียแต่ในเวลาที่ยังเยาว์ ให้รู้จักชาติของตนจนเจนใจประหนึ่งว่า คนร่วมชาติเป็นญาติพี่น้องอันสนิททุกคน ฉนั้นเป็น

หน้าที่สำคัญสำหรับผู้เป็นครูที่จะช่วยให้ลูกบุตรได้ผลแห่งความวิสาสะอย่างบริบูรณ์เป็นกรณี
อันหนึ่ง ซึ่งถ้ากระทำให้เต็มที่จะมีผลอันงดงาม

ส่วนข้อภาษิตว่า “พระนิพพานเป็นสุขอันประเสริฐ” นั้น เป็นข้อที่ไม่มีผู้ใด
โต้แย้ง, แต่มันจะเป็นข้อที่คนโดยมากมักจะเสียใจไม่ใคร่จะไตร่ตรองถึง, เพราะมักคิด
เห็นเสียว่า พระนิพพานเป็นสิ่งที่พ้นหวังแห่งคนเราจะบรรลุถึงได้ แต่เมื่อไม่เป็นสิ่งซึ่งจะ
บรรลุถึงได้โดยง่ายแล้ว ก็เลยลดความพยายามเสียทีเดียวหรือ ? เช่นต่างว่ามติดูกสงอยู่
หลังหนึ่งซึ่งมีแก้วอยู่บนยอด, ถ้าเราไม่ก้าวขึ้นบันไดซึ่งล่องเลี้ยยเสียเลยทีเดียว โฉนดเราจะได้
ใกล้แก้วนั้นเข้าไป ?

บันไดที่จะนำเราไปสู่พระนิพพานคือธรรมะ แต่บันไดนี้ต้องนับว่าดีกว่าบันไดซึ่ง
ตกใด ๆ ทั้งสิ้น, เพราะว่าธรรมะไม่เป็นบันไดสำหรับไต่ขึ้นไปสู่พระนิพพาน ธรรมะ
เป็นเครื่องให้สุขแก่ผู้ประพฤติ, โดยเหตุที่ผู้ประพฤติธรรมะย่อมจะได้ผลอันงดงามหลาย
ประการ อย่างน้อยก็เป็นสุขใจในการที่รู้สึกว่ามีใครให้ร้ายแก่ผู้ใด เพราะฉะนั้นก็ถึงไม่
มีใครเกลียดชังหรือให้ร้ายแก่ตน อีกประการหนึ่งผู้ที่ประพฤติธรรมะย่อมเป็นผู้ที่ผู้รอบรู้
ถือตา, เชื่อถือ, ไว้วางใจ, ถ้าเป็นผู้รอบรู้ย่อมจะเป็นผู้ที่ผู้ใหญ่พอใจอุปการะชุบเลี้ยง, และ
ถ้าเป็นผู้ใหญ่ ก็ย่อมจะมีผู้นับถือเอาเป็นที่พึ่ง, ผู้ที่ไม่ประพฤติธรรมะย่อมไม่มีใครไว้ใจได้
เพราะบุคคลเช่นนั้นย่อมจะยกเอาความสะอึกแก่ตนเป็นที่ตั้ง, และถึงแม้ว่าจะทำความดีก็
เพราะมุ่งหมายจะได้บำเหน็จตอบแทน, หรือหวังได้รับความสรรเสริญแห่งโลก, หรือ
เพราะกลัวโลกติเตียนเท่านั้น

เมื่อธรรมะเป็นของประเสริฐเช่นนั้น จึงเป็นสิ่งที่ควรปรารถนากว่าสิ่งอื่น, ผู้ใด
ยังบกพร่องในทางธรรมะก็ควรชวนช่วยศึกษาและฝึกฝนตนให้ธรรมะเจริญยิ่งขึ้น ผู้ที่รัก
ธรรมะแท้จริงต้องรักยิ่งกว่าทรัพย์ใด ๆ, ต้องรักยิ่งกว่าส่วนใด ๆ แห่งร่างกาย, และใน
ที่สุดแม้แต่ชีวิตก็ยอมสละแลกกับธรรมะได้

ในสมัยนี้ ชาวเราได้มาบังเกิดรู้สึกกันขึ้นมากแล้วว่า ความรักชาติเป็นของสำคัญ,
อันเป็นอารมณ์สำหรับกับฝูงมนุษย์ผู้รู้เรื่องแล้ว แต่ผู้ที่ไม่ได้มีธรรมะเป็นเครื่องกำกับ
ดวงจิตอยู่แล้ว, จะรักชาติจริงจึงหาได้ไม่ เพราะความรักชาติเป็นสิ่งที่เนื่องด้วย
เสียสละ, คือยอมสละทรัพย์ ของที่รัก, ร่างกาย, และชีวิตเป็นที่สุด เพื่อรักษาสิ่งซึ่งเห็นว่า

ประเสริฐยิ่งกว่าของอื่นทั้งสิ้น ผู้ที่มีได้ประพฤติกกรรมอยู่โดยปรกติแล้ว นับว่าไม่ได้ฝึกฝน
ตนไว้ในทางเสียสละ, เปรียบเหมือนผู้ที่มีได้เคยฝึกหัดให้ชำนาญในทางใช้อาวุธ, ถึงแม้ว่า
จะอยากใช้อาวุธต่อสู้ศัตรู ก็คงไม่สามารถจะทำกิจให้เป็นผลก็ได้เท่าผู้ที่ได้เคยฝึกหัดแล้ว,
ถึงนอุปมาฉันใด, ผู้ที่มีได้เคยฝึกฝนใจให้เย็นดีและรู้สึกคุณแห่งความเสียสละอยู่ก่อนแล้ว
ครั้นไปประสบเวลาที่จะต้องเสียสละเขาโดยปัจจุบัน ก็รู้สึกยากในการที่จะเสียสละฉันนั้น,

เมื่อการประพฤติกกรรมเป็นความจำเป็นอันหนึ่งสำหรับฝึกใจบุคคลให้รู้จักค่าแห่ง
ความเสียสละเช่นนี้, ข้าพเจ้าจึงได้หาญกล่าวว่าการประพฤติกเป็นธรรมองค์สำคัญอันหนึ่ง
แห่งความรักชาติ, และถ้าใครไม่ประพฤติกกรรมแล้ว จะนับว่าเป็นผู้รักชาติโดยจริงใจ
ไม่ได้เลยเป็นแน่แท้

เพราะฉะนั้นขอครูทั้งปวงจงตั้งใจและหมั่นฝึกสอนกุลบุตรให้เป็นผู้ไครธรรม และ
ให้เข้าใจคุณแห่งการประพฤติกกรรม ตามที่มีปรากฏอยู่ในพระบรมพุทโธวาท และขอให้
กุลบุตรผู้เป็นนักเรียนตั้งใจศึกษาจดจำคำจรรยาที่ครูจะได้สั่งสอนให้ต่อไปด้วย,

ขอเดชานุภาพคุณพระพุทเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, อันเป็นพระไตร
รัตน์ของเราทั้งหลาย จงอภิบาลท่านทั้งหลายชายหญิงบรรดาที่มาสโมสรประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
ขอความสุขสวัสดิ์จงมีแก่ท่านทั้งหลายทุกเมื่อไป, แม้ปรารถนาสิ่งใดขอให้บรรลุผลสมโนรด
จงทุกประการ เทอญ ฯ

**๒. เนื้อในงานพระราชพิธี
ฉัตรมงคล**

คำนำ

พระบรมราชาบาทที่รวบรวมพิมพ์ขึ้น^๕ ได้พระราชทานแก่อาจารย์ครุณนักเรียน
ในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ตลอดจนผู้ที่มีความจงรักภักดีมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท จึง
เป็นการสมควรที่ราชบริพารในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงควรสำเหนียกและจดจำไว้ จะได้
เป็นทางปฏิบัติให้ต้องด้วยพระราชนิยมตั้งแต่ย่อมเยา เพื่อเป็นนิสัยบ่มจ้ายึดตัวไปเมื่อหน้า
ถ้าผู้ใดอ่านพระบรมราชาบาทที่พิมพ์ขึ้นให้ตลอดแล้ว จะเห็นมีข้อความสำคัญอยู่หลาย
ประการ คือ

๑. พอเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบำรุงการศึกษาของประเทศ ทรงสละพระ-
ราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นอันมาก สร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้นให้ต้องกับสมัยธรรม
นิยมแทนพระอาราม ส่วนพระอารามซึ่งมีอยู่แล้วมากมาย ก็ได้ทรงสละเลย แต่ทรงทำ
บำรุงให้เจริญยิ่งขึ้น นับว่าพระองค์เป็นปฐมบรมขัตติยราชเฉลิมพระราชตำนานแห่งสยามชาติ
ที่ได้ทรงพระราชดำริด้วยพระปรีชาญาณอันสุขุมคัมภีรภาพ ทรงบำรุงพระศาสนาและ
พสกนิกรพร้อมกันด้วยประการดังนี้

๒. ทรงมีพระราชญาณทัศน์อันยอดเยี่ยมทรงเล็งถึงคุณและโทษของการศึกษา จึงได้
ทรงชี้ทางให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการศึกษาให้ต้องด้วยหลักการศึกษาโดยแท้จริงไม่ให้หลงเดิน
ทางผิด เพราะธรรมชาติการศึกษาถ้าเจ้าหน้าที่ดำเนินการถูกต้องให้ถูก ถ้าดำเนินการผิดก็ให้
ผลร้ายได้อย่างฉกรรจ์ ซึ่งคนโดยมากมักแลไม่เห็น ความจริงได้ปรากฏแล้วในบาง
ประเทศ

๓. ทรงชี้ทางให้เจ้าหน้าที่เห็นแจ่มว่า ที่จะจัดการศึกษาให้ถูกต้องนั้น ควรตรวจ
คุณิทธิธรรมแห่งการศึกษานั้นเป็นพื้นเมืองของเราเองเสียก่อน ว่ามีอะไรดีอะไรชั่ว ที่ทรง
ไหนอะไรที่ควรที่จะแก้ไขดัดแปลง อะไรที่ควรจะนำลัทธิของชาติอื่นมาใช้โดยไม่แสดง และ
อะไรที่ควรที่จะปรับปรุงขึ้นให้เหมาะสมกับนิธิธรรมของเรา ถ้าเราไม่ตรวจดูให้ละเอียดเสียก่อนแล้ว
ไปนำลัทธิของคนอื่นมาใช้ ไปต้องกับสุภาษิตโบราณว่า “ปลูกเรือนคร่อมตอย่อมเป็น
เสียด” เป็นจริงได้เช่นนั้น เพราะฉะนั้นสุภาษิตข้อนี้ยังน่าจับใจอยู่

๔. ปัญหาสำคัญยิ่งของการศึกษา ไม่ใช่เป็นอย่างที่เราเข้าใจกันว่ายู่ที่ตำราโดยเฉพาะเท่านั้น หลักสำคัญของการศึกษาอยู่ที่จิตใจ คือเราจะควรทำอย่างไร จึงจะทำให้จิตใจของมนุษย์สมรูปสมร่างดำรงตนในทางสัมมาปฏิบัติ ส่วนวิทยาความรู้^{๕๖}นั้นเป็นแต่เพียงเปลือกหรือกระพของ^{๕๗}การศึกษาเท่านั้น ไม่ใช่แก่นของการศึกษาโดยแท้จริง หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่ง ก็ว่าข้อสำคัญของการศึกษานั้น ควรสอนคนให้เป็นคนเสียก่อน แล้วจึงสอนให้เป็นนักปราชญ์ เพราะเหตุ^{๕๘}จึงได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกองลูกเสือขึ้นทดลองที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงก่อน เมื่อทรงเห็นผลสำเร็จ จึงได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่ขยายการทั่วไปทั้งพระราชอาณาจักร

๕. ทรงทรมานพระวรกายทุกพระราชอิริยาบถที่ทรงนำคนไทยให้รู้จักหน้าที่อันสำคัญของตนที่ควรจะปฏิบัติต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นมรดกและเป็นนิติธรรมอันประเสริฐของชาติไทย และทรงชี้ให้เห็นว่าประเทศสยามที่รวบรวมเป็นปึกแผ่นแน่นหนามาได้จนถึงทุกวันนี้ ก็โดยอาศัยมีพระราชอาธิ^{๕๙}เป็นประธานตลอดมา จึงสมควรคนไทยทุกคนจะต้องรักษานิติธรรม^{๖๐}นี้ไว้เสมอด้วยหรือยิ่งกว่าชีวิตตนเองตามอย่างบรรพบุรุษที่กระทำมาแล้ว

นอกจากข้าพเจ้าอยากให้ผู้อ่านพิจารณาเอาเองบ้าง เชื่อว่าคงจะเห็นข้อความพ้องกับข้าพเจ้าที่กล่าวมาแล้ว และคงจะแลเห็นข้อความละเอียดยิ่งไปกว่านี้อีก ข้าพเจ้าจึงได้ให้หัวหมั้นพระยาบริหารราชมานพรวบรวมไว้ ตั้งใจไว้นานแล้วว่าจะพิมพ์จำหน่ายให้แพร่หลายต่อไปในคราวเสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงเรียนหลังที่ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น^{๖๑} และคิดไว้ว่าเมื่อได้รับพระราชทานพระบรมราโชวาทพอจะรวบรวมเป็นเล่มได้ ก็จะมีพิมพ์จำหน่ายต่อไป พอถึงกับที่ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่า เวลานี้มีผู้กระหายอยากจะให้พิมพ์ชนมากด้วยกัน ข้าพเจ้าจึงได้นำความกราบบังคมทูลพระมหากรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตพิมพ์^{๖๒}ขึ้นใช้เป็นหนังสือเรียนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงด้วยส่วนหนึ่ง เป็นที่ตอ^{๖๓}ด้วยพระราชนิยม จึงได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตพิมพ์ขึ้นทั้งนี้เป็นพระเดชพระคุณล้วนเกล้าฯ ว่า หาก^{๖๔}ที่สุกมิได้ ที่เราได้มีโอกาสรับพระราชทานพระบรมราโชวาทโดยทั่วถึงกัน

(ลงนาม) จางวางโท พระยาประสิทธิ์ศุภการ

ผู้อำนวยการ

พระราชดำรัสตอบ
เนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล
ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
ในพระบรมราชูปถัมภ์
ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน
เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน
พระพุทธศักราช ๒๕๕๕

ถ้อยคำที่พระยาไพศาล* ได้กล่าวแล้วนั้นจับใจเรายิ่งนัก การโรงเรียนที่เราให้จัดตั้งขึ้นเป็นการทดลอง ถ้าเปรียบด้วยการทำสวนความสำเร็จที่จะให้เกิดประโยชน์ขึ้นได้เพียงใดนั้น ย่อมแล้วแต่คนทำความหวังในการปลูกเพาะพืชพันธุ์นั้นก็เพื่อจะให้งอกงามและเกิดดอกออกผล เมื่อถึงคราวต้นไม้มีผลเข้าแล้ว ถึงแม้ว่าผลประโยชน์จะตกเป็นของเรามากกว่าผู้เป็นเจ้าของสวนก็จริง แต่ชาวสวนซึ่งเป็นผู้ทำย่อมจะได้ส่วนในประโยชน์นั้นด้วย อย่างน้อยก็จะได้ความอิ่มเอิบใจ วางานที่ทวิได้ลงแรงทำไว้ในสวนนั้นเป็นผลสำเร็จมิได้เสียแรงเปล่า แต่ในเวลาที่เราฟังได้ดังต้นเพาะปลูกต้นไม้มั่งไว้ เพราะฉะนั้นการที่จะได้เห็นว่ต้นไม้ของเราเกิดดอกออกผลได้ประโยชน์เพียงใดนั้น ต้องอาศัยคอยเวลาให้นาน ๆ ไปสักหน่อย ในบัดนี้เรายินดีที่จะกล่าวได้อย่างหนึ่งว่าคนทำสวนของเราล้วนแต่ตั้งใจเอาใจใส่การงานในสวนจริง ๆ การเพาะปลูกได้ดำเนินไปเป็นอันดี เป็นที่หวังได้ว่าจะเป็ผลสำเร็จแน่

การปลูกสติปัญญาฝึกสอนคนให้เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่ดีนั้น เป็นหน้าที่สำคัญนัก เป็นงานที่ต้องทำด้วยปัญญาความคิดประกอบกับแรงกาย ในเบื้องต้นก็ต้องใคร่ครวญให้เห็นแน่แก่ใจเสียก่อนว่า การฝึกสอนกล่อมเกลานั้น จะให้ได้อะไรอย่างที่เราเรียกว่าเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอันดีนั้นอย่างไร แล้วจะต้องใช้วิธีฝึกฝนกล่อมเกลามาให้สำเร็จรูปได้ดังประสงค์ ซึ่งเป็นของยากต้องประกอบพร้อมด้วยสติปัญญาและความสามารถในการฝึกสอนอย่างดียิ่งจะได้ผลสำเร็จตามปรารถนา หน้าที่ครูจึงควรยกย่องว่าเป็นหน้าที่สำคัญยิ่งนัก ในทีนี้จะขอให้หนทางไว้พอเป็นการช่วยเหลือแก่ครูบ้าง

* จางวางเอกพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดินทร ฤๅ กรุงเทพฯ)

บรรดาประเทศทั้งปวง ประเทศใดที่รักษานิติธรรมของชาติไว้ได้ดี ประเทศนั้น
ย่อมดำเนินขึ้นสู่ความเจริญ ประเทศใดละเลยนิติธรรมของชาติเสีย หรือปล่อยให้เสื่อม
ทรามไป ย่อมจะมีมาถึงประเทศนั้น ถ้าจะตรวจดูตัวอย่างแล้วจะเห็นได้ในที่ใกล้ ๆ กับ
เราเองเป็นอันมาก นิติธรรมของชาตินั้นคือคุณสมบัติและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดี
ซึ่งเป็นที่ยอมรับต่อ ๆ กันมาในหมู่ประชาชนแห่งชาติ ประเทศใดที่ซึ่งน่ากลัวจะต้องพินาศ
ย่อยยับไปในไม่ช้านี้ ไม่เพราะละเลยนิติธรรมของชาติเสียหรือ ถึงประเทศอื่นก็เหมือนกัน
ถ้าหากไม่รับจัดการแก้ไขเสียให้ทันทั่วทั้งที่ ก็น่ากลัวอันตรายอย่างยิ่ง ในฝ่ายตะวันออกนี้
ประเทศที่ยังดำรงเอกราชเป็นปกติอยู่ในเวลานี้ก็มีแต่สยามกับญี่ปุ่นเท่านั้น ในส่วนประเทศ
เราถ้าหากเราจะต้องเป็นข้าใคร ก็คงเป็นเพราะเราค้นหาที่ไปเอง

การที่เราเห็นอะไรของใครแปลก เราพอใจและจะถือเอาเป็นแบบอย่างนำมาใช้
สำหรับประเทศเราบ้างนั้น จำเราจะต้องใช้วิจารณ์ญาณสอดส่องเลือกเฟ้นให้เห็นเหมาะว่า
จะเป็นประโยชน์แก่เราแท้จริงเสียก่อน สิ่งซึ่งเหมาะแก่ประเทศเขา ใช่ว่าจะเหมาะแก่
ประเทศเราเสมอไปก็หาไม่ บางทีอาจใช้ไม่ได้ในประเทศเราเสียเลยก็เป็นได้ หรือบางอย่าง
จะใช้ได้ก็ด้วยเอามาปรุงใหม่ให้เหมาะแก่เรา เพราะฐานะและนิติธรรมของชาติย่อมต่าง ๆ
กัน การเอาอย่างเขาโดยมิได้พิจารณาใคร่ครวญให้รอบคอบ เห็นของเขาย่างไรนั้นก็
ก็เอาอย่างมาทั้งนั้น ๆ นั้นถ้าไม่เหมาะแก่เราหรือขัดต่อนิติธรรมของเรา ก็จะหาเป็นไป
อย่างที่เรเห็นของเขานั้นไม่ การเอาอย่างผิดเช่นนี้ เท่ากับกินของแสลง ให้โทษมากนัก
จะปรากฏอาการอย่างที่เราเรียกว่าผิดสำแดงทันที ถ้าว่าด้วยการปกครองบ้านเมืองแล้ววิธี
ปกครองอย่างราชาธิปไตยเป็นนิติธรรมของเราสืบมาแต่โบราณกาล ถ้อยคำที่เราผู้เป็นพระ-
เจ้าแผ่นดินกล่าวเช่นนั้น ไม่ใช่จะกล่าวเข้ากับตนเอง ถ้าหากเราไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน
เราก็คงต้องกล่าวอย่างนั้นเหมือนกัน เพราะเรากล่าวด้วยความเห็นอันแน่ชัดแก่ใจเรา ถ้าจะ
ตรวจดูพงศาวดารในเวลาใกล้ ๆ นี้ ก็ยังเห็นพยานได้ คือเมื่อสมัยบ้านเมืองเรานับวัน
ด้วยพระเจ้าแผ่นดินต้องพระราชสมบัติเพราะพระจริตวิการ คนทั้งหลายก็พร้อมใจกันเลือก
พวกเราก่อนหนึ่งสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ครอบครองกันต่อมา กษัตริย์องค์นั้นคือ พระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระปฐมบรมราชวชิรย์บัดนี้ การบ้านเมืองก็ได้ดำเนิน
ขึ้นสู่ความเจริญเรียบร้อยเป็นลำดับมา

บรรดาครูอาจารย์ทุกคน เมื่อรู้สึกหน้าที่ดังที่เราชี้แจงมา และมีความรักชาติบ้านเมือง รักศาสนา จงรักภักดีต่อตัวเรา ดังได้กล่าวให้เราฟังแล้ว ขอจงสุจริตต่อหน้าที่ของตน ปฏิบัติหน้าที่แต่โดยชอบปราศจากอคติทั้งสี่ประการ หากจะมีผู้ปกครองเด็ก คือ บิดามารดาหรือคนอื่น ไม่พอใจในหนทางที่ฝึกสอน ก็จงอย่าครั้นคร้าม และคล้อยตาม หรือลดหย่อนผ่อนให้เขา แม้เขาไม่พอใจเขาจะขอลาเอาบุตรหลานของเขาออกเสียจากโรงเรียนก็ตามใจเขา หน้าที่ของเราจำต้องสอนให้ถูกต้องตามนิติธรรมของชาติดังได้ชี้แจงให้ฟังแล้วอย่างไรก็ให้สอนไปตามหน้าที่ นั้นแหละจะได้ชื่อว่าสุจริตต่อหน้าที่ ได้ทำประโยชน์ให้แก่ชาติศาสนาด้วยความสวามิภักดิ์จงรักต่อเราจริง คนที่รักชาติแต่ปากนั้นก็มีถมไป แต่การกษัตริย์และรักษาชาติไว้ได้นั้น จะสำเร็จด้วยรักชาติแต่ปากก็หาไม่ได้ พระยาไพศาล* มีหน้าที่ในกระทรวงธรรมการสำหรับจะฝึกหัดกุลบุตรต่อไป ขอให้กำหนดจำไว้คำที่เรากล่าวแก่ครูในโรงเรียนของเราให้ใช้ได้สำหรับครูในโรงเรียนอื่น ๆ ทั่วไปตลอดพระราชอาณาจักรสยามด้วย

ส่วนนักเรียนทั้งหลาย เจ้าจงมีความพากเพียรในการเรียน และจงเชื่อฟังคำครูสอน จงอยู่ในถ้อยคำของครูเสมอไป จึงจะได้ชื่อว่าเป็นเด็กดีและเป็นศิษย์ดี ต่อไปเจ้าจะต้องรับช่วงเป็นผู้บำรุงชาติของเจ้าและมีหน้าที่ฝึกหัดเด็ก ๆ เหมือนอย่างที่เราฝึกหัดเจ้าอยู่ในทุกวันนี้ เจ้าจะรับทำหน้าที่นั้น ได้ดีด้วยเจ้าฝึกหัดตัวของเจ้าดีแต่เวลาเดียวขึ้นไป เพราะฉะนั้นเจ้าต้องเชื่อฟังคำครูสอน โทษนั้นเจ้าจะได้เป็นผู้ฝึกหัดลูกหลานเจ้ากับกุลบุตรซึ่งจะเกิดมาภายหลังเจ้า ให้ก็เหมือนเจ้า นั้นแหละจึงจะนับว่าเจ้าเป็นผู้สมควรที่เป็นผู้สืบต่อการบำรุงชาติไทย

ในที่สุดนี้เราขอขอบใจเจ้าทั้งหลายที่มาให้พรเราในวันนี้ ขอให้เจ้าทุกคนจงมีความสุขความเจริญได้บรรลุประโยชน์และผลสำเร็จในการสอนการเรียน สมความปรารถนาของเจ้าทั้งครูและศิษย์เถิด

* จางวางเอก พระยาธรรมศักดิ์มนตรี

พระราชดำรัสตอบ

เนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล

ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์

ณ พระตำหนักสวนจิตรลดาฯ ไร่หลวง

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน

พระพุทธศักราช ๒๕๕๖

เราได้ฟังคำ* พระยาไพศาลเกล้าว่าเป็นที่จับใจ การยกกรณีกิจของพระเจ้าแผ่นดิน
ชนเกล้า เพื่อให้ทรงระลึกเป็นเครื่องสำราญพระราชหฤทัย ในราชกิจซึ่งได้ทรงกระทำ
สำเร็จแล้ว หรือเพื่อทรงตรวจตราแก้ไขต่อไป เป็นธรรมเนียมที่มีสืบมาแต่ครั้งโบราณ
ดึกดำบรรพ์ ผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์มีพรหมณเป็นต้น ได้เป็นผู้กระทำหน้าที่
เช่นนี้ ครั้นต่อมาถึงพุทธกาล ธรรมเนียมเช่นนี้ก็ยังใช้กันสืบต่อมา ดังปรากฏด้วยการ
ถวายเทศน์ เรื่องทศพิธราชธรรมในพิธีบรมราชาภิเษกเป็นต้น หน้าที่เช่นนี้บัดนี้ พระยา
ไพศาลได้ทำแล้วบริบูรณ์

การตั้งคลังออมสินและออกพระราชบัญญัติขนานนามสกุล ที่ยกชนเกล้าขึ้นเป็น
การสำคัญและจำเป็นมาก แท้จริงเรื่องคลังออมสินนี้ เราได้คิดมานานแล้ว แต่หากยังมี
ข้อขัดข้องบางอย่าง ซึ่งในเวลานั้นจะยังจัดไม่ได้ จึงได้ฟังมาสำเร็จ และได้ออกพระราช
บัญญัติในชั้นต้น ที่เราต้องกล่าวเช่นนี้เพราะจะให้เห็นว่า การที่จะทำอะไรให้เป็นประโยชน์
แก่บ้านเมือง ซึ่งเป็นการสำคัญและยากนั้น ไม่ใช่ว่าพอนึกจะทำก็ทำได้ง่าย ๆ จำที่เราจะ
ต้องคิดหน้าคิดหลังให้รอบคอบ มุ่งให้ได้ประโยชน์แก่บ้านเมืองจริง ป้องกันทางเสื่อมเสีย
แปลงผลต่าง ๆ ให้ดีที่สุดที่จะเป็นไปได้ จึงเห็นเถิดว่าราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดิน
นั้น เป็นภาระที่หนักและยากเพียงไร แต่การวิจารณ์สอดส่องตระเตรียมในเบื้องต้นของ
กิจใดที่จะพึงกระทำลงไปนั้น คนทั้งหลายโดยมากผู้อยู่แต่ข้างนอกก็ย่อมแลไม่เห็น จะเห็น
ได้ต่อเมื่อกิจนั้นได้กระทำลงไปเห็นผลปรากฏแล้ว เปรียบเหมือนการสร้างทางรถไฟ ที่
จะต้องแหงนเขาหรือขุดอุโมงค์ลอดไป เพื่อไม่ต้องให้รถเดินทางอ้อมให้เป็นการเปลือง

* จางวางเอก พระยาธรรมศักดิ์มนตรี

เวลาและเปลืองเงิน ก็ต้องเตรียมแหวนเขาปากช่องหรือขลุ่ยโม่งกะลวงเขาให้เสร็จก่อนแล้ว
จึงวางรางและปล่อยรถเดินได้ การแหวนเขาหรือขลุ่ยโม่งซึ่งเป็นส่วนไม่ใช่ง่ายของงาน
สร้างทางรถไฟนั้น คนที่ไม่ได้เห็นและไม่ทราบเรื่องก็ย่อมไม่รู้สึกว่าได้ทำอะไรอยู่ที่ไหน
ต่อเมื่อรถเดินได้แล้ว จึงจะปรากฏว่าทางรถไฟได้ทำแล้ว ชื่อนั่นใด ราชรถฉีกของ
เราซึ่งต้องคิดต้องตรวจเตรียมล่วงหน้ากันนั้น

คนในสมัยนั้นชอบออกความเห็น การออกความเห็นนั้นมีประโยชน์คือได้เป็นเครื่อง
คำวิธียบอกของผู้ปกครอง แต่ส่วนโทษก็มีมากเหมือนกัน เพราะผู้ที่ออกความเห็น
ถ้าไม่รู้ตลอดถึงการภายในว่าได้มีได้กระทำอยู่แล้วอย่างไร ก็ออกความเห็นบุ่มบ่ามไปตาม
อัตโนมติ เหมือนกับคนที่อยู่ไกลไม่เห็นชัยภูมิพื้นที่ และไม่ทราบถึงการที่เขาแหวน
เขาขลุ่ยโม่งอยู่ ก็คิดก็พูดและโจษกันผิด ๆ ถูก ๆ ไปตามชอบใจโดยพลตนเอง คน
แรกบางทีจะพูดแต่เล็กน้อยก่อน แต่คนที่สองคงจะต่อให้มากออกไปอีก พอถึงคนที่สาม
ก็เรื่องก็ยิ่งมากออกไปทุกที คราวนี้ยังมากคนเขาเรื่องก็ยิ่งชวนให้ฟังชานมากเข้า การ
ออกความเห็นของคนโดยมากยังเป็นอยู่เช่นนี้ ผู้ที่เขาออกความเห็นถูกต้องและเป็นประโยชน์
แท้จริงนั้น เขาย่อมสืบให้รู้ความต้นลึกหนาบางโดยละเอียด และใคร่ครวญให้รอบคอบใน
หนทางของการงานเสียก่อน แล้วเขาจึงพูดและออกความเห็น อันปัญญากับสติเป็นของ
คู่กันเราก็เรียกควบกันอยู่แล้วว่าสติปัญญา คนเราจะมีแต่ปัญญาและเขาวนจะเป็นเครื่องพา
เล่นไปฝ่ายเดียวไม่ได้ จำต้องใช้สติสำหรับเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งกำกับไปกับปัญญาด้วย
เมื่อพร้อมทั้งสติและปัญญาโดยบริบูรณ์แล้ว ความคิดและความเห็น จึงจะเป็นไปเพื่อ
ประโยชน์อันสุขุม คนที่คิดกล่าวฟังชานไปตามขณะจิตนั้น จะยึดถือเอาเป็นหลักหรือเอา
แน่นอนนัยไม่ได้

อนึ่งคนเราถ้าจะกล่าวถึงคุณธรรมทั่วไปแล้ว ก็จะต้องให้เปรียบด้วยเรือที่มีสมอ
และเครื่องผูกสำหรับยึดมัน เรือลำใดไม่มีสมอหรือเครื่องผูก เรือลำนั้นอาจลอยแพนพ่วน
ไปตามกระแสน้ำ สมอเครื่องผูกเป็นสิ่งที่จะยึดเหนี่ยวให้เรือจอดประจำที่อยู่ได้โดยปราศจาก
อันตราย สมอเครื่องผูกของคนเรานั้นคือ ศาสนา ธรรม คือคำสอนของศาสนาย่อมรักษา
ผู้ที่ครองธรรมนั้น ศาสนาของเราสอนให้เราไม่เมตตาคิดเห็นสุขทุกข์ของผู้อื่น สิ่งไรเมื่อ
ทำเข้าแล้ว คนอื่นจะได้ทุกข์หรือความเสียหายเพราะเรา สิ่งนั้นศาสนาห้ามเราไม่ให้ทำ
พึงเห็นได้ชัดในสิกขาบทต่าง ๆ ซึ่งกำหนดให้เราสำรวมระวังกายวาจาใจเพื่อประโยชน์นั้น

ศาสนาย่อมเป็นประโยชน์มากในการที่สอนให้เรานึกถึงผู้อื่นแผ่เมตตาจิตแก่สัตว์ทั่ว ไปทั้ง^๕
ส่วนตัวเราเองนั้นไม่สู้กระไรนัก เพราะเราย่อมจะคิดและระวังอยู่มากกว่าผู้อื่นโดยปกติ^๕
แล้วบางคนชอบกล่าวว่า ศาสนาเก่าเกินสมัยเสียแล้ว เพราะได้ตั้งมากกว่าสองพันปี คำที่^๕
กล่าวเช่นนั้นนั้นชื่อว่ากล่าวด้วยหลง แท้จริงศาสนาไม่รู้จักเก่าเลยเพราะท่านวางไว้กว้างพอ^๕
ไม่ว่าความเป็นไปในสมัยใดย่อมมีช่องที่จะเข้าร่วมอยู่ในวงของศาสนาได้ทั้งนั้น เช่นที่ได้^๕
ให้เห็นแล้วแต่ข้างต้น ผู้ใดเข้าใจและประพฤติตนได้ถูกต้อง ผู้นั้นชื่อว่าเป็นสัมมาทิฐิ ผู้ใด^๕
หลงและประพฤติผิด ถึงจะเรียกตนว่าเป็นพุทธศาสนิกชน ความประพฤติของผู้นั้นก็ทำให้^๕
สัมมาทิฐิไม่

ข้อความที่ได้กล่าวมานี้ เจ้าทั้งหลายผู้ยังเป็นนักเรียนอยู่ คงยังไม่เข้าใจได้ตลอด^๕
แต่เราพูดไว้สำหรับครู เพื่อครูจะได้สั่งสอนศิษย์ของตน ๆ สืบไป เด็ก ๆ เป็นผู้ที่กำลัง^๕
จะเรียน ถ้ามีแบบอย่างชักจูงไปทางไหนก็อาจหันไปทางนั้นได้ง่าย ทั้งทางดีและทางชั่ว^๕
เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีโรงเรียน สำหรับฝึกสอนเด็กให้หันไปแต่ในทางที่ดี โรงเรียน^๕
ที่สอนเฉพาะเวลากลางวันนั้น ครูมีเวลาอยู่กับเด็กน้อย การศาสนาเขาก็สอนเหมือนกัน^๕
ที่เรียกว่าจรรยา แต่นักเรียนเรียนจรรยาที่โรงเรียนแล้ว เมื่อเลิกจากโรงเรียนพ้นครูไป^๕
จรรยาที่ครูสอนนั้นก็เป็นอันทิ้งเสียด้วย ถ้าโรงเรียนเป็นบ้านของนักเรียนด้วย เช่น โรงเรียน^๕
นักเรียนกินอยู่ประจำ การฝึกสอนและการควบคุมก็มีอยู่ตลอดเวลา เพราะเราหวังประ-^๕
โยชน์เพื่ออุดหนุนการฝึกสอนเช่นนี้ เราจึงตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น และได้สังเกตดู^๕
ก็เห็นว่าครูในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงของเราก็ได้เอาใจใส่ฝึกสอนศิษย์ในทางนี้ เป็นที่พอ^๕
ใจของเรา แต่เมื่อได้ชมเช่นนั้นแล้ว อย่าไปถือเสียว่าดีพอแล้ว ไม่ต้องพยายามให้ดียิ่งขึ้น^๕
อีกต่อไป ถ้าเช่นนั้นก็จะเป็นอย่างหนุ่ยและถอยหลังทันที จะต้องได้ผลตรงกันข้ามกับที่ชม^๕
ขอให้เห็นว่าถ้าขว้างก้อนหินขึ้นไปในอากาศ เมื่อมันกำลังที่ขยับแล้ว และก้อนหินนั้นไม่^๕
อาจขึ้นสูงต่อไปได้อีกแล้ว มันจะเป็นอย่างไรบ้าง มันก็ต้องกลับตกลงมาเท่านั้น บรรดา^๕
ครูทุกคนต้องพยายามทำหน้าที่ของตน ๆ ให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ ถ้าเปรียบอย่างก้อนหินที่ขว้าง^๕
ขึ้นไปในอากาศ ก็ต้องให้ขึ้นสูงที่สุดที่จะสูงได้ ยิ่งใกล้สวรรค์ได้เพียงใดยิ่งดี

ส่วนเด็ก ๆ เจ้าต้องตั้งใจฟังและจำคำที่ข้าส่งสอนไว้ อะไรไม่เข้าใจ เจ้าจงถาม^๕
ครู ครูเขาได้ฟังตลอดแล้ว เขาคงเข้าใจและแข็งแรงแก่เจ้าได้ เจ้าเหล่านั้นข้าถือเหมือนลูก

ของข้า ส่วนตัวเจ้า เจ้าก็ควรรู้สึกว่าเป็นพ่อเจ้า ธรรมดาพ่อกับลูก พ่อย่อมอยากให้ลูกดีเสมอ ถ้าลูกประพฤติตัวดีที่สมใจพ่อ พ่อก็มีใจยินดี ถ้าลูกเหลวไหลประพฤติแต่ความเสื่อมเสีย พ่อก็โทมนัส ลูกคนใดที่ประพฤติตนเลวทรามต่ำช้าเป็นเหตุให้พ่อได้รับความโทมนัส ลูกคนนั้นเป็นลูกเนรคุณพ่อ เพราะฉะนั้นข้ากำชับเจ้าทุกคนว่า เจ้าต้องตั้งใจประพฤติตนให้ดี เชื่อฟังคำสั่งสอนของครู และช่วยกันรักษาชื่อเสียงของโรงเรียนเสมอต่อไปภายหลังเมื่อเจ้าเติบโตขึ้นจะออกไปทำงานที่ไหน เมื่อใครเขาทราบว่า เจ้าออกไปจากสำนักโรงเรียนมหาตมะเล็กหลวง ให้เขาคิดว่าอ้อ พ่อแล้ว ไม่ต้องถามอย่างอื่นอีกต่อไปก็ได้ สำนักนั้นเขาฝึกสอนกันดี เจ้าออกมาแต่สำนักนั้น เขาก็เต็มใจอยากได้เจ้าไว้ ถ้าได้เช่นนั้นจึงจะชื่อว่า เจ้าได้ช่วยกันทำชื่อเสียงอันดีให้แก่โรงเรียน จงระวังจงหนัก อย่าให้กลายเป็นตรงกันข้าม คือ อย่าทำให้คนทั้งหลายเขารู้สึกว่าโรงเรียนมหาตมะเล็กหลวงเหลวไหล คนที่ออกไปจากโรงเรียนนี้ไม่มีใครเขาอยากคบ การรักษารูปชื่อของโรงเรียนหรือหมู่คณะ เช่นนี้เป็นภาระหนัก เพราะถ้าใครไปทำความเสียหายแก่คนหนึ่ง เขาก็ขึ้นชื่อว่า คนพวกนั้นทำความเสียหายอย่างนั้น ๆ เสียคนเดียวอาจพาให้เสียไปด้วยกันทั้งพวก เพราะฉะนั้นเจ้าทุกคนต้องระวังให้ดี อย่าคิดถึงแต่ตัวเจ้า ต้องคิดถึงหมู่คณะคือโรงเรียนให้มาก ตั้งใจรักษารูปชื่อให้ดี หมั่นทำคุณประโยชน์ให้แก่โรงเรียน ให้เป็นชื่อเสียงแก่โรงเรียนสืบไปให้สมความปรารถนาของข้า ที่ตั้งโรงเรียนขึ้นให้เจ้าเรียน ในที่นี้ข้าจะพูดซ้ำอีกว่าให้เจ้าตั้งใจฟังถ้อยคำของข้าและจำไว้อะไรไม่เข้าใจให้ไปถามครู ครูเขาได้ฟังทราบอยู่แล้ว เขาคงชี้แจงแก่เจ้าได้ตลอด

ในที่นี้สักนี้เรากำชับให้เจ้าทั้งหลายตั้งใจทำหน้าที่ของตน ๆ ให้ดียิ่งขึ้น และขอให้พรให้เจ้ามีความสุขสำราญทั่วกัน

พระราชดำรัสตอบ
เนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล

ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน

พระพุทธศักราช ๒๕๕๗

เราขอขอบใจพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้อ่านคำอวยชัยให้พรแก่เราในนามของนักเรียน
มหาดเล็กหลวงในวันนี้ ตามถ้อยคำซึ่งได้กล่าวแสดงจริยาวัตรที่เราได้ปฏิบัติมาแล้วใน ๑๒
เดือนนั้น เป็นเหมือนหนึ่งนำภาพมาแสดงให้เราแลเห็นในสิ่งซึ่งควรตัวเราจะรู้สึกสบายใจ
ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งเช่นเราซึ่งเป็นผู้ปกครองประเทศบ้านเมืองเช่นนี้ ย่อมรู้สึกสบายเมื่อได้
เห็นผลสำเร็จแห่งกิจการที่ตนได้ตั้งใจจะให้ลุล่วงไป ความคิดอันใดที่ได้คิดไว้ว่าจะให้สำเร็จ
ถ้าไปติดขัดเข้าก็ยอมเป็นเครื่องให้รู้สึกไม่สบายใจเป็นธรรมดา ถ้าเมื่อสิ่งใดได้ลุล่วงไป
สมปรารถนาแล้ว ก็รู้สึกเหมือนเป็นผู้ได้รับความสุขกาย ปราศจากโรกภัยพยาธิเบียดเบียน กิน
ได้นอนหลับฉะฉาน

วิธีดำเนินการของผู้ที่เป็นใหญ่ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจ ถ้าจะสาละวนใช้แต่อำนาจเพื่อ
ให้การนั้นสำเร็จไปอย่างเดียว ก็อยากที่จะได้ผลสมประสงค์ เพราะในสมัยนี้คนเราย่อมมี
ความรู้ความคิดมากขึ้นแล้ว จะยอมอยู่ในบังคับกันก็เฉพาะในส่วนที่เป็นธรรม ชาติที่ถึง
ซึ่งความเจริญแล้วย่อมรู้จักเวลาที่ควรฟังคำบังคับ และรู้จักเวลาที่ไม่ควรฟังบังคับ เพราะ
ฉะนั้นผู้ที่บังคับ ก็ต้องรู้จักว่าสิ่งใดเป็นธรรม และสิ่งใดเป็นอธรรม ถ้าจะบังคับเสีย
ตะบึงไปไม่เลือกว่าควรและไม่ควร แม้ผู้ที่อยู่ในปกครองไม่ประพฤติตาม ถึงจะใช้อำนาจ
กดขี่เช่นแต่ก่อนก็คงไม่สำเร็จ

ผลอันดีที่เราจะพึงหมายเพื่อให้ชาติของเรานั้นคงยั่งยืนไปได้นั้น อาศัยการปลูก
เพาะน้ำใจให้คนทั้งหลายซึ่งจะต้องฟังคำบังคับ เข้าใจถึงประโยชน์แห่งกิจการซึ่งผู้ใหญ่ว่า
บังคับ ข้อนั้นเป็นข้อสำคัญอันหนึ่งที่จะต้องฝึกหัดตัดสินกันเสียแต่เด็ก ๆ เพราะเมื่อเติบโต

ชั้นเสียแล้วเป็นการยากที่จะฝึกสอนกันได้ เปรียบเหมือนไม้ที่ยังอ่อนเราจะดัดให้เป็นอย่างไรก็ได้ แต่ถ้าเป็นไม้แก่เสียแล้วดัดยากนักนักหัด เพราะฉะนั้นการฝึกหัดจิตใจเด็กตั้งแต่ยังอยู่ในโรงเรียนจึงเป็นหน้าที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งต้องอาศัยผู้ที่เต็มไปด้วยอุทิศหาวิริยภาพและเป็นคนใจเย็น มั่นคงในกิจการของตนที่จะพึงทำเพื่อฝึกฝนกลุ่มมเกลอาอุปนิสัยเด็กให้เหมาะตามทางที่ปรารถนา

นิสัยของคนไทยเราไม่เหมือนจีนหรือญี่ปุ่น ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา พวกไทยเราจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมไม่โอนเอียงไปในทางอื่น คือไม่อยากจะให้ตนตกไปในที่ซึ่งพ้นจากชื่อของชาติตัว มักอยากจะเป็นไทยอยู่เสมอ ความเป็นไทยอันนี้คนไทยทุกคนตั้งใจสงวนนัก ถ้าจะตรวจดูตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ตลอดมา จะเห็นได้ว่าคนไทยต้องการมีอำนาจอันชอบธรรมเสมอหน้ากันหมด ในเมืองไทยเรามีคนอยู่สองชั้นเท่านั้น ไม่มากกว่าสอง ชั้นหนึ่งคือเจ้าแผ่นดินผู้เป็นหัวหน้า ซึ่งเขามอบให้ทรงไว้ซึ่งอำนาจทุกอย่างเพราะว่าเขาทั้งหลายไม่มีเวลาพอและไม่อาจสามารถที่จะต่างคนต่างถืออำนาจอันนั้นไว้ได้ อีกชั้นหนึ่งคือคนไทยทั่วไป ถ้าใครจะมาแทรกแซงในระหว่างคนไทยกับพระเจ้าแผ่นดิน ก็ไม่มีใครได้ความรักใคร่นับถ้อยยกย่องของคนไทยนัก เพราะเหตุไร ก็เพราะเหตุที่มามีตรอนอำนาจอันชอบธรรมของเขาเสีย คืออำนาจของพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นเหมือนหนึ่งกษัตริย์ของเขา ข้อนี้อาจสังเกตหลักฐานในพงศาวดารของเราเองได้คือ ถ้าเมื่อใดขุนนางหรือบุคลลชั้นใดก็ดี แย่งชิงหรือยึดถือเอาอำนาจไว้ และเข้าแทรกแซงในระหว่างพระเจ้าแผ่นดินกับราษฎร ถ้าพระเจ้าแผ่นดินทรงพระเดชานุภาพ ก็ได้ปราบปรามพวกนั้นให้ราบคาบไป แต่ถ้าถูกครวที่พระเจ้าแผ่นดินอ่อนแอ พวกที่แทรกแซงมีอำนาจมากกว่า ก็เกิดความฉิบหายย่อยยับกันทุกที ใครอ่านพงศาวดารคงเห็นอย่างนั้น ความขัดแย้งของใหม่เป็นของมีมาแล้วแต่โบราณ และเพราะเหตุที่เรารักเป็นไทย เราจึงมิได้เปลี่ยนชื่อใหม่ เพื่อที่จะไม่ให้มีใครสูงกว่าไทยไปอีก เราเป็นไทยด้วยกัน และเรามีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียว เป็นหน้าที่ของเราแล้วที่จะช่วยกันทะนุบำรุงบ้านเมืองของเราให้รุ่งเรืองสมเกียรติคุณแห่งชาติไทย

ความรู้สึกรักของไทยเช่นว่านี้ อาจแสดงให้เห็นปรากฏได้อีกอย่างหนึ่ง ใคร ๆ ที่ได้เคยตามเสด็จประพาสหัวเมือง คงจะเห็นได้ว่าเมื่อเสด็จถึงที่ไหนก็ย่อมมีราษฎรเป็นอันมากพากันมาเฝ้าชมพระบรมโพธิสมภาร บางคนก็มีของมาถวายด้วย เมื่อถวายเสร็จแล้วก็

ปูผ้าลงนั่งจ้องตามองดูพระเจ้าแผ่นดิน เพราะอยากจะให้เห็นให้เต็มตา อาการเช่นนี้เป็น
ลักษณะอันหนึ่งของคนไทยที่แสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน และแสดงความเป็น
ไทยแก่คนที่มาตามแล้ว ชอบดูอะไรก็จะขุดูให้เต็มตา ไม่ต้องการให้ใครมาห้ามปราม
หรือกีดขวางทางกัน ขอให้นักถึงเรื่องศรีธนชชัย เมื่อครั้งศรีธนชชัยไปเมืองจีน พระเจ้า
แผ่นดินจีนไม่ให้ใครเห็นหน้า ศรีธนชชัยโกรธจึงว่าพระเจ้าแผ่นดินจีนหน้าเป็นหมา ธรรม-
เนียมไทยเรา พระเจ้าแผ่นดินกับราษฎรสนิทชิดเชื้อกันมาก พระเจ้าแผ่นดินไม่ปลื้มพระองค์
ออกจากราษฎร ย่อมเสด็จไปในหมู่ราษฎรได้ให้ราษฎรเฝ้าอยู่เสมอ ถ้าพระเจ้าแผ่นดินใน
เมืองไทยเราทำเช่นพระเจ้าแผ่นดินจีนนั้นบ้าง คงถูกว่าหน้าเป็นหมาเหมือนกัน นิสัยใจคอ
คนไทยเรานั้นเป็นพิเศษเฉพาะเราอยู่นั้นแหละ เราจึงอยากที่จะเอาตัวเราไปเปรียบกับชาติ
อื่นเขาได้ง่าย ๆ เมืองเขา ๆ เรียกพระเจ้าแผ่นดินว่าพระเจ้าหรือเทวดา และเขาเก็บพระเจ้า-
แผ่นดินไว้ไม่ให้คนเห็น แต่เมืองเราพระเจ้าแผ่นดินเป็นมนุษย์ ถ้าจะเก็บไว้บ้างก็เห็นจะ
อยู่ไม่ได้เป็นแน่ ตัวเราเองเราเข้าใจความข้อนี้จึงได้พยายามเสมอที่จะแสดงให้ปรากฏว่า
เราเป็นคนไทยคนหนึ่ง มีความคิดเหมือนกันกับคนไทยทั้งปวง เรานับถือชาติไทย ในการ
ป้องกันรักษาชาติเราจึงจะต้องทำไปตามหน้าที่ที่เราได้รับมา แต่หน้าที่อันสำคัญที่สุดที่เรา
คนเดียวกันนี้จะทำได้ ย่อมต้องอาศัยพวกเราทั้งหมดช่วยกันทำตามหน้าที่ของตน ๆ ด้วย

ความเข้าใจอันนี้ก็ฝังอยู่ในดวงจิตของเราแล้วทุกคน แต่หากว่าการศึกษาที่เป็น
มาแล้วนั้นจำเริญไม่ถุกรอย คือไม่มีใครจะได้สอนให้คนไทยนึกถึงสิ่งที่เคยเป็นมาแล้ว มัก
จะหันหาแบบของคนโน้นคนนั้นมาตั้งเป็นตัวอย่างเท่ากับไปเอาห้วยักษ์บ้างหัวเงาะบ้างมาสวม
ลงในหัวคน ก็อายห้วยักษ์หัวเงาะเหล่านั้นมิใช่มันเหมือนหรือเหมาะกับรูปหัวไปทุกทีเมื่อไร
ถึงนายช่างจะทำให้จิตรพิสดารอย่างไรมันก็ไม่เหมือนคน เพราะฉะนั้นถ้าไปโดนที่หัวโต
ไป ในตาเราไม่ตรงรอยที่เขาเจาะไว้ ผลจะเป็นอย่างไรเล่า เราก็ต้องหกล้มปากแตกไป
เท่านั้นเอง และที่ปากแตกกันอยู่เสมอเนื่องเพราะเหตุใด เพราะเหตุว่าการศึกษาลืมข้อ
สำคัญไปเสีย ไปเข้าใจผิดเห็นเสียว่า สอนให้รู้หนังสือคิดเลขทำบัญชีได้ก็เป็นพอแล้ว ที่
แท้โบราณท่านกล่าวไว้ว่า ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ความชั่วความดี
เป็นตรา นี่ก็เห็นได้ว่าความชั่วและความดีนั้นจะไปเปรียบเป็นอะไรไม่ได้ต้องยอมยกให้
เป็นตรา คือใครทำดีหรือทำชั่วก็ได้แก่ตัวผู้ทำเอง เมื่อได้ประทับตราลงไปแล้วจะเปลี่ยน

แปลงแก้ไขอย่างไรไม่ได้เป็นอันขาด ดวงตราเป็นอย่างไรก็ต้องปรากฏลายประทับอย่าง
นั้น ข้อ^{๕๗}เป็นข้อสำคัญนัก เพราะฉะนั้นจึงต้องฝึกฝนกันมาให้เหมาะสมเสียตั้งแต่เล็ก ๆ กรม
ศึกษาในบังคับครูศึกแล้ว จึงได้คิดสอนจรรยาให้มากขึ้น ผลของจรรยาที่สอนนั้นก็คงจะได้
เห็นมากขึ้นทุกที แต่เพื่อจะช่วยให้เร็วเข้าจึงคิดตั้งโรงเรียนขึ้น เพื่อให้ครูได้อยู่กับ
นักเรียนมีเวลามาก ๆ จะได้รับสัจใจคอกของนักเรียนว่าคนนั้นเป็นอย่างนั้น คนนั้นเป็นอย่างนั้น
การที่ได้เห็นว่าพืชลงเช่นตัวเราและท่านทั้งหลายอาจรู้สึกได้แล้วว่า แม่แต่เราได้เริ่ม
อุปถัมภ์บำรุงมาเพียง ๔ ปีเท่านั้น ก็ยังได้รับผลเป็นที่พอใจบ้าง คือนักเรียนเก่าที่ได้เข้า
รับราชการอยู่เดี๋ยวนี้ เพราะฉะนั้นทุกคนควรจะต้องเอาเป็นเครื่องเตือนใจว่า เราได้เล
เห็นผลมาอยู่หนึ่งแล้ว ยุคหน้าเราจะปล่อยให้เสื่อมลงกว่าที่เป็นมาแล้วไม่ได้ อย่างน้อย
ต้องให้เสมอตัว ถ้ายังให้ดีขึ้นได้อีกก็ยิ่งดี

ตั้งแต่กรรมการผู้อำนวยการตลอดจนถึงครู ต้องตั้งใจที่จะไม่ละเลยหน้าที่ของตน
เสีย ต้องพยายามที่จะเพาะผลให้งามเหมือนอย่างที่เราได้เพาะมาแล้ว ต่อไปภายหน้าอีก
๒๐ หรือ ๓๐ ปี เราจะได้เห็นผลของเรามาขึ้นเป็นแถวยาวเข้าทุกที ขอให้ครูอธิบายให้
นักเรียนเข้าใจ และนักเรียนทั้งหลายจงตั้งใจพยายามที่จะทำความเข้าใจในคำสั่งสอนของครู
ขอให้เจ้าทั้งหลายจงตั้งใจประพฤติดีด้วยกันทุกคน ถ้าเจ้าตั้งใจดีอยู่เสมอ ต่อไปไม่ช้าก็คง
เป็นได้อย่างเขาเหมือนกัน ในที่สุดนี้ขอให้กรรมการผู้อำนวยการ ครูและนักเรียนทั้งหลาย
รับพรของเราให้มีความสุขความเจริญสำราญบานใจ ทั้งเมื่อเวลาทำการและพักผ่อนอิริยาบถ
ทั้งกลางวันกลางคืนตลอดไป

พระราชดำรัสตอบ

เนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล

ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์

ณ พระที่นั่งภาณุมาศจรัญ

เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน

พระพุทธศักราช ๒๕๕๘

ขอขอบใจท่านทั้งหลาย ทั้งที่เป็นนักเรียนมหาดเล็กเก่าและใหม่ที่ออกไปแล้วและ
ที่ยังอยู่ในโรงเรียน ที่ได้พร้อมใจกันมาช่วยช่วยให้พรแก่เราในวันนี้

วันนี้เรารู้สึกว่าเป็นวันพิเศษอย่างหนึ่ง ซึ่งได้เห็นนักเรียนมหาดเล็กของโรงเรียนเก่า
มาประชุมอยู่ด้วยกัน แสดงให้ปรากฏว่าท่านทั้งหลายยังมีน้ำใจซื่อสัตย์ตรงอยู่ในพระ-
ราชสำนัก ยังตั้งใจที่จะหาเครื่องผูกพันตัวเองให้ติดต่อกับพวกเรา โดยทางที่สนิทสนมยิ่ง
กว่าทางราชการตามปกติ ข้อนี้เรายินดียิ่งนักให้นักเรียนมหาดเล็กหลวงชั้นใหม่ ได้สังเกต
ไว้เป็นอย่างดี

ส่วนข้าราชการที่ได้แยกไปอยู่ในหน้าที่ต่าง ๆ เป็นข้าราชการชั้นสูงแล้วก็หลายคน
ยังมาได้ร่วมกันในการที่ได้เคยเป็นนักเรียนมหาดเล็ก และยังรู้สึกจับใจในนามนักเรียน
มหาดเล็กอยู่เสมอเช่นนั้น ทำให้เรามีความหวังเสมอว่า การภายหลังคงจะเป็นประโยชน์มาก
เพราะมีความเข้าใจอย่างหนึ่งแล้วว่า ผู้ที่มาประชุมในที่นี้ยินดียอมรับว่าเป็น
นักเรียนมหาดเล็ก ยังมีคนอื่นอีกเป็นอันมากที่มาไม่ได้ในวันนี้ เพราะติดราชการและอยู่
ไกลก็คงมีความยินดีอยู่ด้วยเหมือนกัน จึงเป็นพยานว่า ความตั้งใจของท่านมีอยู่อย่างเดียว
กัน คือตั้งใจจะช่วยเราทำการให้เป็นประโยชน์ที่สุดที่จะทำได้สำหรับชาติศาสนาพระมหากษัตริย์
เมื่อความตั้งใจมีอยู่เช่นนั้นแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยความสำเร็จต้องมีได้โดยแน่แท้
ข้อสำคัญก็คืออย่านึกถึงข้อนี้แต่เฉพาะวันหนึ่ง ๆ หรือเมื่อถึงวันมาบรรจบปีอย่างวันนั้นท่าน
ต้องนึกเสมอว่านอกจากที่เราเป็นข้าราชการและเป็นข้าแผ่นดิน เรายังเป็นข้าในพระองค์
อีกส่วนหนึ่งโดยเฉพาะ และจะทำการสิ่งใด ๆ ก็ดี ต้องคิดว่าเราเคยเป็นนักเรียนมหาดเล็ก

จะทำเพียงเสมอตัวไม่ได้ต้องทำให้ดีขึ้น ทำแต่เพียงพอรักษาตัวเท่านั้นจะนับว่าพอแล้ว
เช่นเป็นการไม่สมควรแก่นักเรียนมหาดเล็ก ข้อที่ควรนั้นคือต้องพยายามตั้งหน้าเดินขึ้น
เสมอ การเดินขึ้นเช่นนี้จะขึ้นเขาหรือจะขึ้นบันไดก็ดี ท่านทั้งหลายคงทราบแล้วว่าต้อง
รู้สึกเหนื่อยมาก คือทั้งเมื่อยขาทั้งหอบ เป็นเช่นนี้ฉันใด ความตั้งใจจะทำตนประพฤติด
ตนให้เป็นประโยชน์ให้ตกยอมเป็นฉันนั้น ถ้าเราตั้งหน้าเดินขึ้นเขา พอรู้สึกเมื่อยก้นงพ
เสีย อย่างไร ๆ ก็ถึงยอกเขาไม่ได้ เมื่อตั้งใจแล้วถึงจะเมื่อยขาเหนื่อยหอบเท่าใด ก็ไม่
ควรละความพยายามค่อยเดินค่อยไปก็ยังดี เมื่อถึงยอกเขาแล้ว เราจะได้ความเย็นกาย
เย็นใจมากกว่าที่ขึ้นเขา มองไปโดยรอบจะเห็นของแปลก ๆ ที่ไม่เคยเห็น การเห็นเล็กน้อย
ของเราที่พยายามตั้งเต็นั้น จะไร้ประโยชน์เสียทีเดียวเป็นไม่มี การขึ้นเขารู้สึกเมื่อยล้า
เห็นเล็กน้อย และเมื่อถึงที่สุดได้รับความสุขกายสุขใจฉันใด หน้าที่การงานที่ท่านทั้งหลาย
ประกอบอยู่ในเวลานี้ก็เป็นฉันนั้น ถึงจะเห็นเหนื่อยเมื่อยล้าก็ต้องทนเอาบ้าง

ข้าพเจ้าเองก็พยายามเดินขึ้นเขาอยู่ทุกวัน เขาซึ่งข้าพเจ้าขึ้นสูงกว่าเขาของท่าน
ทั้งหลายมาก เขาที่ท่านขึ้นอยู่นั้นเป็นแต่เขาเตี้ย ๆ ไม่ช้าก็ขึ้นถึงยอดได้ แต่เขาที่ข้าพเจ้า
ขึ้นนั้นมองไม่เห็นที่สุด เพราะฉะนั้นขอให้ท่านจำใส่ใจไว้ว่า ความลำบากของท่านมีปานใด
ข้าพเจ้าก็ลำบากหรือเห็นเหนื่อยด้วยเสมอเหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่ได้คิดเอาเปรียบท่านทั้ง
หลายเลยแม้แต่นิดเดียว ถ้าจำขึ้นไว้แล้ว จะรู้สึกเป็นประโยชน์มาก

ส่วนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงฟังดังมาได้ ๕ ปีเท่านั้นก็เป็นทีพอใจของเรา ที่ได้
สังเกตเห็นแล้วว่าการงานได้เจริญขึ้นเป็นลำดับมา เรามีความรู้สึกเชื่อใจได้แล้วจริง ๆ
ว่า เราได้เลือกผู้บังคับบัญชาที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้ว เจ้าต้องตั้งใจทำให้ดีต่อไป ข้าจะบอก
อะไรให้อีกอย่างหนึ่ง คือข้าได้ยินเจ้านายผู้ใหญ่ท่านรับสั่งโดยข้าไม่ได้ถามท่านเลย ท่าน
รับสั่งว่าต่อไปโรงเรียนมหาดเล็กหลวงจะเป็นที่สำหรับเพาะข้าราชการที่ใช้ได้เป็นประโยชน์
ยิ่งกว่าโรงเรียนอื่น ๆ และถึงแม้เขาจะทำการในทางอื่น เช่นพาณิชย์การเขาก็ยังทำประโยชน์
ได้ดีกว่านักเรียนโรงเรียนอื่น ๆ

เมื่อข้าได้ยินเช่นนี้จึงจำไว้บอกเจ้าผู้บังคับการ เพื่อเจ้าจะได้รู้สึกยินดีด้วย
แต่เจ้าควรระวังให้มากขึ้น และควรรู้สึกที่พวกเราไม่เสียเวลาเปล่าเสียแล้ว เพราะ
โรงเรียนนี้ตั้งมาเพียง ๕ ปี ยังมีผู้เห็นประโยชน์ได้แล้ว แต่เจ้าย่านึกเสียว่าพอแล้ว

ควรนึกว่าการยังเริ่มต้นเสมอไป ต่อไปควรทำให้ดีขึ้นทุกที่จะพักนั่งนอนใจอยู่ไม่ได้ ข้อที่
จะเสียหายบ้างนั้นย่อมมีอยู่ด้วยกันทุก ๆ เมืองไม่เฉพาะแต่เมืองเรา การที่เป็นเช่นนี้เพราะ
คนนึกพอเสียแล้วแต่แรก การงานก็เลยหยุดงั้นกันเพียงนั้นเราไม่ควรนึกอย่างเขา

การทำงานก็เหมือนกับการขึ้นเขาที่กล่าวมาแล้ว เมื่อรู้สึกเหนื่อยจะพักนั่งเสีย
ทีเดียว ไม่พยายามเดินขึ้นต่อไป เป็นอันใช้ไม่ได้ แม้ที่สุดค่อยเดินค่อยไปก็ยิ่งคิดว่า เมื่อ
หายเหนื่อยแล้วจะต้องนั่งต่อไปอีก

พวกนักเรียนทั้งหลายที่มาประชุมอยู่ในวันนี้ ข้าจะพูดเฉพาะตัวได้โดยยาก เพราะ
มีมากด้วยกัน และเขายังเป็นเด็กอยู่ ข้าหวังใจว่าผู้บังคับบัญชา ครูบาอาจารย์ของเจ้า
และนักเรียนชั้นใหญ่ ๆ ที่ได้ฟังถ้อยคำของข้าแล้ว คงจะจดจำไปชี้แจงสั่งสอนพวกเจ้าที่มี
อายุน้อยน้อยให้เข้าใจดีขึ้น

ขอขอบใจท่านทั้งหลายทุกคน ที่มีความจงรักภักดีต่อเรา ขอจงมีความเจริญ พร้อม
ด้วยอายุวรรณสุขะพละปฏิภาณ คุณสารสมบัติจะประสงค์สิ่งใดขอให้สมมโนปรารถนา

พระราชดำรัสตอบ

เนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล

ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์

ณ พระที่นั่งภาณุมาศจรัส

เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน

พระพุทธศักราช ๒๕๕๙

เราขอขอบใจพระยาบริหารราชมานพและท่านทั้งหลาย ที่ได้พร้อมใจกันมาชุมนุม
อวยชัยให้พรในวันนี้ ทั้งด้วยคำที่ได้อ่านมากเป็นที่จับใจเป็นอันมาก

กิจการทั้งปวงที่เราได้ทำไปแล้ว ก็โดยหวังที่จะทำการให้เต็มตามหน้าที่ของผู้ปกครอง
ชาติไทย โดยท่านทั้งหลายได้ไว้วางใจในเราเป็นประมุขเป็นหัวหน้านำทาง ก็ต้องพยายาม
ที่จะนำไปในทางที่ดีที่สุดที่ตัวรู้สึกว่าจะกระทำได้ตามกาลสมัย แต่เป็นธรรมดาอยู่เอง
กิจการที่ยากเช่นนั้น ย่อมจะมีผู้ที่ไม่ได้แลเห็นการภายในทุกท่วงหรือเห็นเป็นของแปลก
ประหลาดบ้าง เพราะว่าเป็นธรรมดาคนเราจะมีความเห็นตรงกันทุกคนทั้งนั้นไม่ได้ เพราะ
ฉะนั้นกิจการของตัวเราเองก็ดี หรือของผู้ใด ๆ ที่เป็นประมุขของชนหมู่มาก จึงย่อมจะ
ต้องมีผู้กล่าวอย่างโน้นอย่างนี้อยู่บ้าง แต่ข้อสำคัญที่จะบันดาลให้ผู้ที่เป็นหัวหน้าของชน
หมู่มากทำการสำเร็จได้ ก็โดยอาศัยความเชื่อถือว่าไว้วางใจของชนหมู่มากนั่นเอง การที่มีผู้
ทักท้วงบ้างเป็นครั้งคราวควรรู้สึกไม่ใช่ของชั่วร้ายเป็นของดี เพราะเหมือนตกเตือนสิ่ง
ซึ่งบกพร่องให้บริบูรณ์ ส่วนตัวเราเองรู้สึกเช่นนั้นเสมอ จึงไม่ได้เคยรู้สึกโทมนัสหรือ
ขุ่นเคืองอย่างใดที่ได้ยินผู้กล่าวแคะไค้ เป็นแต่รู้สึกเหมือนอย่างได้รับคำตักเตือนให้ตรวจ
เสียอีกทีหนึ่งว่า การที่ทำแล้วบริบูรณ์หรือยังบกพร่องมีช่องทางจะเสียหายได้บ้าง

ตามที่เราได้ทำมาแล้วในกิจการโรงเรียน ดังที่พระยาบริหารราชมานพได้กล่าว
มานั้น เมื่อมาคำนึงถึงเวลาอันสั้นที่ได้เริ่มจัดขึ้นแล้วได้เป็นมาได้สำเร็จถึงเพียงนี้ รู้สึก
ว่าเป็นข้อควรยินดี ไม่ใช่แต่สำหรับตัวเราคนเดียว ควรเป็นที่ยินดีของบรรดาท่านทั้งหลาย

ที่ได้ช่วยเราบันทึกกิจการเหล่านี้ให้สำเร็จไปได้ เพราะถ้าแต่ลำพังเราจะทำไปคนเดียว
ไม่มีผู้อื่นช่วยคิดช่วยจัดไปตามความประสงค์แล้ว ถึงแม้จะสำเร็จได้ก็คงนานเวลาซ้ำเติมที่
ที่โรงเรียนของเรามีผู้นิยมมาก ก็เพราะบรรดาเจ้าหน้าที่ตั้งใจปฏิบัติการไม่จำเพาะแต่ทำตาม
หน้าที่ของตนให้แล้วไปชั่ววันหนึ่งวันหนึ่ง เจ้าหน้าที่ทุกคนยังได้ช่วยกันดำริตรองวาง
แบบแผนระเบียบการล่วงหน้า สิ่งใดทำได้แล้วก็ทำที่เดียว สิ่งใดยังทำไม่ได้ก็เป็นแต่ตั้ง
โครงการไว้ เตรียมทำต่อไปภายหลัง นี่เป็นทางอันถูกต้องสำหรับดำเนินการทั้งปวงไม่ใช่แต่
การโรงเรียนเท่านั้น

ส่วนการจัดโรงเรียนขึ้นเช่นนี้ ท่านทั้งหลายโดยมากเคยได้ยินเราพูดแล้วว่า เรา
ตั้งใจจะทำแทนราชประเพณีเดิมซึ่งท่านทรงสร้างไว้ เราเองมาเข้าใจเสียว่าที่แท้ความ
ปรารถนาในการสร้างวัดก็คือจะทำนุบำรุงการศึกษานั่นเอง เมื่อในสมัยการศึกษาเปลี่ยน
แปลงดำเนินไปเป็นคนละอย่างกับแต่ก่อนเสียแล้ว ต้องมีโรงเรียนที่ถูกต้องเป็นผู้นำบังคับ
บัญชาเป็นผู้สั่งสอนก็ควรบำรุงกิจการโรงเรียนถูกต้องให้สถาพรพัฒนาต่อไป นับว่าเป็น
กุศลในทางธรรมและเป็นประโยชน์ในทางโลกทั้ง ๒ อย่าง ธรรมราชาไม่ว่าชาติใด ชาติ
เล็กหรือชาติใหญ่ ต้องอาศัยผู้ที่เกิดขึ้นใหม่ที่จะบำรุงชาติให้ถาวรแลให้เจริญต่อไป เราทั้ง
หลายผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ล่วงเลยปฐมวัยมาแล้ว จึงควรรู้สึกเป็นหน้าที่ที่จะช่วยกันอบรมบรรดา
กุลบุตรของเราที่อยู่ในปฐมวัยรักใคร่เหมือนบุตรหลานของตัวเอง สั่งสอนให้ดำเนินในทาง
ที่ดีที่ชอบ ที่จะทำเป็นประโยชน์แก่คณะแก่ชาติต่อไป รู้สึกเหมือนหนึ่งว่า แม้เมื่อเราทั้ง
หลายผู้เป็นผู้ใหญ่จะล่วงลับไปแล้วเราก็ทั้งส่วนหนึ่งของกายเราไว้ให้ทำการ ต่อเมื่อใดทำ
เช่นนั้นได้แล้วก็เหมือนอย่างตัวเราเองไม่ตาย ถ้าผู้ใดไม่ได้ช่วยในทางที่จะให้ความรู้ให้
แก่กุลบุตรที่เป็นชั้นบุตรชั้นหลานของเราเพื่อได้สืบตระกูลต่อไปแล้ว ก็เหมือนเกิดมาเสีย
ชาติ เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายบรรดาที่ได้พยายามให้ความรู้และความอบรมแก่กุลบุตร จะ
เป็นในหน้าที่ครูหรือในหน้าที่ผู้บังคับบัญชาการอื่น ๆ ก็เหมือนกัน ท่านทั้งหลายควรรู้สึก
ปลื้มใจด้วยกับเราว่าเราทั้งหลายที่มาชุมนุมอยู่ในที่นี้ ตั้งใจทุกคนที่จะมิให้ชีวิตของเราเปล่า
ประโยชน์ ตั้งใจอยู่เสมอว่าถึงตัวเราตาย เราก็ตายไปแต่ตัวเอง ชาติยังอยู่ เปรียบเหมือน

ตายแต่เปลือก แต่ธรรมะที่เป็นแก่นในยังเหลืออยู่ เมื่อคำนึงเช่นนั้นแล้ว จะได้รับรู้ความรู้สึก
ปลื้มใจแลต้งใจที่จะทำการในหน้าที่ต่อไปให้ดียิ่งขึ้น

ส่วนผู้ที่ไปเป็นผู้ปกครองโรงเรียนที่จะตั้งขึ้นใหม่ที่นครเชียงใหม่ เราขอตั้งเตือน
ว่าควรจรรู้สึกหน้าที่สำคัญ เพราะจะเป็นผู้ไปตั้งต้นเหมือนก่อรากตึกใหม่ ถ้ารากไม่แน่น
หนามันคงเสียในชั้นต้นแล้ว จะก่อตึกรามให้ใหญ่โตขึ้นไปย่อมไม่เป็นผลสำเร็จ เมื่อโรง-
เรียนมหาดเล็กหลวงขยายตัวออกไปในที่ไกลเช่นนั้น ควรที่จะทำตัวอย่างให้สมแก่ที่ได้เคย
อยู่ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดินของท่าน แลต้งใจที่จะทำการให้สมแก่ความไว้วางใจ

ในที่สุดนี้เราขอขอบใจท่านทั้งหลายบรรดาที่ท่านมาให้พรแก่เรา เรามีความยินดี
รับพรของท่านทั้งหลาย ไว้ด้วยความยินดี แลเชื่อว่าจะเป็นสิ่งซึ่งบันดาลความสำราญให้
บังเกิดมีแก่ใจของเราเป็นอันมาก เราขอตอบแทนน้ำใจท่านทั้งหลาย ขอให้พร ด้วยอำนาจ
คุณพระศรีรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งพำนัก และอำนาจผู้เป็นใหญ่ในชั้นฟ้าแดนสวรรค์ผู้ทรง
มหุศรัศกดิ์ จงช่วยอภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้มีความเจริญในอายุ วรรณะ สุขะ พละ
ปฏิภาณคุณesarสมบัติ สรรพศิริสวัสดิ พิพัฒนามงคล จะประสงค์สิ่งใดจงเป็นผลสำเร็จ
ทุกประการ.

**๓. ในการพระราชทานรางวัล
แก่นักเรียน**

คำนำ

พระบรมราชาโชวาทน์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานแก่อาจารย์, ครูและนักเรียนตลอดถึงผู้ที่มีความจงรักภักดีมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในวันงานพระราชทานรางวัลของนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ สมควรที่ข้าราชบริพารทั้งหลายและนักเรียน จะจดจำไว้เพื่อเป็นทางปฏิบัติและบรมอุปนิสัยให้ชอบด้วยทำนองคลองธรรม มีข้อความสำคัญอยู่หลายประการ คือ

๑. ทรงชักนำให้ครูอาจารย์ดำเนินการศึกษาในหลักสำคัญ เพื่อให้เด็กนักเรียนมีจิต น้อมไปในทางสัมมาปฏิบัติ คือมีธรรมะตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แลมีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์

๒. การสั่งสอนบุคคลให้เป็นคนดีนั้นต้องกระทำโดยความพยายามตั้งแต่อายุน้อยม ายาว ตามหลักจรรยาของการศึกษาแด่พระบรมราชาโชวาทน์ทั้งสน

๓. ทรงชี้ทางให้เจ้าหน้าที่เห็นแจ่มแจ้งว่า การศึกษานั้นเป็นส่วนหนึ่งแห่งนิติ- ธรรมของชาติ ในการสั่งสอนถ้าสั่งสอนในทางที่ถูกต้องให้คน ถ้าดำเนินไปในทางที่ผิดก็ให้ ผลร้ายได้อย่างฉกรรจ์ ซึ่งบางคนมักแลไม่เห็น

นอกจากที่กล่าวมานี้ยังมีข้อความที่สำคัญอีกหลายประการ ขอให้ท่านผู้อ่านพิจารณา เาเองก็คงจะเห็นคุณประโยชน์อีกเป็นอันมาก ถ้ามีความรู้แต่วิทยาการอย่างเดียว ไม่มี ความรู้ในทางปฏิบัติแล้ว ย่อมเป็นคนดีพร้อมด้วยประการทั้งปวงไม่ได้โดยยู่เอง ข้าพเจ้า เห็นคุณประโยชน์ดังกล่าวมาแล้วนี้ จึงได้ให้กรม โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์รวบรวม ขึ้น เพื่อเป็นของแจกแก่นักเรียนเล่าท่านทั้งหลายที่มาในงานพระราชทานรางวัลประจำปี ของโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์

ในที่นี้ข้าพเจ้าขอชักชวนบรรดาท่านทั้งหลายที่ได้อ่านหนังสือพร้อมกันถวาย พระพรชัยแด่พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระมหากรุณาธิคุณอันประเสริฐที่ได้พระราชทานพระบรมราชาโชวาทน์ ซึ่งเป็นสิ่งทัก ใจอย่างยิ่งนี้ ขอสรรพสิ่งสวัสดิชัยมงคลจงคลบันดาลให้พระองค์ทรงพระเจริญพระชนมายุ ยิ่งยืนนาน ทรงสำราญไว้พระโรคพาหนิราศสรรพบัพัวันตราย พระราชกรณียกิจทั้งหลาย อย่างขัดข้อง เหล่าปัจจามิตรทั้งผองจงพ่ายแพ้พระบารมี ขอให้ทรงประสบแต่สิ่งที่ดีงาม มี พระราชเหตุภัยประสงคสังเิด ขอให้สมดังพระราชเหตุภัยจำนงทุกประการ

รามรามพ

ผู้อำนวยการโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์

พระราชดำรัสตอบ

คำกราบบังคมทูลพระกรุณา
ถวายเสื่ออาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

เราขอบใจพระอภิรักษ์^๕ และท่านทั้งหลายที่พร้อมใจให้เสื่อครูอาจารย์แก่เราในวันนี้ การศึกษาย่อมเป็นการสำคัญอย่างยิ่ง และเป็นต้นเหตุแห่งความเจริญของชาติบ้านเมือง ผู้ใฝ่อดุทนทางการศึกษา ผู้นั้นก็ชื่อว่าอดุทนชาติบ้านเมืองด้วย เราตั้งใจที่จะบำรุงการศึกษาของบ้านเมืองเราอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นเมื่อสิ่งใดที่เราได้ทำมาแล้วในทางนี้ ได้มาเป็นผลปรากฏแก่ท่านทั้งหลาย จึงเป็นที่พอใจของเรายิ่งนัก แต่เป็นธรรมดาอยู่เองที่เราจะทำการให้สำเร็จแต่ลำพังไม่ได้ต้องอาศัยความช่วยเหลือของท่านทั้งหลายให้พร้อมมือกันดำเนินการตามทางที่ชอบที่ควร ให้เหมาะแก่ความต้องการของบ้านเมือง เราจึงจะบรรลุผลสำเร็จได้ตามความปรารถนา

ประเทศทั้งหลายย่อมเจริญได้ด้วยการศึกษา ประเทศใดปราศจากการศึกษา ประเทศนั้นต้องเป็นป่าเถื่อน ประเทศต่าง ๆ ย่อมมีศิลปวิชาการต่าง ๆ กัน เราก็มีสถิตวิทยาการของเรา เราจำจะต้องช่วยกันทะนุบำรุงให้เจริญขึ้น สิ่งใดที่เป็นที่นิยมในสมัยนี้ และจะเป็นคุณประโยชน์แก่เรา เราต้องรับเอาและปรุงแต่งของเราขึ้น ให้ได้ประโยชน์เต็มตามที่ควรจะได้ เราจำต้องก้าวไปข้างหน้าเสมอ ยิ่งก้าวไปได้ไกลเพียงใดก็ยิ่งดี เราต้องไม่ถอยหลังเลยเป็นอันขาด แม้แต่หยุดอยู่ที่ก็ไม่ได้ เพราะการหยุดก็เสมอกับการถอยหลังไคร ๆ เขาก้าวเลยไปแล้วเราหยุดอยู่เราก็ต้องล้าหลังเขา ไกลออกไปทุกทีนั้นเองที่เท่ากับถอยหลังไม่ใช่หรือน

ท่านทั้งหลาย ที่ได้รับเสื่ออาจารย์ เสื่อครู ไปแล้วในวันนี้ และทั้งที่ยังไม่ได้รับของตั้งใจทำคุณประโยชน์ให้แก่การศึกษาสำหรับชาติบ้านเมืองเรา ให้สมแก่ที่ได้รับควมยกย่อง และสมแก่ที่เป็นผู้มีวุฒิความสามารถ เสื่อครูอาจารย์และครูนี้ ไม่ใช่สำหรับจะ

๑ หัวหมื่น พระขามบริหารราชมานพ (สร สรเกตุ)

ไว้แต่งเล่นแก่ ๆ มีไว้สำหรับเป็นเครื่องแสดงวุฒิและความสามารถในทางสั่งสอน ทำคุณประโยชน์ให้แก่การศึกษา ขอท่านทั้งหลายจงตั้งใจทำประโยชน์เช่นนั้นให้สมแก่ที่ได้รับ ความยกย่องเถิด

ส่วนเด็ก ๆ เขายังมีอายุอยู่ในระหว่างเล่าเรียนเจ้าจงตั้งใจเล่าเรียน เมื่อโตขึ้นจะได้เป็นคนดี มีวิชาความรู้และสามารถทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองของเจ้าได้มาก ไม่เสียที่ที่เจ้าเกิดมาเป็นคนไทย

เรานี้ดีที่ได้เห็นนักเรียนโรงเรียนราชวิทยาลัยมาพร้อมเพรียงกับโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในวันนี้ เมื่อการกริธา ในระหว่างสองโรงเรียนสำแดงความสามัคคีซึ่งกันและกัน ครั้นนี้เป็นครั้งแรกแต่ไม่ใช่ครั้งสุดท้าย คงจะได้มีการประชุมพร้อมเพรียงกันเช่นนี้ทุกปีไป ขอให้เจ้าทั้งหลายตั้งใจช่วยกันรักษาชื่อเสียงและเกียรติยศของโรงเรียน ทำความงามความเจริญให้แก่โรงเรียน ต่อไปเมื่อเจ้าเติบโตขึ้น จะออกไปทำงานที่ไหน เมื่อใครเขาทราบว่าเป็นเจ้าออกจากสำนักโรงเรียนมหาดเล็กหลวง หรือโรงเรียนราชวิทยาลัยขอให้เขามีความพอใจและอยากได้เจ้าไว้ เช่นนี้จึงจะเป็นชื่อเสียงแก่โรงเรียนของเจ้า และเป็นประโยชน์แก่ตัวเจ้าด้วย ในที่สุดนี้เราขอให้เจ้าทั้งหลายมีความสุขสวัสดิ์ทั่วกัน.

พระบรมราโชวาท

ในการพระราชทานรางวัล

นักเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๗

นักเรียนทั้งหลายที่จะได้รับรางวัลในวันนี้ เจ้าต้องอุตสาหะประพฤติตัวให้ดี หมั่น
เล่าเรียนให้ดียิ่งขึ้นต่อไป อย่าคิดว่าที่ทำดีมาแล้วจนได้รับรางวัลในวันนี้เป็นการพอแล้ว
ส่วนนักเรียนที่ยังไม่ได้รับรางวัลในวันนี้ก็ต้องพยายามประพฤติให้ดีหมั่นเล่าเรียนให้ดีให้ได้
รางวัลในวันหน้า

อนึ่งเจ้าต้องตั้งใจเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ เพราะเขาเป็นผู้ใหญ่ที่ตั้งใจ
จะให้เจ้าได้ดี.

พระบรมราชาโชวาท

ในการพระราชทานรางวัล

นักเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘

เรามีความยินดีที่ได้เห็นผลการกรรมการ ผู้ปกครองครูบาอาจารย์ในโรงเรียน^{นี้} เอาใจใส่เป็นธุระการงานของโรงเรียนโดยแข็งแรง จนโรงเรียนได้เจริญขึ้นโดยรวดเร็ว ทำให้เรามีความมั่นใจปลุกโรงเรียนถาวรและได้มาวางรากตึกเป็นปฐมฤกษ์ในวัน^{นี้}

ก็พาทิเราได้เห็นในวัน^{นี้} เป็นที่พอใจของเรามากเห็นได้ว่าโรงเรียน^{นี้} ไม่ได้สอน ให้แต่รู้แต่เฉพาะวิชาอย่างเดียว ผูกหัดเด็กให้มีกำลังกายความอดทน ความแข็งแรง สม เป็นลูกผู้ชาย ซึ่งจะต้องใช้ในวันหน้าและจะได้เป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนทั้งหลาย

เราชอบใจผลการกรรมการ กรรมการจัดการ ผู้ปกครอง และครูบาอาจารย์ ที่ ได้ตั้งใจรับราชการด้วยความจงรักภักดี จนโรงเรียน^{นี้} เจริญขึ้นเป็นที่นิยมของมหาชน และ จงช่วยกันดำเนินการให้ไปสู่ความเจริญยิ่งขึ้นจะได้เป็นตัวอย่างที่ดี

ส่วนนักเรียนที่จะได้รับรางวัลในวัน^{นี้} ควรตั้งใจเล่าเรียนและประพฤติให้ดียิ่งขึ้น อย่าถือว่าที่ได้รับรางวัลคราวนี้พอแล้ว ส่วนผู้ที่ยังไม่ได้รับรางวัลในคราว^{นี้} ก็ควรตั้งใจ พากเพียรทำให้ดีต่อไป เพื่อคราวหน้าจะได้รับรางวัล และจงเชื่อฟังบังคับบัญชาของครู- บาอาจารย์ต่อไป

ขอให้ท่านทั้งหลายจงมีความเจริญสุขะ พละ ปฏิภาณยิ่ง ๆ ขึ้น.

พระบรมราชาไชวาท

ในการพระราชทานรางวัล

นักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๑

ข้าพเจ้าได้ฟังถ้อยคำที่พระยาราชครูธรรมรักษ์^๑ กล่าวในนามแห่งคณะโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์แล้ว รู้สึกว่าเป็นถ้อยคำอันจับใจของข้าพเจ้าเป็นอันมาก จึงขอขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้มาพร้อมกันอวยชัยให้พรในวัน^๒นี้โดยทั่วหน้ากัน

สิ่งใดที่ข้าพเจ้าได้ทำไปเนื่องในกิจการของโรงเรียนเหล่านี้ ก็ด้วยหวังประโยชน์สำหรับชาติบ้านเกิดเมืองมารดาของเราทั้งหลายอันเป็นที่รัก, เพราะรู้สึกอยู่ในใจว่า รากเง้าสำคัญของชาติ ก็คือกุลบุตรที่จะบำรุงชาติสืบไปให้ยั่งยืน, และผู้ที่มีหน้าที่สำคัญเช่นนี้ ถ้าไม่ได้มีวิชาอยู่แล้วก็จะเป็นการลำบากที่จะบำรุงชาติต่อไป จึงเห็นว่าการที่จะบำรุงในทางอันอย่างหนึ่งอย่างใดก็ไม่ดีเท่าให้วิชา เพื่อให้ได้มีความรู้เสมอกันตามที่พอจะทำได้ตามภูมิของบุคคล, และนอกจากนี้ข้าพเจ้าได้ตั้งใจเสมอที่จะแนะนำหนทางจรรยาให้ดำเนินไปโดยทำนองคลองธรรม, สมกับที่ชาติเราได้เคยเป็นอารยชนมาแต่โบราณกาลนับได้หลายพันปีมาแล้ว ธรรมะที่ได้ใช้อบรมในโรงเรียนเหล่านี้ ก็ได้ถือหลักแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาของชาวเรา และได้เห็นประโยชน์อยู่แล้วว่า, เป็นของประเสริฐยิ่งกว่ารัตนใด ๆ ในโลก

ตามที่ข้าพเจ้าได้ตั้งใจเช่นนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกอยู่ว่าต้องอาศัยผู้ที่เต็มใจช่วยอยู่มาก การจึงได้สำเร็จเป็นผลได้ถึงเท่าที่^๓ได้เห็นในเวลานี้. เพราะฉะนั้นเมื่อได้มาเรียนอยู่ในสถานศึกษา^๔นี้ จึงทำให้เราพึงถึงผู้ที่ได้รับใช้ในการอันนั้นมาแล้วโดยเต็มสติกำลังและความสามารถ รู้สึกขอบคุณผู้ที่ได้รับใช้เหล่านั้นเป็นอันมาก และจะเว้นเสียมิได้ที่จะกล่าวแสดงความอาลัยในส่วนตัวพระยาบริหารราชมานพ^๕ ซึ่งได้เคยเป็นอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนมหาดเล็ก, เป็นผู้บังคับการ และเป็นเจ้ากรมโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นคนแรก และได้ตั้งออก

๑ พระยาปริชาณุศาสน์

๒ พระยาบริหารราชมานพ (สร ศรเกตุ)

ตั้งใจที่จะดำเนินการตามนโยบายของข้าพเจ้าอยู่เสมอ เมื่อมาสนทนาลงในเวลาที่ยังไม่ถึง
ความชราภาพเช่นนี้ ก็เป็นที่น่าเสียดายนัก เชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะเห็นพ้องกับข้าพเจ้า
ว่า สมควรที่จะรำลึกถึงคุณความดีของพระยาบริหารราชมานพ และถือเป็นตัวอย่างที่จะ
ปฏิบัติต่อไป

ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีอย่างหนึ่งว่า ยังมีผู้ที่จะทำงานต่อไปได้อยู่เหมือนเป็นพยาน
แห่งคำโบราณที่เคยบอกกันว่า กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี ข้าพเจ้าได้เลือกสรรผู้ที่เคย
เป็นอาจารย์และผู้ปกครองในโรงเรียนให้รับตำแหน่งหน้าที่แทนพระยาบริหารราชมานพ,
คือ ได้เลือกพระยาราชตรณรักษ์ผู้เป็นที่ไว้วางใจของข้าพเจ้า

ขอท่านทั้งหลายที่ได้รับราชการในโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ จงช่วยกันทำ
การให้บรรลุถึงผลสำเร็จตามความปรารถนา, ช่วยแรงพระยาราชตรณรักษ์ซึ่งรับภาระใหม่,
และขอให้ทุกคนตั้งใจที่จะประสพวิทยาและจรรยาให้สมแก่ที่ ข้าพเจ้าได้ วางเป็นระเบียบ
นโยบายมาแล้ว และขอให้นักเรียนทั้งปวงจงตั้งใจศึกษาศิลปวิทยาและจรรยา, เพื่อต่อไป
จะไปในทิศานุทิศพบปะผู้หนึ่งผู้ใดให้เขาสรรเสริญว่า ผู้ที่ออกมาจากสำนักโรงเรียนใน
พระบรมราชูปถัมภ์เป็นคนดีด้วยประการทั้งปวง

ในที่สุดข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายอีกครั้งหนึ่งที่ได้ให้พร, และข้าพเจ้าขอให้
พรตอบแทนว่า ให้มีความเจริญสิริสวัสดิ์พิพัฒน์มงคล จะปรารถนาสิ่งใดในทางที่ชอบ
ธรรม จงสำเร็จมโนปรารถนาจงทุกประการเทอญ

พระบรมราชาโชวาท

ในการพระราชทานรางวัล

นักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๒

การให้รางวัลนั้น รางวัลเป็นสิ่งที่จะให้แต่เฉพาะผู้ ที่ทำความดีความชอบมีความสามารถเป็นพิเศษ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำหรับให้ทั่วไปหมดทุกคน ถึงในเมืองต่างประเทศก็ให้รางวัลกันด้วยลักษณะเช่นนี้เหมือนกัน ผู้ใดที่ได้ทำการตามหน้าที่เป็นการเรียบร้อยไปได้ตามปกติ ก็เหมือนได้รางวัลอยู่ในตัวที่จะคงเสมอตัวอยู่ได้เป็นทางอบรมที่จะได้รับประโยชน์คุณความดีสืบทอดไปภายหน้า, ถ้าทำการไม่เรียบร้อยก็ยังเป็นความผิดของตนที่จะต้องทนกำลังลงเสียอีก เมื่อจะทำการใด ๆ ต้องทำให้คงสม่ำเสมอไป อย่าทำเฉพาะแต่ต่อหน้าหรือพอให้พ้น ๆ ไปชั่วคราวเท่านั้น, ต้องพยายามด้วยความอุตสาหะวิริยภาพ ให้การงานได้บรรลุไปเป็นอย่างดี, ให้สมความปรารถนาจงทุกเมื่อทุกเรื่องไป จึงจะเป็นเหตุให้ได้รับรางวัลที่จะนับเป็นส่วนพิเศษได้, และไม่ควรรำพึงถึงค่าแห่งของรางวัลเป็นใหญ่, ด้วยรางวัลต้องเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติคุณอยู่แล้ว ย่อมหาค่าที่จะเปรียบมิได้เป็นอันขาด

อีกประการหนึ่ง ที่ได้ตั้งกรมโรงเรียนขึ้นนั้น ก็เพื่อจะให้มิผู้กระเบียดการให้ ได้ดำเนินไปด้วยดียิ่งขึ้นเสมอ, และให้เป็นทางเปิดเผยเกียรติคุณของโรงเรียน, ซึ่งจะเป็นประโยชน์สืบไปให้แพร่หลายยิ่งขึ้นได้, เพราะบ้านเมืองที่จะเจริญอยู่ได้ ก็ต้องมีส่วนที่ต้องประกอบด้วยผู้ที่มีความรู้, ทั้งทางวิชาและปฏิบัติการงานในหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้นเป็นลำดับ อย่าเห็นแต่ว่าบ้านเมืองของเราเล็ก ถ้ามีศัตรูใหญ่โตมากก็จะสู้ศัตรูไม่ได้เลยท้อใจเสีย, ต้องเข้าใจไว้ให้แจ่มแจ้งด้วยอีกว่า การที่จะสู้รบกับศัตรู ไม่เฉพาะแต่จะต้องมีศาสตราวุธหรือกำลังพลยุทธให้ได้มากอย่างเดียวจึงจะเป็นการได้เปรียบ, ซึ่งความจริงถ้ามีความรู้ดี, รู้เชิงต่อสู้ก็สามารถที่จะรบด้วยวิชาความรู้นั้นให้ได้เปรียบก็เหมือนกัน. แม้บ้านเมืองของเราจะเล็กก็ให้มีรสเผ็ดแลเล็กเหมือนพริกขี้หนู ก็อาจเป็นประโยชน์ได้ ทั้งการค้าขายเมื่อเจริญดีขึ้นได้ ก็จะเป็นกำลังแก่บ้านเมืองซึ่งอาจเทียบเทียมกับประเทศอื่น ๆ ได้, และจะต้องยึดหลักอีกชั้นหนึ่งซึ่งทุก ๆ คนจะต้องเป็นผู้ที่มีความสุจริตปฏิบัติโดยมั่นคงที่รักษา

ศาสนาพระมหากษัตริย์อยู่คู่ชีวิต, เพราะคนเราทุก ๆ คนต้องมีส่วนได้เสียอยู่สำหรับบ้านเมืองของตนด้วย

ข้อความทั้ง ๒ ประการนี้คงพอที่จะเป็นนัยให้ชนผู้ใหญ่พอเข้าใจได้ถนัด, แต่เกรงว่าชนนักเรียนจะยังไม่เข้าใจพอ ข้าพเจ้าจึงร้องขอให้ชนผู้ใหญ่มิครุอาจารย์เป็นต้นใส่ใจระลึกจดจำไปสั่งสอนให้นักเรียนทั้งหลายได้เข้าใจให้ละเอียด

ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าได้ตั้งใจที่จะให้พรอยู่ทุกทิวาราตรีกาล ให้มีความเจริญทั่วหน้ากัน, จะทำการงานอันใดให้สมความปรารถนาด้วยดีจงทุกประการ

พระราชดำรัสตอบ

ในงานฉลองพระตำหนักภูพาน (หอวิทยาศาสตร์)

และพระราชทานรางวัล

นักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๕๖๓

ข้าพเจ้าได้ฟังรายงานกิจการของโรงเรียนที่ได้ดำเนินการมาแล้ว มีความยินดีพอใจเป็นอันมาก ที่โรงเรียนทั้งหมดได้จำเจริญขึ้นโดยลำดับสมความปรารถนาของข้าพเจ้า

ส่วนการที่ข้าพเจ้าได้ให้ย้ายพระตำหนักมาปลูกในที่นี้เพื่อความสะดวกที่จะให้ผู้ที่จะมาสู่โรงเรียน ทั้งที่เป็นกุลบุตรมาแล้วเรียนและผู้ที่มาเยี่ยมเยือน ได้แลเห็นสิ่งซึ่งเป็นอนุสาวรีย์ ว่าถึงถึงพระเดชพระคุณของสมเด็จพระชนนีของเรา ก็การสิ่งใด ๆ ที่จะทำให้เป็นอนุสาวรีย์ก็ไม่มีดียิ่งกว่าที่จะมีสถานที่เพาะวิทยาการขึ้น และเชื่อว่าพระองค์ท่านเมื่อทรงทราบโดยญาณวิถีก็น่าจะทรงพระปรีชาในการที่ข้าพเจ้าผู้เป็นพระโอรสได้กระทำมาแล้ว ท่านทั้งหลายที่เป็นครูนักเรียนและได้ใช้สถานที่นี้ ขอให้หมั่นรำลึกถึงพระเดชพระคุณของพระองค์ท่านที่ได้มีมาแต่ปางหลัง และได้ตั้งใจประพฤติให้สมแก่ที่เป็นผู้จักกตัญญูรู้สึกระคุณที่รับมาแล้ว และตั้งใจบำเพ็ญกตเวทิตะธรรม คือผู้ที่เป็นอาจารย์ก็จงตั้งใจประศาสน์ศิลปการให้กุลบุตร และฝ่ายกุลบุตรที่เป็นนักเรียนก็ให้ตั้งใจศึกษาศิลปวิทยาให้เต็มกำลังความสามารถ เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อชาติและบ้านเมืองต่อไปภายหน้า

ข้าพเจ้าขออำนวยการให้แก่คณะโรงเรียน ให้มีความสุขสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล จะมีความประสงค์สิ่งใดของจงเป็นผลสำเร็จดังมโนสทุกประการ.

พระบรมราชาโฆวาท

ในการพระราชทานรางวัล

นักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๔

ข้าพเจ้ามีความพอใจเป็นอันมากที่ได้มีโอกาสมาเยี่ยมโรงเรียนมหาดเล็กหลวง และได้มาพบกับคณะครูและนักเรียนของโรงเรียนที่มารวบรวมอยู่ในที่นี้ ท่านทั้งหลายย่อมทราบอยู่แล้วว่า ความตั้งใจของข้าพเจ้ามีอยู่นานแล้ว, และมีอยู่ยั่งยืน, ว่าจะบำรุงการศึกษาของคณะท่านให้เจริญสมควรทันแก่สมัยเสมอ, แลได้เคยขอมาแล้วว่าให้ท่านทั้งหลายที่เป็นครู และได้ขอแก่พวกนักเรียนว่า ต้องให้ช่วยกันทำความเจริญให้แก่คณะโรงเรียน ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาแลเห็นว่าความเจริญได้มีมาสมประสงค์ เพราะความช่วยเหลือของท่านทั้งหลายตามที่ได้ขอมาแล้ว, เห็นว่าตั้งใจจริงที่จะทำการตามคำขอร้องจนเต็มสติกำลังแลความสามารถที่จะทำได้, แต่ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจว่าแท้จริงความเจริญของชาติใด ๆ จะต้องมีความได้มาจากเด็กที่จะเกิดเป็นผู้ใหญ่ขึ้นภายหลัง, ถ้าเด็กนั้นไม่ตั้งใจที่จะประพฤติตัวให้สมควรที่จะดำรงชาติต่อไปแล้ว ชาติก็ดำรงอยู่ไม่ได้, คนที่ดำรงชาติต่อไปได้ ก็ต้องมีความรู้กว้างขวาง เพื่อที่จะทำตัวให้สมควรเป็นสมาชิกของชาติที่รุ่งเรืองแล้ว ดังนั้นจะทำอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากที่จะหมั่นเล่าเรียนให้มากขึ้น. เพราะฉะนั้นจึงขอตักเตือนท่านทั้งหลายที่เป็นครู อย่าให้ย่อท้อ แม้จะเห็นกิจการดำเนินไม่เร็วทันความประสงค์ ก็ควรจะนึกเสียว่าสิ่งใด ๆ ที่จะให้เดินเร็วทันใจนั้นย่อมหายากในโลกนี้, แต่หากทำไปเสมอแล้วคงจะดำเนินไป แม้แต่น้ำหยดทีละหยดยังทำให้หินสึกไปได้ฉับไฉน ความพยายามอาจทำให้เป็นผลสำเร็จสมความประสงค์ ได้ไม่เร็วก็ช้าฉับนั้น

ส่วนนักเรียนนั้นก็ควรตั้งใจที่จะฉวยโอกาสอันเหมาะแต่ยังอยู่ในโรงเรียน, ในเวลานี้อยู่ในสถานที่อันเหมาะสำหรับที่จะหาวิชาใส่ตัว การที่หาวิชามิใช่ว่าเป็นของหนักต้องแบกหามอะไร เป็นของที่จะเป็นประโยชน์ต่อไปภายหน้าช่วยตัวเองทั้งนั้น, จะมุ่งมาดปรารถนารับราชการก็ดี หรือจะประกอบอาชีพในทางอื่นที่จะเป็นคุณประโยชน์ก็ดี, ถ้าขยันในเวลานี้แล้วต่อไปเมื่อประกอบอาชีพนั้น ๆ ก็จะเป็นประโยชน์ได้ยิ่งขึ้น, เมื่อต่อไปประกอบอาชีพ

เวลาที่จะได้พักผ่อนหย่อนกายหย่อนใจ ที่จะหาความสุขก็คงได้มีเร็วขึ้น ขอนขอให้คิดกัน
ให้ถี่ และนักเรียนที่ยังเป็นเด็กที่ยังไม่เข้าใจขอให้ครูช่วยชี้แจงด้วยว่า ถ้าสู้ทนระกำลำบาก
ในชั้นต้นแล้ว ในชั้นหลังจะได้พักผ่อนเข้า จะได้พักสบายในเร็ววันเข้า ถ้าในเวลา^{นี้}ไม่
พยายามมาเกียรจรั้นเสียแล้ว การที่จะได้มีโอกาสพักผ่อนสบาย หรือมีความสุข ก็ย่ำช้า
ออกไปได้เหมือนกัน, ถ้าจำข้อ^{นี้}ไว้แล้ว ก็เชื่อว่านักเรียนทุกคนคงจะหมั่นที่จะเล่าเรียน
และทำคุณประโยชน์ในเวลาที่มีกำลังกายบริบูรณ์อยู่ที่จะทำได้

ในที่สุดข้าพเจ้าขอให้พรตอบแทนแก่ท่านที่ให้พรแก่ข้าพเจ้าแล้ว ขอจงมีความ
เจริญสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล และสิ่งใดที่จะทำประโยชน์แก่ตนหรือชาติต่อไป ขอให้สม
มโนรสปรารถนา.

พระบรมราชาโฆวาท

ในการพระราชทานรางวัล

นักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๕

ข้าพเจ้าได้ฟังคำที่พระยาพิทักษ์มานพได้กล่าวแทนท่านทั้งหลาย มีความพอใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้ทราบตามรายงานว่า โรงเรียนที่ข้าพเจ้าได้อุปถัมภ์อยู่นั้นคำนึงถึงความเจริญเป็นลำดับสมความคาดหมาย ส่วนผู้ที่เป็นนักเรียนนั้น ข้าพเจ้าเว้นเสียไม่ได้ที่จะแสดงความยินดีพอใจว่า ได้ตั้งใจเล่าเรียนด้วยความอุตสาหะ จึงได้มีความเจริญแลเห็นได้ทันตาเช่นนี้ ส่วนอาจารย์และครูที่ได้ฝึกหัดนักเรียนจนมีความรู้ปรีชาสามารถนั้น ก็แสดงความอุตสาหะวิริยาพออย่างหน้าปลื้มใจอย่างที่สุด

ข้อความพิเศษที่ข้าพเจ้าอยากจะกล่าวตักเตือนในคราวนี้ บางทีจะเป็นข้อที่เข้าใจยากหน่อยสำหรับเด็ก เพราะฉะนั้นขออย่าต่ออาจารย์และครูว่าให้ช่วยกำหนดจดจำสำหรับเพื่อแจ่มเพาะนิสัยของเด็กต่อไป ข้อที่จะเตือนนี้ คือความประสงค์ของเราทั้งหลายมากที่สุดคืออะไร ? เราต้องการเห็นความรุ่งเรืองของชาติของเราไม่ใช่หรือ ? ก็ความรุ่งเรืองของชาติเรานั้นมีอะไรเป็นมูลเป็นรากเหง้า ? ต้องมีความรู้สึกรักบ้านเกิดเมืองนอนของตัวจริง ๆ แต่ก่อนที่จะมีความรู้สึกรักชาติบ้านเกิดเมืองนอนได้เช่นนั้น ต้องเพาะขึ้นมาเหมือนเพาะต้นไม้เหมือนกัน ก็สิ่งที่เพาะให้หัวใจบังเกิดความรักชาติบ้านเมืองได้ต้องเริ่มจากเพาะความรักคณะของตัวเองก่อน ต้องให้รำลึกอยู่เสมอว่า ตัวอยู่ในคณะนั้นแล้ว ต้องเอาใจใส่เท่ากับฝากหัวใจของตัวไว้ในคณะ และต้องหวังดีหวังประโยชน์ของคณะมากกว่าหวังประโยชน์ของตัวเอง บางทีประโยชน์ของคณะอาจต้องการให้ตัวบุคคลประพฤติสิ่งซึ่งไม่พอใจหรือไม่สะดวกใจ หรือแม้บางทีถึงกับขอความเสียสละบางอย่าง ผู้ที่รักคณะจริงต้องยอมเสียสละให้ เสียสละความสุข เสียสละความสะดวกของตัวเอง ที่สุดเสียสละร่างกายชีวิตเพื่อประโยชน์ของคณะ นี่เป็นธรรมเนียมหนึ่งซึ่งข้างฝ่ายยุโรปเรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “เอสปิริต เดอ กอร์ปส์” (Esprit de Corps.) ถึงแม้ที่ประเทศอังกฤษก็ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นศัพท์น้อย ในประเทศเรานี้ข้าพเจ้าจึงมิได้ดัดศัพท์ใหม่ เพราะเป็นศัพท์ที่เขาใช้

อยู่ทั่วโลกแล้ว ถ้าหากจะลองค้นดูจะได้คำที่เคยพูดกันมาแล้วว่า “ความรักคณะ” “ความเห็นแก่คณะ” แต่ไม่กินความลึกซึ้งเท่าศัพท์ “เอสปริต เดอ คอรัปส์” ของฝรั่งเศสได้เลย เพราะคำแปลของศัพท์นั้นแปลว่าเหมือนเป็นดวงใจหรือเป็นวิญญาณ คือวิญญาณหรือดวงใจของคณะ หมายความว่า บุคคลที่มีธรรมะอย่างนั้นต้องมอบหมดทุกอย่างให้แก่คณะ ถ้าอาจารย์และครูฝึกสอนให้นักเรียนรู้จักมี “เอสปริต เดอ คอรัปส์” รู้จักรักคณะของตัว ไม่ใช่แต่ในเวลาที่ยังคงเป็นนักเรียนอยู่ ถึงแม้ออกจากโรงเรียนไปแล้ว เมื่อไปพบผู้ใดที่เคยเป็นคณะโรงเรียนเดียวกัน ก็ยังมีตรึงจิตเผื่อแผ่ต่อไปเสมอ เมื่อพบเพื่อนร่วมคณะเดิมได้มีความสุขก็ควรช่วยยินดี เมื่อประสบพบเขาได้รับความทุกข์ควรพยายามปลื้มทุกข์อันนั้น โดยวิธีใดวิธีหนึ่งที่จะทำได้โดยไม่เสียหายทางธรรมะ นั้นนับว่าเป็นข้อสำคัญที่จะต้องเพาะชนก่อน เมื่อเพาะ “เอสปริต เดอ คอรัปส์” ขึ้นได้แล้ว การที่จะเพาะความรู้จักรักชาติบ้านเมืองของตัวจึงจะเป็นผลได้ดีจริงสมกับที่ปรารถนา เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอชักเตือนบรรดาอาจารย์และครูให้ช่วยกันเพาะธรรมะที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้วนั้น ในดวงใจของนักเรียนให้บังเกิดองกามชนสมความประสงค์ของข้าพเจ้า ผู้อยากดูอยากแลเห็นว่าผู้ใดได้เข้ามาสู่คณะโรงเรียนของข้าพเจ้าแล้ว เมื่อออกไปในสารทิศใด ก็ต้องให้คนทั้งหลายรับว่าเป็นคนดีเป็นผู้ที่สมควรไว้วางใจ เป็นผู้ที่สมควรจะเชื่อถือว่าการความสัตย์สุจริต รู้จักรักคณะของตัว! และยิ่งไปกว่านั้น เมื่อรู้จักรักคณะแล้ว ต้องรู้จักนึกต่อไปว่า การรักคณะนั้นเองคือรักชาติบ้านเมือง เพราะชาติเราคืออะไร? ก็คือเหมือนคณะไทย คณะใหญ่ที่สุด เราเป็นสมาชิกของคณะนั้นทุกคน ควรต้องคิดอ่านช่วยเหลือคณะของเราอย่างดีที่สุด แม้ว่าในเวลาที่เราจะต้องสละความสุขสำราญและแม้อิสรภาพส่วนตัวเพื่อขอแต่ให้ดำรงอิสรภาพของคณะ ดำรงอิสรภาพของชาติเราไว้ ดังนั้นจึงจะนับว่าไม่เสียสละเปล่า ถ้าตั้งใจได้เช่นนี้แล้ว คณะของเราก็จะยืนยาว และชาติของเราก็จะรุ่งเรือง จะมีผู้นับหน้าถือตาต่อไปชั่วกาลนาน

ในที่สุดข้าพเจ้าขออำนวยการให้ท่านทั้งหลายมีความสุขสำราญ เพื่อจะได้ทำการให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองของตัวในกาลเบื้องหน้า

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
และ
สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

พระบรมราชาโชวาท

**พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
ประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**

**พระราชทานแก่อาจารย์ ครูและนักเรียน
วชิราวุธวิทยาลัย**

พระบรมราชาโชวาท

พระราชทานในวันงานประจำปี

ของวชิราวุธวิทยาลัย

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒

ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้มาในการกีฬาของโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย และได้มาให้รางวัลและประกาศนียบัตรเป็นครั้งที่ ๒ ในคราวนี้ เมื่อได้ฟังรายงานที่อ่านมาแล้ว กระทำให้รู้สึกว่าการเรียนนั้นคงเป็นที่นิยมของชนทั่วไปมากขึ้น จึงได้มีนักเรียนเพิ่มจำนวนขึ้น ทำให้รู้สึกมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งมาก ในคราวก่อนนั้นข้าพเจ้าได้อธิบายถึงเหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างโรงเรียนขึ้น ว่ามีพระราชประสงค์อย่างไร เพราะฉะนั้น ไม่ต้องอธิบายละเอียดอีกทีหนึ่ง แต่จะขออธิบายซ้ำและย้ำสักข้อหนึ่งในคราวนี้ คือในเรื่องที่เราจะต้องพยายามอบรมเด็กให้สามารถปกครองตนเองได้ ให้รู้จักบังคับบัญชาตนเอง เพราะการอบรมอย่างนี้เป็นหน้าที่ของโรงเรียนกินนอนโดยตรงทีเดียว การอบรมอย่างนี้ทำที่บ้านไม่ได้ ทำที่โรงเรียนชั่วแต่เข้ามาเย็นกลับไม่ได้ เป็นเรื่องที่จะทำได้อย่างดีแต่เฉพาะในโรงเรียนกินนอนเท่านั้น เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่สำคัญส่วนหนึ่งของโรงเรียนที่จะต้องพยายามทำให้ได้ การอบรมเช่นนั้นจะสำเร็จได้ย่อมอยู่ที่ครูเป็นส่วนใหญ่ ครูต้องสามารถเลือกเด็กที่มีอุปนิสัยมีคุณสมบัติเหมาะที่จะบังคับบัญชาเด็กคนอื่น ๆ ได้ และฝึกหัดสั่งสอนอบรมให้รู้จักความรับผิดชอบ แต่อีกส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญเหมือนกัน อยู่ที่ตัวเด็กเอง ต้องรู้สึกว่าการอบรมอย่างนั้นสำคัญเพียงไร ที่จริงการอบรมอย่างนั้นเป็นของสำคัญมากในชีวิตต่อไป แต่เมืองไทยเรายังไม่มีใครได้ทำกัน เพราะมีโรงเรียนกินนอนน้อย แต่เป็นวิธีฝึกหัดตัวที่สำคัญมาก ในกาลภายหน้าเมื่อจะทำการใหญ่โตย่อมต้องมีหน้าที่บังคับบัญชาคนอื่น แม้เราจะมีความสำเร็จสักเพียงไร ถ้าไม่สามารถจะบังคับคนอื่นได้ ไม่สามารถชวนใจคนอื่นให้ทำงานได้แล้วเราก็ทำการไม่สำเร็จ เป็นหัวหน้าเขาไม่ได้ ผู้มีวิชาอย่างเดียวไม่สามารถบังคับบัญชาคน มักจะได้ทำงานแต่ในหน้าที่รอง ๆ ต่อเมื่อมีนิสัยดี สามารถปกครองคนอื่นได้จึงจะขึ้นสูงถึงกับบังคับบัญชาคนใหญ่โตต่อไป เพราะฉะนั้นการอบรมอย่างหนึ่งเป็นของต้องการทั้งทางรัฐบาลและพาณิชย์การค้า เพราะฉะนั้นขอให้ครูในโรงเรียนนั้นถือว่าการอบรมอย่างนั้นสำคัญมาก ส่วนนักเรียนก็ต้องตั้งใจพยายามที่จะทำอย่างนั้นให้สำเร็จจริงได้

ธรรมชาติการปกครองคนนั้น มักจะบกพร่องอยู่ ๒ ทาง คือทางหนึ่งอ่อนแอเกินไป นึกเสียว่าเราจะให้คนในบังคับบัญชารักตัวเดียว เลยตามใจหมดทุกอย่าง ไม่ทำโทษ ไม่ว่ากล่าว ตามใจตะบันไป นั่นเป็นความบกพร่องอย่างหนึ่ง มีผลตรงข้ามกับที่ประสงค์ คือเขาอาจจะชอบเราจริง แต่ลงท้ายเห็นว่าเป็นผู้ที่อ่อนแอเอาไว้มิได้อยู่ เลยถูก ภายหลังเราจะให้ทำอะไรก็ไม่สำเร็จเหมือนกัน เป็นอันว่าการปกครองอย่างอ่อนเกินไปไม่มีผลดีแน่ อีกอย่างหนึ่งที่มีกับบกพร่องและผิดบ่อย ๆ คือตรงกันข้ามทีเดียว แข็งเกินไป กดขี่เกินไป ไม่แต่เท่านั้นหลักคดีย่อยไต่บังคับบัญชาไม่เป็นเรื่อง การที่จะเกี่ยวเนื่องกันไปจนถึงคดีย่อยไต่บังคับบัญชานั้น กลับมีผลกลายเป็นเท่ากับอ่อนเกินไปเหมือนกัน ทำให้ผู้อยู่ไต่บังคับบัญชาไม่ทำอะไรจริง ทำเพราะกลัว แต่ไม่ตั้งใจทำให้ดีจริง ๆ ถ้าจะให้ผู้อยู่ไต่บังคับบัญชาทำอะไรดีจริง ๆ แล้ว เราต้องทำให้เขานับถือ นั่นเป็นของสำคัญ ต้องให้รักโดยนับถือไม่ใช่อย่างอื่น ต้องให้ผู้อยู่ไต่บังคับบัญชานับถือว่ามีคุณธรรมจริง เมื่อถึงเวลาควรหย่อนก็หย่อน ถึงเวลาตึงก็ตึง เช่นนั้นจะทำให้การปกครองสำเร็จดี สำหรับเด็กที่จะเป็นผู้ใหญ่ขึ้นจะรู้สึกถึงความบกพร่องที่กล่าวมานั้นอย่าให้พลาดใน ๒ ทางนั้นได้ ส่วนเด็กเล็กที่เวลานี้ยังเล็กอยู่ อย่าลืมว่าต่อไปเมื่อตัวโตขึ้นจะต้องบังคับบัญชาคนอื่นเหมือนกัน เพราะฉะนั้นในระหว่างนั้นหาที่จะช่วยผู้อยู่ไต่บังคับบัญชาที่เป็นเด็กขึ้น ใหญ่ช่วยให้การปกครองง่าย อย่าแกล้งต่าง ๆ นานาจนไม่เป็นเรื่อง เพราะว่าต่อไปเราจะต้องเป็นผู้บังคับบัญชาเขาเหมือนกัน ต้องตั้งใจปฏิบัติโดยสุจริตเสมอ ให้การบังคับบัญชาเป็นไปโดยเรียบร้อย ถ้าตั้งใจด้วยกันอย่างนี้หมด จะได้ผลดีในทางนี้เป็นแน่แท้

ในประเทศอังกฤษเขามักกล่าวกันว่านักเรียนในบับลิสกูลมัก จะมีคุณวุฒิดีแปลกกว่าคนอื่น จนสำหรับการทำงานต่าง ๆ เขามักจะชอบเลือกบับลิสกูลแมน เพราะมีความอบรมอะไรอย่างหนึ่งที่ผิดกับคนอื่น ข้าพเจ้าเชื่อว่าการอบรมที่พูดนั้น คือความสามารถปกครองคน เพราะพวกที่ออกจากบับลิสกูลไปแล้วนั้นเคยปกครองกันเองมาก่อนแล้ว ไปปกครองคนอื่นก็ง่ายและเป็นผลดีอย่างหนึ่ง ต่อไปในประเทศสยามนี้หวังว่าจะมีคนพูดว่าเด็กที่ไปจากโรงเรียนวชิราวุธคงจะมีคุณวุฒิพิเศษได้เหมือนกัน ถ้าสำเร็จอย่างนั้นจะเป็นที่ยินดีอย่างยิ่ง

ในที่นี้ข้าพเจ้าขอให้พรแก่โรงเรียนนี้ ขอให้มิมีชื่อเสียงดียิ่งขึ้นต่อไป ขอให้บรรดาครูและนักเรียนเก่าตลอดจนนักเรียนใหม่ จงมีความสุขความเจริญปราศจากโรคภัยทั้งปวง ให้มีความสามารถดีเพื่อทำการงานให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศบ้านเมืองของเราต่อไปในภายหน้า.

พระบรมราโชวาท

พระราชทานในงานประจำปี

ของวชิราวุธวิทยาลัย

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๗๓

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาให้รางวัลแก่นักเรียนในโรงเรียนนอกกรุงหนึ่ง และทั้งมีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาเปิดหอระฆังที่พวกคณะไทยเขมรได้ให้แก่โรงเรียนนี้ ข้าพเจ้าขอขอบใจคณะนั้นที่ได้อุทิศพยายามเก็บเงินรวบรวมสร้างหอขึ้นเป็นผลสำเร็จ และข้าพเจ้าเชื่อว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ถ้าหากมีญาณวิเศษใด ๆ ที่จะทรงทราบได้ คงจะทรงอนุโมทนาในการกุศลนี้ และคงจะพอพระราชหฤทัยเป็นอันมาก ในความกตัญญูของหมู่ที่ก่อสร้างหอ และที่ได้พยายามจนเป็นผลสำเร็จในคราวนี้ วันนั้นข้าพเจ้าได้ฟังรายงานกิจการของโรงเรียนนี้ รู้สึกยินดีมากที่ได้ทราบว่าโรงเรียนเจริญขึ้นทุกที่ตามลำดับ และฝึกสอนได้ผลดีชนทุกที่

ทุก ๆ คราวมาตั้งแต่แรกที่ข้าพเจ้าได้มาให้รางวัลที่โรงเรียนนี้ ได้เคยกล่าวอธิบายว่า พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ นั้น ก็เพื่อให้โรงเรียนนี้เป็นอย่างบับลิสกุลอย่างเมืองอังกฤษ และทุกคราวได้พยายามหยิบยกลักษณะของบับลิสกุลมาชี้ให้เห็นว่าเป็นอย่างไร และทำไมจึงมีพระราชประสงค์เช่นนั้น ในคราวนี้จะยกมากล่าวสักข้อ ๑ เป็นลักษณะที่จะชี้ให้เห็นชัดได้ง่าย ใครที่ได้เห็นบับลิสกุลในเมืองอังกฤษ คงจะสังเกตแล้วว่าในบับลิสกุลทุกแห่ง เขามักจะมีขนบธรรมเนียมหรือประเพณีพิเศษของโรงเรียนซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่า Tradition ทุกแห่ง เขามีประเพณีเหล่านั้น และพยายามรักษาประเพณีนั้นไว้อย่างแข็งแรงและสืบต่อกันมาหลายร้อยปี ขนบธรรมเนียมยิ่งเก่าก็ยิ่งถือว่าสำคัญมาก เห็นเป็นสิ่งภูมิใจอย่างหนึ่ง ธรรมเนียมเหล่านั้นมีตั้งแต่วิธีปกครอง วิธีสอนตลอดจนวิธีแต่งตัวต่าง ๆ และวิธีเล่นเกมก็มีขนบธรรมเนียมต่าง ๆ เหมือนกัน ยกตัวอย่างที่ได้เคยทราบกันมาแล้ว เช่นโรงเรียนนี้ตนเขามีวิธีแต่งตัวพิเศษสวมหมวกสูง และเสื้อพิเศษ กับมีเกมพิเศษ เรียกว่า Wallgame คือฟุตบอลนั่นเอง แต่เล่นกับกำแพง เกมนี้เล่นกันมาตั้งร้อยปีแล้ว แต่ก็ยังเล่นกันเรื่อยมา น่าคำนึงว่าทำไมจึงรักษาไว้ ขนบธรรม-

นิยมบางอย่างน่ากว่าเป็นของพนัสมัยแล้ว ไม่เป็นประโยชน์ก็ไม่ได้ เช่นกีฬาออลเกม
ของอิตาลีเป็นต้น เล่นได้ไม่กี่คน แต่เขายังเล่นอยู่เสมอเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมไว้ การ
รักษาขนบธรรมเนียมนั้น ย่อมมีประโยชน์ที่จะให้นักเรียนรักโรงเรียนของตน รู้สึกว่าโรง-
เรียนของตนได้สร้างมานานแล้ว มีชื่อมานานแล้ว และผูกพันนักเรียนเก่าได้เคยเป็นใหญ่
เป็นโตในประเทศเหล่านั้นเป็นต้น นี่เป็นผลที่ทำให้บังเกิดในใจของนักเรียน จึงได้พยายาม
รักษาขนบธรรมเนียมว่าโรงเรียนนี้ เป็นอย่างไรมา แล้วได้อย่างไร นักเรียนทุกคนต้อง
พยายามตั้งใจให้เหมือนแต่ก่อน นี่เป็นลักษณะการรักษาประเพณีให้เกิดประโยชน์ และ
นอกจากนี้ก็ยังยอมให้นักเรียนรักประเพณีของบ้านเมืองด้วย เพราะไม่ว่าประเทศใดหมด
มักจะมีประเพณีของตน ซึ่งรักษาต่อ ๆ กันมา การรักษาประเพณีนั้น อาจมีบางคน
เห็นว่าที่รักษาประเพณีจะทำให้ไม่ก้าวหน้าหรือ ข้อนั้นจริง ถ้ารักษาอย่างมกมายก็ยอมไม่
ก้าวหน้าได้ ข้อนั้นขอยกตัวอย่างประเทศอังกฤษ ใครที่ได้ไปประเทศอังกฤษจะเห็นว่าเขา
ชอบรักษาประเพณีโบราณเป็นที่สุด เช่นกิจการของปาลีเมนต์มีขนบธรรมเนียมหลายอย่าง
ซึ่งจะเรียกว่าไม่มีประโยชน์ก็ได้ แต่เขาก็พยายามจะรักษาประเพณีนั้นไว้ แต่การรักษา
ประเพณีของอังกฤษ ไม่ทำให้ประเทศอังกฤษถดถอยหลัง กลับปรากฏแก่ใคร ๆ ว่ารุ่งเรือง
และก้าวหน้าที่สุด และนำทางในสิ่งใหม่ ๆ และคิดการใหม่ ๆ ขึ้นได้หมดไป เพราะฉะนั้น
การรักษาประเพณีที่ถูกต้อง ไม่ทำให้งมงายเลย แต่ต้องเลือกรักษาประเพณีที่ดี เช่นรักษา
ประเพณีที่ทำให้ภูมิใจ เหมือนอังกฤษเขารักษาประเพณีที่ทำให้รู้สึกว่าชาติของเขารุ่งเรือง
มาแล้วอย่างใด บรรพบุรุษได้นำให้ชาติเจริญรุ่งเรืองอย่างไร ก็รักษาขนบธรรมเนียมนั้น
ไว้เป็นเครื่องเตือนใจว่า เราจะต้องพยายามทำตนให้ดีเพื่อจะสืบต่อ Tradition ว่าประเทศ
ของตนเป็นประเทศที่ดีใหญ่หลวงเป็นต้น สำหรับในโรงเรียนนี้ เวลานี้ก็ต้อนับว่ามีประ-
เพณีหลายอย่างแล้วเหมือนกัน เป็นต้นว่างานวันนี้เป็นประเพณีอันหนึ่งที่เรามิงานในวัน
คล้ายวันบรมราชาภิเษก ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ เพื่อให้นักเรียนระลึกถึง
พระมหากรุณาของท่านที่ทรงสร้างโรงเรียนขึ้น และให้รักโรงเรียน ให้ตั้งใจทำตนให้ดี
ต่อไป นี่ก็เป็นประเพณีอันหนึ่งที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นก็ยังมีธรรมเนียมอีกอย่างหนึ่งที่นักเรียน
เก่าพวกคณะไทยเขมมที่เชื่อว่าเป็นนักเรียนเก่าของโรงเรียนนี้โดยมาก ได้รวบรวมกันเก็บ
เงินทำประโยชน์ให้แก่โรงเรียนนี้ ก็เป็นประเพณีของเราอย่างหนึ่ง หวังว่าจะเป็นตัวอย่าง

แก่นักเรียนสืบต่อไปอีกเหมือนกัน เพราะฉะนั้นในเรื่องการรักษาประเพณี และการที่จะ
ตั้งประเพณีขึ้นนั้นเป็นของสำคัญส่วนหนึ่งของโรงเรียน ข้าพเจ้าหวังว่าโรงเรียนจะเอาใจใส่
รักษาประเพณีที่ดี ที่มีมาแล้ว และศึกษาประเพณีใหม่ ๆ ขึ้นอีก เพื่อให้นักเรียนรู้สึก
รักโรงเรียนของตนและชาติของตนต่อไปด้วย การที่โรงเรียนนี้ได้ทำมาแล้ว เช่นนิมนต์
พระมาเทศนาเป็นต้น ก็เป็นประเพณีที่ดีควรรักษาไว้เหมือนกัน การรักษาประเพณีเป็น
ของมีประโยชน์มาก นอกจากรักษาประเพณีของโรงเรียนแล้ว หวังว่านักเรียนจะรักษา
ประเพณีไทย ๆ ไว้ด้วยเหมือนกัน ไม่ใช่จะเปลี่ยนแปลงไปหมด จะยกตัวอย่างหลายอย่าง
จะมากไป จะยกตัวอย่างข้อเดียวที่ว่าคนไทยเราต้องมีความเคารพนับถือบรรพบุรุษ ถึงเวลา
ต้องทำบุญอุทิศกุศลไปให้ เรามีประเพณีเคารพนับถือต่อบิดามารดา นี่เป็นขนบธรรม-
เนียมไทย ๆ ที่ได้รับการรักษามาตลอด เชื่อว่าเป็นมงคลยิ่งของพวกเราทั้งหลาย ขนบธรรม-
เนียมเหล่านี้ควรรักษาไว้ ข้าพเจ้าหวังว่านักเรียนในโรงเรียนนี้จะช่วยกันรักษาไว้ เพราะ
ว่าเราเป็นไทย ชาติไทยเราก็มีอะไรที่ดีเหมือนกัน ไม่จำเป็นต้องเอาอย่างคนอื่นเสมอไป
นี่แหละจะทำให้เรารู้สึกภูมิใจในตัวเอง และชาติของเราด้วย

เพราะฉะนั้นในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอให้พรแก่บรรดานักเรียนและครูทั้งปวง ทั้งนัก-
เรียนเก่าและใหม่ ขอจงมีความสุขสบายปราศจากโรคภัยทั้งปวง จะประกอบกิจการงานใด ๆ
ขอจงเป็นผลสำเร็จทุกเมื่อ เทอญ ๆ

พระบรมราชาโฆวาท

พระราชทานในงานประจำปีของมหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๔

ข้าพเจ้าขอขอบใจสำหรับคำอำนวยพรของคณะมหาวิทยาลัย และมีความยินดี
มากที่ได้มีโอกาสมาแจกรางวัลต่าง ๆ และพบกับนักเรียนอีกครั้งหนึ่ง ทุก ๆ คราวที่ข้าพเจ้า
ได้มาที่ในงานของโรงเรียน ได้เคยหยิบยกลักษณะของบับลิสกกุลในเมืองอังกฤษขึ้นกล่าว
เพราะว่าตามที่ทราบกันอยู่แล้ว ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ นั้น มีพระราชประสงค์
ให้โรงเรียนมีลักษณะเหมือนบับลิสกกุลของอังกฤษมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ คราวแรกได้
อธิบายถึงหลักทั่วไปแล้ว ในคราวต่อ ๆ มาได้หยิบยกบางสิ่งบางอย่างขึ้นกล่าวโดยเฉพาะ
ในคราวนี้จะทำเช่นเดียวกัน บางที่จะซ้ำกับที่กล่าวแล้วก็เป็นได้ แต่เช่นนั้นก็ควรจะกล่าว
ซ้ำอีกได้ ในการที่เราจะตั้งโรงเรียนในเมืองไทยให้เหมือนบับลิสกกุลของอังกฤษนั้นเป็น
ของยากมาก ไม่ใช่จะทำได้ในวันในพรุ่ง และทำไม่ได้หมดทุกอย่าง เพราะฉะนั้นต้องเลือก
เท่าที่พอจะทำได้ก่อน แล้วจึงคิดอ่านทำในสิ่งอื่น ๆ ต่อไปเมื่อพอจะทำได้ ในที่นี้จะกล่าว
ถึงเรื่องหนึ่งซึ่งอาจเห็นว่าข้าพเจ้าพูดซ้ำซากเหลือเกิน เมื่อพูดถึงบับลิสกกุลของอังกฤษแล้ว
ก็ต้องกล่าวถึงวิธีเล่นเกมของเขา ใครที่ไปอยู่บับลิสกกุลของอังกฤษ คงจะทราบว่า มีเกม ๒
อย่าง ที่นักเรียนถูกบังคับให้เล่นทุกคนไม่เล่นไม่ได้ คือ คริกเก็ตและฟุตบอล เกมอื่นไม่
บังคับ จะเล่นได้ไม่เล่นก็ได้ ก็เหตุใดจึงบังคับให้เล่นเกม ๒ อย่างนั้น ส่วนเกมอื่น ๆ ไม่
บังคับ การที่บังคับไม่ใช่ว่าเกม ๒ อย่างนั้นจะดีกว่าเกมอย่างอื่นในทางบำรุงกำลังร่างกาย
แต่เป็นเกมบำรุงหัวใจ ต้องเล่นเป็นทีมเวิร์ค ต้องเล่นหลายคน ต้องพร้อมใจกัน ตั้งใจที่จะ
ให้คณะของตนที่เล่นชนะจึงจะได้ผลดี และความมุ่งหมายที่จะบังคับให้เล่นเกม ๒ อย่างนั้น
ก็เพราะเป็นการฝึกฝนนิสัยของเด็กตั้งว่ามาน เกมทั้ง ๒ อย่างนั้นทำไมจึงทำให้เด็กมีนิสัย
ใจอยากจะช่วยคณะของตน เกือบจะไม่ต้องอธิบายมากเพราะรู้กันอยู่แล้ว คือ ถ้าเราต่างคน
ต่างเล่นไม่นึกถึงส่วนรวมย่อมไม่ได้ผลอะไรเลย ถ้าเรามีว้อยากเก่งเสียคนเดียว คณะของ
เราก็คงแพ้ ครึ่งเคยได้สอนมาแล้ว เวลาเล่นฟุตบอลว่าต้องส่งลูกให้เด็กที่อยู่ใกล้กว่า
สำหรับจะเตะลูกเข้าประตูเป็นต้นดังนี้ ย่อมทำให้เด็กทุกคนรักความสำเร็จ ความชนะของ
ส่วนรวม มากกว่าความเก่ง หรือแสดงความสามารถส่วนตัวให้คนอื่นเห็น นี่เป็นความฝึกฝน
สำคัญของการเล่นเกมเป็นหมู่เป็นคณะ ในเรื่องนี้เราควรจะต้องสอนให้มาก และเป็นเรื่อง

ที่เราจะสอนได้เดี๋ยวทันที ไม่มีเหตุผลอย่างที่เราจะสอนไม่ได้ และคงได้ทำกันมาเรื่อย ๆ
อยู่แล้วในเรื่องนี้ ต้องพยายามสอนความรู้สึกอันนี้ให้จงได้ ประโยชน์ของการเพาะความ
รู้สึกอยากช่วยคณะ ย่อมสละความเก่ง ความดีของตน เพื่อประโยชน์ของคณะเช่นนี้ ย่อม
เป็นประโยชน์ต่อไปเป็นอันมาก เมื่อนักเรียนออกจากโรงเรียนแล้ว เวลาไปอยู่ตามกัมปนี
ค้าขาย หรืออยู่ในกระทรวงต่าง ๆ ก็ดี เมื่อเป็นผุ้ขายก็ต้องพยายามทำการเต็มที่ถ้าจะ
ให้กระทรวงหรือกัมปนีของตนรุ่งเรืองที่สุดที่จะเป็นได้ นี่ก็ถึงส่วนรวม ความสำเร็จของ
ส่วนรวมของคณะของตนนั้น ครั้นเมื่อตนถึงฐานะเป็นผู้ใหญ่ก็ต้องรู้จักที่จะเลือกคนใช้ รู้จัก
จะใช้คนผู้อยู่ได้บังคับบัญชาของตน และเลือกใช้ให้เป็นประโยชน์ยิ่งแก่คณะ อย่างเช่น
กับตันของทัพฟุตบอล ย่อมเลือกใช้คนในทีมของตน ให้ทำหน้าที่ให้เหมาะแก่กำลังกาย และ
ความสามารถของคนนั้นเป็นต้น ประโยชน์ย่อมมีอยู่ดังนี้ ที่จริงในเมืองไทยเรารักรักคณะ
เป็นเหมือนกัน แต่บางที่เป็นไปในทางเลวก็มี เช่น ถือพวกถือคณะ เมื่อรักคณะของตัวแล้ว
กลับกลายเป็นเกลียดคณะอื่น นั่นไม่ถูกแน่ เราหวังดีต่อคณะของเรา ไม่จำเป็นต้องเกลียด
คณะอื่น หาเหตุวิวาทวิวาทเขาเป็นต้น นั่นเป็นของเคยมีมาแล้ว เป็นของที่เรจะต้องพยายาม
สั่งสอนให้หายอย่าให้เสียได้ เรารักคณะของเรา ไม่จำเป็นต้องเกลียดคณะอื่น โรงเรียนนี้
เหมือนบับลิสกลของอังกฤษ คือแบ่งเป็นคณะต่าง ๆ ครูของคณะก็ต้องพยายามฝึกฝนเด็ก
ทุก ๆ คนให้มีความรักคณะและตั้งใจทำความดีเพื่อส่งเสริมชื่อเสียงของคณะของตน แต่ไม่ใช่
เกลียดคณะอื่น หรือคอยหาเรื่องรังแกกล่าวมาแล้วเป็นต้น นั่นเป็นของที่ต้องพยายามอย่าง
กวดขัน ไม่ให้มีเป็นอันขาด ทุกคณะต้องบำรุงให้รักโรงเรียนเป็นส่วนรวม โดยเหตุที่บับลิส
กลมีการสอนต่าง ๆ อย่างนี้จึงเป็นผลดีมาก เช่น ที่อังกฤษนั้นเด็กที่ออกจากบับลิสกลแล้ว
มักจะเป็นคนดี มีนิสัยเห็นชาติว่าผิดกับคนอื่น ในรายงานของโรงเรียนนี้ได้กล่าวแล้วว่า ได้
พยายามอบรมบ่มนิสัยของเด็ก ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรทำอย่างยิ่ง หวังว่าการอบรมอย่างนั้นจะ
เป็นผลดีจนเมื่อนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนนี้ จะไปที่ไหนก็ให้คนอื่นอยากได้ ว่าเมื่อนักเรียน
เคยอยู่ที่วิทยาลัยราชวิทยาลัยยอร์กดีเป็นแน่ ถ้าเมื่อเราฝึกฝนได้เป็นผลสำเร็จเพียงนั้น ก็จะมี
เป็นต้นนายคนปลานปลมเป็นอย่างยิ่ง ขอนักเรียนทุกคนและครูทุก ๆ คนจงพยายามที่จะทำตน
ให้เป็นไปเช่นนั้น ให้ชื่อเสียงของโรงเรียนนี้โด่งดังไปทั่วประเทศสยาม ตลอดจนถึงต่าง
ประเทศ เมื่อไปเรียนที่ต่างประเทศก็ให้ปรากฏว่า เป็นนักเรียนที่ดีที่สุดด้วย

เพราะฉะนั้นขอให้พร ให้บรรดานักเรียนทั้งปวง ทั้งนักเรียนที่เรียนอยู่เดี๋ยวนี้และ
นักเรียนเก่า และบรรดาครูจึงมีความสุขสบายปราศจากโรคภัยทั้งปวงทั่วกัน

วชิราวุธวิทยาลัย

เลขที่ ๑๙๗

ถนนราชวิถี

แขวง ดุสิต

เขต ดุสิต

กรุงเทพมหานคร

โทรศัพท์ ๔๑๒๔๖๗

คำชี้แจงของผู้รวบรวม

เรื่อง “วชิราวุธวิทยาลัย” ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมจากหลักฐานทางเอกสารเช่นลายพระราชหัตถเลขา ฯ ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา กระแสพระบรมราชโองการ ฯ ล ฯ ได้หลีกเลี่ยงการพรรณนาแทรกความคิดเห็นของผู้รวบรวม นอกจากการบรรยายเพื่อให้ข้อความดำเนินติดต่อกันเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เพื่อต้องการที่จะให้เป็นโครงสร้างหรือลักษณะมูลฐานของประวัติโรงเรียนแท้ ๆ

ครั้งนี้เป็นการรวบรวมครั้งแรก ยังไม่เคยมีการรวบรวมมาก่อนเลย เอกสารหลักฐานต่าง ๆ อยู่กระจัดกระจายกัน การรวบรวมครั้งนี้จึงมีการขาดตกบกพร่องเป็นอันมาก ซึ่งผู้รวบรวมก็รู้สึกสำนึกความขออนุญาตเหมือนกัน แต่ถ้าไม่เริ่มต้นทำเสียในขณะนี้ โอกาสอำนวย จะรอไว้จบสมบูรณ์จึงค่อยจัดทำ ก็คงไม่ได้เริ่มต้นทำกันสักที ในคราวต่อไปจะได้พยายามเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ แต่ทั้งนี้จะต้องสำเร็จลุล่วงไปได้ก็ต้องอาศัยท่านผู้รู้ทั้งหลายได้เอื้อเฟื้อเกื้อกูลแนะนำ ฉะนั้นขอท่านผู้ปรารถนาดีทั้งหลายได้โปรดให้ความอนุเคราะห์ดังกล่าวด้วย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาอันเป็นประโยชน์ส่วนรวมสืบไป

วชิราวุธวิทยาลัย

ผู้รวบรวม

วชิราวุธวิทยาลัย

มหาชีวิตราชสดุดี

คำประพันธ์ของ ดุษฎี มาลากุล ณ อยุธยา

ทำนองของ โฉลก เนตรสูตร

มหาชีวิตมกุฎเกล้า
ไผ่พระทัยให้ชาติพิลาสรม

พระทรงมุ่งบำรุงการศึกษา
สมบูรณ์พูนพิทยาวราภรณ์

จึงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์
เป็นสถานศึกษาประชาไทย

มหาชีวิตมกุฎเกล้า
ไผ่พระทัยให้ชาติพิลาสรม

พระทรงมุ่งบำรุงการศึกษา
สมบูรณ์พูนพิทยาวราภรณ์

ดำเนินกิจมคดิธรรม
รักษาศาสนาอันเกียรติยศเป็นนัยไทย

มหาชีวิตมกุฎเกล้า
ไผ่พระทัยให้ชาติพิลาสรม

องค์พระธีระราชเจ้าจอมสยาม
เพื่อกองไทยสมนามนิรันดร

เพื่อพสกถ์วันหน้าสโมสร
ธำรงธรรมบวรวิเศษไกร

สร้างสำนักนกลงจ้านงให้
อบรมใจกุลบุตรพิสุทธงาม

องค์พระธีระราชเจ้าจอมสยาม
เพื่อกองไทยสมนามนิรันดร

เพื่อพสกถ์วันหน้าสโมสร
ธำรงธรรมบวรวิเศษไกร

กตัญญูประจำฝังจิตให้
อภัยเสียสละได้ด้วยใจงาม

องค์พระธีระราชเจ้าจอมสยาม
เพื่อกองไทยสมนามนิรันดร

เพลงของนักเรียนมหาดเล็กหลวง

เราเด็กในหลวง

บทพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๖
ท่านอง สิงห์โตเล่นหาง

เรานักเรียนมหาดเล็กเด็กในหลวง

ทั่วทั้งปวงภักดีจะมีไหน

กตัญญูฝังจิตติดดวงใจ

จนเติบโตใหญ่ไม่อาจไม่บางเบา

แม่ผู้ใดลืมพระคุณกรุณา

พวกเราไม่คบค้าดูหน้าเขา

คนเช่นนั้นเป็นสัตว์จะกัดเรา

ถ้าชนเข้าใกล้มันอันตราย

อันพวกเรารักเจ้าชีวิตมัน

ยอมสละชีวันทุกถวายเป็น

รักษาชาติ ศาสนา กว่าจะตาย

เป็นผู้ชาย ชาติไทยไม่ล้มเอ๋ย

ชื่อโรงเรียน

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงก็ดี วิชาวุธวิทยาลัยก็ดีเป็นชื่อของโรงเรียนเดียวกัน
โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นชื่อแรกเริ่มตั้งแต่ตั้งโรงเรียนเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๙ ธันวาคม
ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓) ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นว่า วิชาวุธวิทยาลัย เมื่อวันที่
๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๙

ผู้พระราชทานกำเนิด

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
พระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๕๓

วันเกิดโรงเรียน

(ลายพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

“เริ่มตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวง”

วันที่ ๒๙ ธันวาคม นับว่าเป็นวันเกิดของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งได้เริ่มเปิด
รับนักเรียนเป็นฤกษ์ในวันนั้น ได้ตั้งขึ้นที่โรงเรียนราชกุมารเก่า ใกล้หอพิพิธราชมณเฑียร
พระบรมหาราชวัง ส่วนโรงเรียนมหาดเล็กเก่าที่ได้ตั้งขึ้นในรัชกาลที่ ๕ สำหรับฝึกหัด
กุลบุตรออกรับราชการในกระทรวงมหาดไทยเป็นพื้นนั้น เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียน
ข้าราชการพลเรือน” ตั้งแต่วันนั้น

จากลายพระราชหัตถเลขา ฯ ข้างต้นนั้น เป็นหลักฐานแสดงว่า โรงเรียนมหาดเล็ก
หลวงได้เริ่มเปิดโรงเรียน เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๙ ซึ่งตรงกับวันพฤหัสบดี
ปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๓

พระราชดำริ

กระแสพระบรมราชโองการซึ่งบรรจุไว้ในศิลาพระฤกษ์ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง มีข้อความเกี่ยวกับพระราชดำริในการจัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงปรากฏอยู่ด้วย ขอ
อัญเชิญกระแสพระบรมราชโองการดังกล่าวมาลงไว้ทั้งหมด ดังนี้

กระแสพระบรมราชโองการ ซึ่งบรรจุไว้ในศิลาพระฤกษ์ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตกาล ๒๔๕๘ พรรษา กาลปัตยุบัน จันทรโคจร
สหัสสัมพัตศร อาชยุชมาศ ชุณหปักษ์ จตุตสคติ จันทรวาร สุริยคติกาล ธันวาคมมาศ
วิสติม สุรทิน โดยกาลนิยม

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร อดิศักดิ์วิมลรัตน วรชัตติยราชนิกรโธม จาตุรนต์บรม
มหาจักรพรรดิ ราชสังกาศ อุกาโต สุชาติสังสุทธเคราะห์ณี จักรีบรมนารถ จุฬาลงกรณ์-
ราชวรังกูร บรมมกุฏนเรนทร์สูรสันตติวงษ์วิสิฐ สุสาธิตบุรพาธิการ อกุลยกุลญาณินหาร
อติเรกบุญฤทธิ์ ธัญลักษณ์จิตรโสภากย์สรรพางค์ มหาชนิตตะมางคประณตบาทบงกช
ยุคล ประสิทธิสรรพศุภผล อุดมบรมสุขุมาลัย ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ
สรรพเทพเวศรานุรักษ์ ปริมศักดิ์สมญา เทพทวารวดี ศรีมหาบุรุษสุตสมบัติ เสนางคนิกร
รัตนอัศวโกศล ประพนธปรีชามหัศจรรย์ บัณฑิตคุณสาร สยามาทินทร วรุตเมกราช
ติลก มหาบริวาร นายกองนันท มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษศิรินธร บรมชนกาศิสร
สมมต ประสิทธิวิรายศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปฎลเสวตฉัตรราชฉัตร ศิริรัตนโนปลักษณ์
มหาบรมราชภิเศกามิสิต สรรพทศทิศวิชิตไชย สกลมไหสวรรียมหาสวามินทร์ มเหศวร
วรมหินทร มหารามาธิราชวโรดม บรมนารถชาติอาชวไศย พุทธาทิไตรย รัตนสรณารักษ์
อดุลยศักดิ์อรรคนเรศรามาธิบดี เมตตากฤษฎาสีลหฤไทย อโนปมัยบุญการ สกลไพศาล
มหารัษฎาธิเบนท์ ปรเมนทรรวมิกมหาราชาราช บรมนารถบพิตรพระมงกุฎเกล้า-
เจ้าอยู่หัว

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้แสดงความ^๕ไว้ว่า

ด้วยพระองค์มาทรงคำนึงถึงโบราณราชประเพณีที่มีมาว่าพระราชอาธิเมื่อได้เสด็จผ่านพิภพแล้วทรงรำพึงถึงปฐพีเพกตะบุญญาที่ใต้ทรงส่งสมมาจนพระองค์ได้บรรลู่ถึงซึ่งตำแหน่งสูงสุดในแผ่นดิน ได้ทรงรับมอบเป็นผู้ครอบครองรัฐสีมาแผ่นดินอาณาเหนือประชาชนให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข จึงทรงสร้างพระอารามขึ้นไว้เป็นที่เฉลิมพระราชศรัทธา และเพื่อให้เป็นสถานที่สถิตแห่งพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลสุทธาธิคุณเป็นผู้^๕จำน พระบวร พุทธศาสนาให้ถาวรอยู่เพื่อประโยชน์แห่งนิกรชน นับว่าพระมหากษัตริราชทรงกระทำการเพื่อประโยชน์แห่งชาติบ้านเมืองและพสกนิกรได้อย่างหนึ่ง

ส่วนพระองค์เมื่อได้ทรงรับพระราชภาระเป็นผู้ปกครองอาณาประชาชนทั่วรัฐสีมาสนองพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^๕ปิยมหาราชแห่งคนไทย และสมเด็จพระบรมชนกนาถของพระองค์ ก็ได้ทรงรำพึงถึงพระราชประเพณีโบราณอันกล่าวมาแล้ว และทรงรำพึงถึงปฐพีเพกตะบุญญาแลกุศลที่ใต้ทรงส่งสมมา จึงได้เสด็จมาดำรงอยู่ในฐานะแห่งผู้สัทธิ^๕ และทรมณ์ที่พระองค์ทรงมีอยู่นั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่าจะจำเป็นใช้สอยในทางใดก็จะได้ไม่^๕ได้ทรงรับผลความพอพระราชหฤทัยเท่าทางที่จะให้อาณาประชาชนของพระองค์ตั้งชาติอยู่เป็นปึกแผ่นแน่นหนา เพื่อดูก่อนพระบวรพุทธศาสนาให้ถาวรอยู่ตลอดกาลปาวสาน

แต่พระองค์มาทรงรู้สึกว่าในกาลปัจจุบัน^๕ พระอารามสำคัญ ๆ ในพระมหานครนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชวงศ์จักรีได้เสด็จเสวยราชย์มาก่อนพระองค์ถึง ๕ รัชกาลแล้วนั้น ก็ได้ทรงสถาปนาขึ้นไว้แล้วหลายพระอาราม แลพระองค์ผู้เป็นทายาทสืบสันตติวงศ์ก็ทรงทะนุบำรุงแลปฏิสังขรณ์พระอารามเหล่านั้นอยู่แล้ว ครั้นว่าพระองค์จะทรงสถาปนาพระอารามขึ้นใหม่ก็จะเกินกว่าความจำเป็นในส่วนทางบำรุงพระพุทศาสนา^๕ ชาติจะเป็นภาระเพิ่มขึ้นโดยไม่มีผลดีเพียงพอ อนึ่งพระอารามต่าง ๆ นั้นก็ย่อมเป็นสำนักที่ศึกษาของกุลบุตรมาแต่โบราณกาล แต่ในปีตยุ^๕นี้สมัยนี้ การศึกษาต้องจัดการให้แพร่ไพศาลยิ่งขึ้นกว่าเก่าก่อน เพราะว่าความจริงแห่งประเทศบ้านเมืองในสมัยต่อไป^๕จะเป็นปึกแผ่นแน่นหนาได้แท้จริงก็ด้วยอาศัยศิลปวิทยาเป็นที่ตั้ง จึงมีพระราชประสงค์จงทรงทะนุบำรุงการศึกษาของชาติบ้านเมืองให้รุ่งเรืองทันต่างประเทศเขื่อน พระราชดำริเรื่องนี้ได้มีมาแต่ครั้งยังทรงดำรงพระเกียรติยศอยู่ในตำแหน่งสมเด็จพระยุพราช คือได้ทรงจัดโรงเรียนขึ้นที่วังสราญรมย์และพระตำหนักสวนจิตรลดา ได้ทรงจัดการศึกษาด้วยพระองค์

เอง แต่ในครั้งนั้นเป็นแต่ทรงจัดชั้นเล็กน้อย มีนักเรียนเฉพาะแต่มหาดเล็กเข้าในกรมเพื่อ
เป็นการทดลอง สำหรับเป็นทางที่จะได้ทรงพระราชดำริต่อไป

ครั้นเมื่อพระองค์ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยก
โรงเรียนมหาดเล็ก ซึ่งสมเด็จพระบรมชนกนาถได้ทรงสถาปนาไว้ ขึ้นเป็นโรงเรียน
ข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระบรมนามาภิไธย
ในสมเด็จพระบรมชนกนาถเจ้า แลพระราชทานเงินซึ่งราษฎรเรียวยากันสร้าง พระ-
บรมรูปทรงม้าเป็นอนุสาวรีย์ถวายแด่สมเด็จพระบรมชนกนาถซึ่งยังมีเหลืออยู่เป็นจำนวน
เรือน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท สำหรับเป็นทุนปลูกสร้างมหาวิทยาลัยต่อไป

ในขณะเดียวกันนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาโรงเรียนมหาดเล็ก
หลวงขึ้น พระราชทานที่ดินส่วนพระองค์ตำบลสวนกุหลาบระหว่างถนนช้างใน ถนนทองเตื่อน
ใน แลคลองเปรมประชากร ให้เป็นที่ตั้งโรงเรียนและพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วน
พระองค์ปลูกสร้างโรงเรียนแลเรือนชั่วคราวขึ้น ย้ายนักเรียนมหาดเล็กข้าหลวงเดิมซึ่งตั้ง
สอนอยู่ในพระบรมมหาราชวังให้ได้เปิดการสอนทันในต้นปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๔ แล
ขยายการรับนักเรียนอื่น ๆ เข้าเรียนตามสมัคร ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็น
เงินเดือนครูอาจารย์แลเจ้าพนักงาน กับค่าใช้สอยในการโรงเรียนทั่วไป การโรงเรียน
ได้ดำเนินขึ้นโดยรวดเร็วสมดังพระราชประสงค์ เป็นที่นิยมแห่งมหาชนชาวไทยและชาว
ต่างประเทศเป็นอันมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการสร้างตึกโรงเรียนขึ้น
อย่างถาวรวิจิตรอย่างแบบไทย เพื่อให้ปรากฏศิลปะของไทยไว้เป็นตัวอย่างสืบไป

จางวางโทพระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม.ล. เพ็ญ พึ่งบุญ) อธิบดีกรมมหาดเล็กและ
กรรมการจัดการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้รับกระแสพระบรมราชโองการทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากรจัดการก่อสร้าง มหาเสวกเอก เจ้าพระยาธรรมานุภิบาล
(ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล) เสนาบดีกระทรวงวังเป็นแม่กอง มหาเสวกตรี พระยาวิสุทธกรรม
ศิลป์ประสิทธิ์ (น้อย ศิลป์) เป็นนายงาน เสวกตรี พระสมิทธิเสนา (ปลั่ง) เป็นผู้
ให้แบบ

หอสมุดยาวแต่ทิศตะวันออกจดทิศตะวันตก ๔๔ เมตร ๓๐ เซนติเมตร ด้านกว้าง
๒๗ เมตร มุขด้านตะวันตกกว้าง ๑๕ เมตร ยื่นออกมาจากตัวตึก ๓ เมตร ตั้งแต่มุมมา
ทางทิศตะวันออก ๑๘ เมตร หักมุมข้างทางทิศเหนือและทิศใต้ข้างละ ๖ เมตร ต่อนั้นมา

คงกว้าง ๑๕ เมตร สูงแต่พื้นดินถึงพื้นล่าง ๒ เมตร แต่พื้นชั้นล่างถึงเพดาน ๑๐ เมตร
แต่เพดานถึงอกไก่ ๗ เมตร รวมสูงตั้งแต่พื้นดินถึงอกไก่ ๑๙ เมตร การทำรากหอสวด
ได้ขุดดินเป็นคลองรากลึก ๑.๕๐ เมตร กว้างระหว่าง ๑๕ ถึง ๒๗ เมตร ดินที่ขุดได้
วัดผ่าศูนย์กลาง ๑๒ ถึง ๑๖ เซนติเมตร ยาว ๓ เมตร เมื่อขุดเสร็จแล้วกระทุ้งอิฐหักให้
แน่นหนา ๑๐ เซนติเมตร แล้วประสมคอนกรีตเทลงไปตามคลองรากทับอิฐหักหนา
๔ เซนติเมตร เมื่อได้เทคอนกรีตได้ระดับดีแล้วได้วางเหล็กขนาด ๒ เซนติเมตรครึ่งจน
ถึง ๑ เซนติเมตร ชัดเป็นตาตารางตามคลองรากเต็มตลอดข้างบนเหล็กตาตารางเทคอนกรีต
หนา ๑๐ เซนติเมตรระหว่างรากหอสวด ได้มีเอนเหล็กคานคอนกรีตทาบติดต่อเสา
ทุกเสา รวม ๘๘ เสา

ส่วนตึกครุฑนักเรียนอีก ๔ หลัง ก็ได้ลงรากพร้อมกันไปทีเดียว ครั้นต่อมาทรง
พระราชดำริว่าการก่อสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งได้เริ่มทำรากมานั้น บัดนี้สมควรที่
จะก่อพระฤกษ์ได้แล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการก่อพระฤกษ์โรงเรียน
มหาดเล็กหลวง เนื่องในมหามงคลสมัยสมโภชเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๑ มกราคม
พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ แต่หากโดยเวลานั้นมีราชการมากจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้เริ่มทำเสียก่อนการอื่น

ณ วันจันทร์ที่ ๒๐ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ ตรงกับจันทร์ศกติกาล
เดือนอ้ายขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเสาะ สัปตศก จุลศักราช ๑๒๗๗ เวลาบ่าย ๔ โมง ๑๓ นาที
เป็นเวลาปฐมฤกษ์ตามเวลาที่โหราธิบดีได้คำนวณทูลเกล้าฯ ถวาย จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยรวม ๑๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางศิลาพระฤกษ์ สร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกกระแสพระบรมราชโองการซึ่งบรรจุไว้ใน
ศิลาพระฤกษ์ ณ วันจันทร์ที่ ๒๐ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ จันทรคติกาล เดือน
อ้ายขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเสาะ สัปตศก จุลศักราช ๑๒๗๗ เป็นปีที่ ๖ หรือวันที่ ๑๘๖๖ ใน
รัชกาลปัจจุบัน

คัดลอกจาก หนังสือกระแสพระบรมราชโองการซึ่งบรรจุไว้ในศิลาพระฤกษ์
โรงเรียนมหาดเล็กหลวง

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง ๑,๕๐๐ ฉบับ พิมพ์โรง อัฐศก พ.ศ. ๒๔๕๙

การสร้างโรงเรียนถาวร

หนังสือกำเนิดโรงเรียนมหาดเล็กหลวง โดยหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล กล่าวไว้ดังนี้

“การสร้างโรงเรียนถาวรนั้นมอบหมายให้นายสีดออกแบบกำหนดสร้างโรงเรียน ๔ หลัง และหอสมุด กระราคา ดังนี้:—

โรงเรียนหลังที่ ๑	๑๒๐,๐๐๐	บาท
„ ๒	๑๓๐,๐๐๐	„
„ ๓	๑๔๕,๐๐๐	„
„ ๔	๑๒๕,๐๐๐	„
ครัว ๔	๓๖,๐๐๐	„
หอสมุด	๒๐๐,๐๐๐	„
รวมเงิน	๗๕๖,๐๐๐	„

เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ถึงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๕๙ จวนจะแล้วเสร็จ ยกเว้นกระเบื้องที่ส่งจากเมืองจีน รอไม่ไหวจึงขอทำกระเบื้องเอง ๒๕,๐๐๐ บาท”

สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ

เท่าที่ค้นหลักฐานได้ คือ

ตึกวชิรมงกุฏ เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๔ เสร็จเมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕ นายสง่า วรณดิษฐ์ รับเหมาก่อสร้างในราคา ๑๐๕,๙๐๐ บาท

ตึกพยาบาล นายสีดกี ยี่ห่อเชียงไหมว รับเหมาราคา ๒๒,๙๐๐ บาท ตึกวชิรมงกุฏและตึกพยาบาล กรมขุนชัยนาทนเรนทร เสด็จแทนพระองค์ (ร. ๗) เปิดตึกเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕

หอนาฬิกา นักเรียนก่อสร้างให้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

อาคารคณะสนามจันทร์ นายมาจ้อย ยี่ห่อไคว่เองหลี รับเหมาก่อสร้างราคา ๒๐,๗๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖

ศาลาคณะสนามจันทร์ นายลเจ้า ยี่ห่อคว้องหว่าหลง รับเหมาก่อสร้างราคา ๒,๙๔๕ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙

อาคารคณะนันทอุทยาน นายวิศาล บัทมจินดา รับเหมาก่อสร้างราคา ๑๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖

ในสมัยพระยาภะรตราชา เป็นผู้บังคับการ ได้มีการก่อสร้างดังต่อไปนี้

ทำสนามเทนนิส ๖ สนาม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓

ศาลาพักผ่อนผู้ปกครองคณะสนามจันทร์ นายจุรินทร์ ล้ำชา บริจาคสร้างให้ในราคา ๕,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘

ศาลาฝึกคนตรว่งโยธวาทิต คุณหญิงจำเริญ ประเสริฐศุภกิจ บริจาคเงินสร้างในราคา ๒๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

กำแพง ๓ ด้าน ๆ ถนนสุขุทัย, ถนนพิชัย, ถนนราชวิถี นายชาญ สุขสติกย์ รับเหมาก่อสร้างราคา ๔๐๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

ศาลาพักผ่อนผู้ปกครองคณะนันทอุทยาน นายสร อักษรานุเคราะห์และผู้ปกครองนักเรียนคณะนันทอุทยานช่วยกันบริจาคเงินสร้างในราคา ๒๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

อาคารเรียนเด็กเล็ก นายชาญ สุขสติกย์ รับเหมาก่อสร้างในราคา ๔๘๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒

โรงงานฝึกการฝีมือ โรงเก็บพัสดุ โรงอาหารว่าง นายชาญ สุขสติกย์ รับเหมาก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒

ศาลาพักผ่อนผู้ปกครองคณะสราญรมย์ นายรองสนิท โชติกเสถียร และผู้ปกครองนักเรียนคณะสราญรมย์ช่วยกันบริจาคเงินสร้างในราคา ๑๙,๕๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓

รั้วคณะเด็กเล็กด้านถนนสุขุทัย นายวิรัช บุญยประสิทธิ์ รับเหมาก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓

ตึกเพชรรัตน สมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุภา สิริโสภางค์มนตรี ประธานเงินก่อสร้างในราคา ๔๖๐,๐๐๐ บาท บริษัทโชคชัยจำกัด รับเหมาก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓

โรงงานการฝีมือเด็กเล็ก นายวิรัช บุญยประสิทธิ์ รับเหมาก่อสร้างในราคา ๔๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓

คณะดุสิต อาคารคณะดุสิตถูกระเบิดเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ กองเหลือมีก้านใต้

กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการก่อสร้างในส่วนที่ถูกกระเบิด เริ่มสร้างตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๖
เสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ สิ้นค่าก่อสร้าง ๑,๓๐๐,๐๐๐ บาท

หอสมุด พระยาภะรตราชาและคณะหญิงบริจาการเงินก่อสร้างในราคา ๒๐๐,๐๐๐
บาท เป็นค่าก่อสร้างบริษัทจรัสเมืองก่อสร้างจำกัด รับเหมา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

อาคารคณะนันทอุทยาน รื้อเรือนไม้เดิมทั้งหมดสร้างเป็นตึกครูและนักเรียน บริษัท
สมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

อาคารคณะสราญรมย์ รื้อเรือนไม้เดิมหนึ่งหลัง และใช้ไม้จากเรือนที่รื้อมาจาก
คณะนันทอุทยาน สร้างเป็นอาคารไม้คณะสราญรมย์ บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมา
ก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

หอนอนคณะจิตรลดา บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาก่อสร้างในราคา ๘๖,๐๐๐
บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

ต่อเติมหอนอนคณะสนามจันทร์ บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาก่อสร้างใน
ราคา ๒๒๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

ตึกวิทยาศาสตร์ บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาก่อสร้างในราคา ๕๕๐,๐๐๐
บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

ศาลาพักผ่อนผู้ปกครองคณะพยาบาล ผู้ปกครองคณะพยาบาลบริจาการเงินก่อสร้างเป็น
เงิน ๑๒,๗๓๐.๕๔ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

พระบรมรูป ร. ๖ ซึ่งประดิษฐานไว้ที่หน้าหอประชุม สมาคมนักเรียนเก่า
วชิราวุธวิทยาลัยสร้างให้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘

ตึกกองบังคับการ ค่าก่อสร้าง ๖๗๐,๐๐๐ บาท สมาคมนักเรียนเก่าวชิราวุธ-
วิทยาลัยออกให้ ๓๗๐,๐๐๐ บาท ที่เหลือ ๓๐๐,๐๐๐ บาท โรงเรียนออกเอง บริษัท
สมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙

ตึกพักผ่อนประจำคณะ (Common room) ๔ หลัง ราคาก่อสร้างทั้งสิ้น
๑๗๖,๗๐๐ บาท สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙

ซ่อมแซมหอประชุม ห้างหุ้นส่วนไทยคุณแสง รับเหมาในราคา ๕๘๐,๐๐๐ บาท
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙

สระว่ายนํ้า สมาคมนักเรียนเก่าวิชาวุฒวิद्याลย์สร้างให้ราคา ๖๐๐,๐๐๐ บาท
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

อาคารฝึกพลศึกษา บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาก่อสร้างในราคา ๓๕๐,๐๐๐
บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

ศาลาพักผู้ปกครองคณะดุสิต ผู้ปกครองยงยศ ปฏิพิมพาคม บริจาคเงิน ๑๐,๐๐๐
บาท สร้างให้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑

ซ่อมแซมคณะจิตรลดา บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาในราคา ๘๕๐,๐๐๐
บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒

ซ่อมแซมโรงสควอช บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาในราคา ๑๖๙,๐๐๐ บาท
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒

ซ่อมแซมโรงยิมนาสติกเก่า บริษัท ป. วิศวกรจำกัด รับเหมาในราคา
๑๓๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒

ซ่อมแซมคณะพยาบาล บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาในราคา ๘๕๐,๐๐๐
บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓

อินดอร์สเตเดียม สมาคมนักเรียนเก่าวิชาวุฒวิद्याลย์สร้างให้ในราคา ๑,๔๗๐,
๐๐๐ บาท บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓

ซ่อมแซมโรงเก็บรถคณะผู้บังคับการ, ดุสิต, พญาไท และโรงอาหารทั้ง ๔ คณะ
บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาซ่อม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓

ซ่อมแซมคณะผู้บังคับการ บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาในราคา
๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

ศาลาพักผู้ปกครองคณะผู้บังคับการ ๒ หลัง บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด เป็นผู้
สร้างให้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

อาคารเก็บเครื่องดนตรี บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาก่อสร้างในราคา
๓๖๒,๐๓๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

ปรับปรุงสนามข้างหอประชุม บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาในราคา
๖๑๗,๘๗๘ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

ซ่อมแซมโรงเก็บรถคณะจิตรลดา โรงเรียนซ่อมเองสนเงิน ๑๘,๕๐๐ บาท เมื่อ
พ.ศ. ๒๕๑๕

ซ่อมแซมตึกวิทยรมงกุฎ ห้างหุ้นส่วนจำกัดเกตุเจริญก่อสร้าง เป็นผู้รับเหมา
ซ่อมแซมในราคา ๖๕๐,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

น้ำบาดาล บริษัทปิ่นสโตร์ รับเหมาก่อสร้างในราคา ๑,๐๐๙,๐๐๐ บาท เมื่อ
พ.ศ. ๒๕๑๖

โรงงานฝึกงานศิลปปฏิบัติเด็กเล็ก บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาก่อสร้างใน
ราคา ๙๘,๒๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖

ศาลาพักผู้ปกครองคณะศราญรมย์ นางสุรียาอรประไพ สีวะรา และผู้ปกครอง
นักเรียนคณะศราญรมย์ ปี ๒๕๑๖ บริจาคเงินจำนวน ๑๑๘,๙๖๙ บาท สร้างเสร็จเมื่อ
พ.ศ. ๒๕๑๗

สนามบาสเกตบอลเด็กเล็ก ๓ สนาม บริษัทสมัยก่อสร้างจำกัด รับเหมาก่อสร้าง
ในราคา ๒๒๔,๐๐๐ บาท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗

บ้านพักคนงาน ๒ หลัง ๆ ละ ๖ ห้อง สมาคมนักเรียนเก่าสร้างให้ เมื่อ พ.ศ.
๒๕๑๗

บ้านพักครู (๔ หลัง ๘ ยูนิต) สมาคมนักเรียนเก่าสร้างให้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘
ต่อเติมอาคารตึกอำนวยการวชิราวุธวิทยาลัย ห้างหุ้นส่วนมนัสชัยก่อสร้าง รับเหมา
ก่อสร้างราคา ๕๐๔,๐๐๐ บาท สร้างเมื่อ ๒ เมษายน ๒๕๑๘

สิ่งก่อสร้างที่กำลังทำอยู่ เมื่อสิ้นปี ๒๕๑๘

๑. ต่อเติมและซ่อมแซมกำแพง
๒. ถมและปรับสนามหลัง
๓. ซ่อมพื้นสนามเทนนิส

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ วิชาวุฒวิทย์ได้ช่วยเหลือกิจการของรัฐบาล โดยให้กรมกองต่าง ๆ อพยพกิจการเข้ามาปฏิบัติและอาศัยภายในโรงเรียน ดังต่อไปนี้

๑. กองตำรวจสันติบาลฝ่ายอารักขา
๒. หน่วยเสรีไทยซึ่งเล็ดลอดมาจากต่างประเทศ
๓. สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
๔. กองเงินเคื่อน กรมบัญชีกลาง
๕. กองบัญชีโรงงานยาสูบ กรมสรรพสามิต
๖. กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
๗. กองบัญชาการคณะเสรีไทย
๘. กรมทางใช้เป็นที่พักเก็บน้ำมันเชื้อเพลิงเป็นจำนวนมากมาย
๙. การไฟฟ้าหลวงตั้งโรงงานจำหน่ายกระแสไฟฟ้า เมื่อโรงไฟฟ้าหลวงสามเสน

ถูกระเบิดทำลาย

๑๐. ค่ายกักกันเชลยศึกและชนชาติศัตรู สำหรับพวกนี้โรงเรียนให้ยืมเครื่องใช้และเครื่องอุปกรณ์การศึกษาของโรงเรียนไปใช้มากจนหมดตัว และต้องสร้างขึ้นใหม่เมื่อโรงเรียนเริ่มทำการสอนหลังสงคราม เมื่อต้นปี ๒๔๘๙ จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๕ ก็ยังสร้างไม่ครบ และเข้าที่ตังก่อนสงครามยังไม่ได้

พระบรมราชโองบายในการจัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชบัญญัติกึ่งเจ้าพระยาพระเสด็จ
สุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นภาษาอังกฤษด้วยลายพระราชหัตถ์เลขา ตั้งขึ้น

NOTE

I recommend this article to the notice of the Minister of Education and the Unders Secretary. I have marked certain passage in red, because some of them impress me, and others state very clearly what I have felt all long

All systems and reeles and syllabus are really so much waste paper, and worse still *waste of time*, if they do not succeed in producing the sort of citizens we want for our country. I do not say that what applies to England will equally apply to Siam. On the contrary it would be a very grave mistake to adopt English methods in toto without alteration, but the article may give one some few ideas.

In the Royal Pages College, what I want is not so much to turn out model boys, all of the same standard, all brilliant "*madhyom*" scholars with thousands of marks each, as to turn out efficient *young men*, young men who will be physically and morally *clean*, and who will be looking forward keenly to take up whatever burden the future may lay upon them. I do not want monuments of learning who have passed all your exams with flying colours. I do not want walking school books. What I want are just *manly* men, honest, truthful, clean in habits and thoughts and I would not break my heart about it if you told me that such or such a fellow writes with difficulty, can't do compound fractions, or does not know any geometry, if I only know that he has learnt enough at my school to know the difference between true manliness and effiminacy. I never want again to hear "clever" people complaining that "ปัญญาท่วมหัว เอาตัวไม่รอด". At the Mahadlek College, what I want is that *Education* should mean the turning of a boy into a fine young man and a good citizen, not to crush out all individuality under the weight of Syllabus and Systems! —And I want Education to be interesting to the boys, so that they would in

later days be able to look upon school life as something peculiarly pleasant to have passed through. My College is not to be compared to other school, where the aim is different. If I had wanted just the ordinary kind of school, I would have founded a *day* school, not a boarding one

All this may or may not be in accord with your scheme of Education —if it is, then I am glad; but if not then please let me have a fair trial with my idea. Don't try and make my teachers "toe your line" let them "toe" *mine*, because they are running in *my* "sports" in which I am giving the "cups."

ว.ป.ร.

— จากลายพระราชหัตถเลขา ฯ มีอยู่ในหนังสือพระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๗ เรื่องการศึกษาของชาติตอน ๑ โดยจมีนอมรัตนรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) องค์การคำครุสภาพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ หน้า ๑๑๐ —

คำแปลพระราชบัณฑิต

ข้าส่งข้อความนี้มาเพื่อให้เสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการอ่าน ข้าได้ขีดเส้นแดงไว้ข้อความบางตอน คือตอนที่ถูกใจข้าและตอนที่แสดงให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งในเรื่องที่ข้ารู้สึกตลอดมา

ระบบการศึกษาและกฎเกณฑ์ทั้งหลาย ตลอดจนหลักสูตรแท้จริงทำให้เปลืองกระดาษไปเปล่า ๆ ยิ่งกว่านั้นคือ **เปลืองเวลาด้วย** ถ้าไม่ทำให้ประชาชนเป็นอย่างที่เราต้องการสำหรับประเทศของเราได้เป็นผลสำเร็จ ข้าไม่หมายความว่าอะไรดีสำหรับเมืองอังกฤษจะต้องดีสำหรับเมืองไทยด้วย ตรงกันข้าม ถ้าจะเอาวิธีการของคนอังกฤษมาใช้ทั้งคันโดยไม่มีการดัดแปลง ก็จะเป็นการผิดพลาดอย่างมหันต์ แต่บัณฑิตก็อาจทำให้ผู้อ่านเกิดความคิดอะไรบ้าง

สำหรับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ข้าไม่เป็นที่หวังการบันนักเรียน **ชั้นมัธยม** ให้เป็นเทวดาเหมือนกันหมดทุกคน ได้คะแนนกันคนละหลายพันคะแนนเท่าการสร้าง **เด็กหนุ่ม** ที่ขยันขันแข็งและ **สะอาด** ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เตรียมพร้อมที่จะรับภาระต่าง ๆ ซึ่งจะ

มีมาในอนาคต ข้าไม่ต้องการนักเรียนตัวอย่างที่สอบไล่ได้คะแนนชั้นเกียรตินิยมทุก ๆ ครั้ง
ข้าไม่ต้องการตำราเรียนที่เดินได้ ที่ข้าอยากได้นั้นคือ เยาวชนที่เป็น **สุภาพบุรุษ** ซื่อสัตย์
สุจริต มีอุปนิสัยใจคอดี และข้าจะไม่โศกเศร้าเลย ถ้าเจ้ามารายงานว่า เด็กคนหนึ่งเขียน
หนังสือไม่คล่อง คณิตเลขเศษซ้อนไม่เป็น และไม่รู้จักเรขาคณิตเลย ถ้าข้ารู้ว่าเด็กคนนั้น
ได้ศึกษาพอที่จะรู้ว่าความเป็นลูกผู้ชายคืออะไร และขี้แยคืออะไร ข้าไม่อยากจะยิน “คน
ฉลาด” บ่นอีกว่า **ปัญญาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด** สิ่งที่ข้าต้องการในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
คือ **ให้การศึกษ** เป็นเครื่องทำให้เด็กเป็นเยาวชนที่น่ารัก และเป็นพลเมืองดี ไม่ใช่ทำลาย
บุคลิกภาพเสียหมด โดยบรรทุกหลักสูตรและระบบการต่าง ๆ ลงไป ข้าต้องการให้การศึกษ
เป็นสิ่งที่งดงาม จนทำให้เด็กที่ออกไปแล้วหวนกลับมาคิดถึงในวันข้างหน้าด้วยความภาค
ภูมิใจ ขออย่าเอาโรงเรียนของข้าไปเปรียบกับโรงเรียนอื่น เพราะมีจุดหมายต่างกัน ถ้า
ข้าอยากจะได้โรงเรียนธรรมดาเพียงหลังหนึ่ง สร้างเป็นโรงเรียน **ไปมา** จะไม่ดีกว่าหรือ จะ
สร้างโรงเรียนกินนอนขึ้นมาทำไม

ที่ข้ากล่าวมานั้นจะเข้ากันได้กับระบบการศึกษาของเจ้าหรือไม่ก็ตาม ถ้าเข้ากันได้
ข้าก็ตั้งใจ แต่ถ้าเข้ากันไม่ได้ ก็ขอให้วิธีการของข้าได้รับการพิจารณาดำเนินการโดยยุติธรรม
ด้วย อย่าพยายามบังคับให้ครูของข้าทำตามข้อไขของเจ้า ให้ทำตามข้อไข **ของข้าเถิด** เพราะ
ก็พาประเพณีข้าคิดให้เขาเล่น และ **ข้าเอง** จะเป็นผู้ให้ด้วยรางวัล

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล แปล

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้อรรถาธิบายว่า

“พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้พระราชทานกำเนิดโรงเรียน
มหาดเล็กหลวง มีพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียนนั้นอย่างแจ่มแจ้งแน่นอน
พระองค์ผู้พระราชประสงค์ที่จะให้ครูอบรมสั่งสอนนักเรียน มิใช่เพื่อทำไจทย์เรขาคณิตได้
เท่านั้น แต่เพื่อให้นักเรียนเติบโตขึ้นเป็นบุคคลที่สามารถรับผิดชอบ ทำการงานและให้ผุ
อื่นนับถือได้ในสังคม การให้การศึกษแบบนั้นนี้ เรามีอรรถาธิบายได้ด้วยคำอธิบายหรือ
สอบไล่”

ระเบียบการโรงเรียน

หลังจากวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ อีก ๖๔ วัน ได้ทรงวางระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงดังนี้:-

“วางระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

วันที่ ๓ มีนาคม นั้นได้เรียกกรรมการอำนวยการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงประชุมเพื่อกำหนดระเบียบการของโรงเรียนนั้น ตามข้อความที่ได้ปรึกษากันแล้วนั้น พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา ต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นพระยาธรรมศักดิ์มนตรี แล้วเป็นเจ้าพระยาในนามเดิม) รับมอบให้ไปเรียบเรียงเป็นประกาศสำหรับลงในหนังสือราชกิจจานุเบกษา เพื่อผู้ที่ปรารถนาส่งบุตรเข้าโรงเรียนจะได้ทราบทั่วกัน การสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนั้น นั้นตั้งใจให้เป็นการสร้างแทนวัด อย่างเช่นที่พระเจ้าแผ่นดินและคนสำคัญชั้นเก่า ๆ เคยได้กระทำมา นั้นได้ตกลงว่าจะให้เงินแสนบาทไปฝากธนาคารไว้เพื่อเป็นทุนของโรงเรียน”

ข้อความข้างบนนี้ลอกจากลายพระหัตถ์เลขาของล้นเกล้า ฯ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จากหนังสือพระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องการศึกษาของชาติ เล่ม ๗ ตอน ๑ หน้า ๙๒ โดยหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (แจ่ม สุนทรเวช) พิมพ์โดยองค์การคำครุสภา พ.ศ. ๒๕๑๓

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้ประกาศกำหนดระเบียบการของโรงเรียน ซึ่งได้ลงในหนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๐ หน้า ๑๔ วันที่ ๒ เมษายน ๒๔๕๔ ดังนี้:-

แจ้งความโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ในพระบรมราชูปถัมภ์ส่วนพระองค์

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระอนุสรณ์คำนึงถึงการเล่าเรียน ว่าเป็น
กิจสำคัญแลจำเป็นอย่างหนึ่ง เพราะว่าการเจริญแห่งประเทศบ้านเมืองในสมัยต่อไปนี้ ที่
จะเป็นปึกแผ่นแน่นหนาได้แท้จริงก็ด้วยอาศัยศิลปวิทยาเป็นที่ตั้ง หรือเป็นรากเง้าแก่มูล
จึงมีพระราชประสงค์ จะทรงทำนุบำรุงการศึกษาของชาติบ้านเมืองให้รุ่งเรืองทันเขื่อน
พระราชดำริเรื่องนี้ ได้มีมาแต่ครั้งยังดำรงพระเกียรติยศอยู่ในตำแหน่งพระเยาวราชคือ ได้
ทรงจัดโรงเรียนขึ้นในพระตำหนักสวนจิตรลดาและวังสราญรมย์ แลที่ย้ายมาในพระบรม-
มหาราชวังในบัดนี้ ได้ทรงจัดการศึกษาด้วยพระองค์ แต่ในครั้งนั้นเป็นแต่ทรงจัดชั้น
เล็กน้อย คือให้หมั่นเรียนเฉพาะแต่มหาดเล็กข้าในกรม วิชาที่สอนก็เป็นแต่ขั้นต่ำ ๆ เพื่อ
เป็นการทดลองพอเป็นทางที่จะได้ทรงพระราชดำริต่อไป ก็เป็นอันได้สมพระราชประสงค์
ตามควรแก่การในครั้งนั้น มาบัดนี้จึงทรงพระราชดำริว่าสมควร จะขยายการศึกษาของ
โรงเรียนให้กว้างขวางขึ้นได้แล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีกรรมการขึ้นคณะ
หนึ่งสำหรับรับพระบรมราชโองการ มาจัดการตามพระกระแสพระราชดำริ แลโปรดเกล้า ฯ
พระราชทานที่ดินสวนดุสิตระหว่างถนนช้างสีใน ถนนราชวัตรในและคลองเปรมประชากร
ให้เป็นที่ตั้งโรงเรียนและจะพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ ให้ลงมือก่อสร้างโรงเรียนใหญ่
อย่างงดงาม สำหรับเป็นโรงเรียนนักเรียนอยู่ประจำ มีที่อยู่เรียนที่เล่นแลที่พักหัดศิลปวิทยา
พร้อมสรรพ กับต่อไปจะได้พระราชทานทุนทรัพย์ให้เป็นสมบัติของโรงเรียน สำหรับเก็บ
ประโยชน์หรือดอกเบญจเสี้ยวโรงเรียนต่อไปชั่วกาลนาน การปลูกสร้างโรงเรียนใหญ่ได้เริ่ม
เขียนรูปแบบอยู่แล้ว แต่กว่าจะได้ปลูกสร้างสำเร็จบริบูรณ์คงเป็นการแรมปี เพราะจะต้อง
ทำให้มั่นคง งดงาม เจริญพระราชศรัทธา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ปลูก
โรงเรียนแลเรือนอยู่ชั่วคราวขึ้นด้วยก่อน เพื่อจะได้ย้ายนักเรียนมหาดเล็กข้าหลวงเดิม ซึ่ง
ตั้งสอนอยู่ในพระบรมมหาราชวังชั่วคราว ไปตั้งที่สวนดุสิตให้ทันคราวเปิดเทอมหน้า ราว
เดือนมิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ แล้วขยายการรับนักเรียนอื่น ๆ เข้าเรียนตาม

สมัคร จัดสอนตามหลักสูตรหลวงตั้งแต่ชั้นมูล ประถม ตลอดจนมัธยมศึกษาพิเศษ ส่วนนักเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งได้รับพระราชทานทุนเล่าเรียนนั้น ก็ให้เรียนข้อราชการในพระราชสำนักนี้ สำหรับจะได้เข้ารับราชการในพระราชฐานด้วยเป็นพิเศษอีกส่วนหนึ่ง พระราชทานนามโรงเรียนนี้ว่า “โรงเรียนมหาดเล็กหลวง” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จางวางมหาดเล็ก ซึ่งมีหน้าที่บังคับบัญชาการในกรมมหาดเล็กเป็นกรรมการตามหน้าที่ นอกนั้นจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งผู้ใดเป็นกรรมการพิเศษอีกก็แล้วแต่จะทรงพระราชดำริเห็นสมควร ในบันทึกกรรมการที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้นแล้วคือ

พระยารพษ์พัฒน์

พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ

พระยาเทพทวารวดี

พระยาไพศาลศิลปศาสตร์

นายจัน หุมแพ

ระเบียบการโรงเรียน ซึ่งกรรมการได้รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดต่อไปนั้น คือ

การรับนักเรียน ไม่มีกำหนดวิชาและอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไปเป็นรับได้ ในส่วนนักเรียนหลวงแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทุนเล่าเรียนแก่ผู้ใดก็ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กหลวงแล้ว แต่ส่วนนักเรียนสมัคร จะต้องเสียค่าเล่าเรียนและค่ากินอยู่ในโรงเรียนเดือนละ ๓๐ บาท ค่าเครื่องเรียนแลเครื่องนุ่งห่มนักเรียนต้องออกเอง ตามแต่โรงเรียนจะกำหนดให้ ว่าจะต้องมีอะไรเท่าไร กับจะต้องมีผู้รับรองซึ่งกรรมการโรงเรียน เห็นว่ามีหลักฐานพอสมควรเชื่อได้คนหนึ่ง นักเรียนสมัครเมื่อถึงเวลาสมควรจะถวายตัวเป็นมหาดเล็กหลวงได้ โรงเรียนก็จะได้จัดการให้ตามปรารภณา

นักเรียนหลวงกับนักเรียนสมัคร จะได้รับความเสมอภาคเหมือนกันหมดตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียน ต่างกันอยู่อย่างเดียวที่ว่านักเรียนหลวงเมื่อออกจากโรงเรียนต้องแล้วแต่พระราชประสงค์ที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการทางใด แลกรมมหาดเล็กจะเลือกให้เข้ารับราชการในกรมมหาดเล็กเมื่อไรก็ได้ แต่นักเรียนสมัครนั้นแล้วแต่ความ

ประสงค์ เมื่อได้เล่าเรียนเสร็จจากโรงเรียนนี้แล้ว จะเลือกเข้าเรียนวิชาพิเศษอย่างไรต่อไป
อีก หรือจะออกประกอบอาชีพที่^๕เคย^๕ได้^๕ตามปรารถนา

นักเรียนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้รับพระบรมราชานุญาตให้ใช้เครื่องแต่งตัว
สำหรับโรงเรียนทุกคน ตามพระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวข้าราชการพลเรือน ซึ่งออก
ประกาศราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม ร.ศ. ๑๒๕ แลจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
พระราชทานให้เป็นตัวอย่างคนละสำหรับ ต่อ^๕นั้นไปถ้าเป็นนักเรียนสมัครจะต้องหาของตัว^๕เอง
แลเมื่อออกจากโรงเรียนแล้วจะใช้เครื่องแต่งตัว^๕ต่อไปอีกไม่ได้ เว้นไว้แต่ได้รับพระบรม
ราชานุญาตพิเศษ เวล่านักเรียนอยู่ในโรงเรียนตามปกติแต่งตัว^๕นุ่งผ้าสวมเสื้อตามธรรมดา

นักเรียนที่ได้เล่าเรียนสำเร็จออกจากโรงเรียนจะได้รับพระราชทานเครื่องระลึกรูป
คล้ายแผ่นกำมะหยี่ติดคอเสื้อ สำหรับแขวนที่รั้วคุมต้นไต้คอเสื้อ ข้างหลังจารึกนามและปีที่
ออกจากโรงเรียนกับเลขที่สอบไล่ได้ตามลำดับในปีนั้น นอกจากนี้ในระหว่างเวลาเล่าเรียน
ก็จะมีพระราชทานรางวัลพิเศษสำหรับชั้นต่างๆ ในการประกวดเฉพาะอย่างเฉพาะวิชาแลการ
ประกวดทั่วไปด้วย แลจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

การรับนักเรียนสมัครนั้น โรงเรียนจะได้จัดสมุดไว้สำหรับให้เซ็นสมัครล่วงหน้า
เพื่อความสะดวกของผู้สมัคร เมื่อเปิดโรงเรียนเทอมใหม่มีที่ว่างจะรับนักเรียนสมัครเข้าได้
เท่าใด จะได้รับเข้าตามลำดับที่มาเซ็นสมัครไว้ก่อน แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระ
บรมราชานุญาตไว้ว่า บุตรกรรมการก็ดี หรือต่อไปหากนักเรียนเก่าของโรงเรียนนี้ จะมี
บุตรขอสมัครเข้าเป็นนักเรียนก็ดี ให้เลือกรับเข้าตามลำดับก่อนผู้อื่น สมุดจดชื่อนักเรียน
ขอสมัครเข้า^๕ได้^๕ไว้ที่โรงเรียนในพระบรมมหาราชวังแล้ว สำหรับผู้ที่ขอสมัครเข้าเมื่อ
เปิดโรงเรียนเทอมใหม่ที่สวนดุสิต ในศก ๑๓๐

พระยาไพศาลศิลปศาสตร์

กรรมการจัดการ

โดยอนุมัติของกรรมการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

วันที่ ๑ เมษายน รตนโกสินทร์ศก ๑๓๐

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมมหาราชวัง

ในกาลต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงวางรูปการและเปลี่ยน
นามโรงเรียน ซึ่งประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ฉบับวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๔๖๕
เล่ม ๔๓ หน้า ๕๕ ดังนี้

ประกาศ

วางรูปการและพระราชทานนามโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระ-
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งสมเด็จพระบรม
เชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ ได้ทรงสถาปนาขึ้นเพื่อให้เป็นอนุสาวรีย์
คุณพระอารามหลวงประจำรัชกาลของพระองค์ โดยพระราชประสงค์ให้เป็นศึกษาสถานอันดี
ของกุลบุตร และดำรงอยู่ได้มั่นคงสืบไปภายหน้า จึงได้ทรงวางรูปการอันเป็นหลักสำคัญ
ไว้แล้ว ๒ ประการ คือ ได้พระราชทานทุนทรัพย์ไว้เป็นกำลัง เพื่อให้โรงเรียนมีผล
ประโยชน์เลี้ยงตัวเองได้ในภายหน้าประการ ๑ ได้ทรงตั้งหลักวิธีการปกครองด้วยสภา
กรรมการไว้สำหรับดูแลจัดการให้เป็นไปในทางที่ควรประการ ๑

บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า เป็นการสมควรที่จะส่งเสริมฐานะของโรงเรียนนี้ให้
สถาพรพิพัฒนาการยิ่งขึ้น เพื่อเป็นที่เชิดชูพระเกียรติยศแห่งสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศสถิติของโรงเรียนดังต่อไปนี้ คือ

๑. ให้โรงเรียนอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์

๒. ให้ขึ้นแก่สภากรรมการจัดการ

ส่วนนามโรงเรียนนั้น ทรงพระราชดำริว่า บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
ให้โรงเรียนนี้กับโรงเรียนราชวิทยาลัยรวมเป็นโรงเรียนเดียวกันแล้ว สมควรจะมีนามอัน
ทรงไว้ซึ่งความเป็นอนุสาวรีย์ของสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช และโรงเรียนราชวิทยาลัย
ด้วยจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานนามโรงเรียนว่า โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๕ เป็นปีที่ ๒ ในรัชกาล
ปัจจุบัน

หนังสือราชกิจจานุเบกษา ฉบับวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๔๖๕ เล่ม ๔๓ หน้า ๕๖

ประกาศ
ตั้งสภากรรมการจัดการ
โรงเรียนข้าราชการวิทยาลัย

ด้วยตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โรงเรียนข้าราชการวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ และขึ้นอยู่กับสภากรรมการจัดการนั้น ทรงพระราชดำริว่า กรรมการนั้นควรจะมีเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. กรรมการกิตติมศักดิ์ ๒. กรรมการจัดการ

กรรมการกิตติมศักดิ์นั้นทรงพระราชดำริว่า

จอมพลสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต

นายพลโทสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์

นายพันเอกสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์

นายพลตรีพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

ทรงไว้ซึ่งพระเกียรติยศและวุฒิสามารถสมควรที่จะมีส่วนอุปถัมภ์โรงเรียนนี้ เพื่อให้สถาพรพัฒนายิ่งขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอและพระเจ้าพี่ยาเธอที่กล่าวพระนามแล้ว ทรงเป็นกรรมการกิตติมศักดิ์

ส่วนกรรมการจัดการนั้น ทรงพระราชดำริว่า

มหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม

มหาอำมาตย์เอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์

มหาเสวกโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต

นายพลโท หม่อมเจ้าบวรเดช

มหาอำมาตย์โท พระยาจินดาภิรมย์ราชสมบัติ

มหาอำมาตย์ตรี พระยาสุพรรณสมบัติ

มหาเสวกตรี พระยามโนปกรณนิติธาดา

สมควรเป็นกรรมการจัดการ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ที่กล่าวพระนาม
และนามแล้วนี้ เป็นกรรมการจัดการ

ส่วนตำแหน่งนายกและอุปนายกผู้จะดำเนินการนั้น ทรงพระราชดำริว่า กระทรวง
ธรรมการเป็นเจ้าหน้าที่จัดการศึกษาแห่งชาติทั่วไปอยู่แล้ว สมควรให้มีการเกี่ยวข้องอยู่ด้วย
เพื่อความสะดวกในวิธีการของโรงเรียนต่อไปข้างหน้า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
เสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นนายก ปลัดทูลฉลองเป็นอุปนายกในสภามกรรมการจัดการ
และให้สภามกรรมการจัดการดำริวางรูปและดำเนินการ โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยนี้
ต่อไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๙ เป็นปีที่ ๒ ในรัชกาล
ปัจจุบัน

กรรมการปัจจุบัน

กรรมการปัจจุบัน (ชุดนี้ดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๖๖)

กรรมการโดยตำแหน่ง

๑. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	นายก
๒. ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	
๓. ผู้อำนวยการพระคลังข้างที่	เหรัญญิก
๔. เลขาธิการพระราชวัง	
๕. อธิบดีกรมพลศึกษา	
๖. อธิบดีกรมศิลปากร	
๗. อธิบดีกรมอาชีวศึกษา	
๘. ผู้บังคับการวชิราวุธวิทยาลัย	
๙. เลขาธิการ กรรมการ	

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. พลเอกกฤษณ์ สีวะรา

๒. นายกุศล ปันยารชุน
๓. พลเอกจำเริญ จารุเสถียร
๔. ม.ล. เจตน์ สุกตน์
๕. นายเชาวน์ ณ คีลวันต์
๖. นายประกอบ หุตะสิงห์
๗. นายวงศ์ สิริพันธุ์
๘. พันตรี วิลาศ โอสถานนท์
๙. พลตำรวจโท สมาน รูปคุปต์

ผู้บังคับการ

๑. พระราชบัณฑิตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๑๔ เมษายน รัตนโกสินทร ศก ๑๓๐

.....

.....

เรื่องอาจารย์ใหญ่นั้น เห็นชอบด้วยว่าน่าจะให้มีเสียทีเดียว หม่อมหลวงทศทิศ ที่แนะนำมานั้น มีข้อที่นับว่าบกพร่องอยู่อย่างหนึ่ง คืออายุ ซึ่งยังอ่อนอยู่มาก เกรงว่าจะยังไม่เป็นผู้ใหญ่พอแก่หน้าที่ คงจะเป็นเพื่อนกับนักเรียนได้อยู่ อยากจะใคร่ได้ผู้ที่มีอายุมากกว่านั้นสักหน่อย ได้นึกดูแลเห็นตัวอยู่คนหนึ่ง คือ พระโอรสทวารกิจ ซึ่งเห็นว่ามีอายุมากหน่อย ทั้งสังเกตกิจการว่าจะเป็นคนชอบเด็ก และเข้าใจว่าการบังคับบัญชาจะพอทำได้ ถ้าไม่มีข้อขัดข้องอย่างใดแล้วอยากได้พระโอรสทวารกิจมาเป็นอาจารย์ใหญ่

๒. ข้อมติกรรมการอำนวยการบริหารวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๑

“๔. ผู้บังคับการวิทยาลัยนั้น จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นโดยคำแนะนำของคณะกรรมการอำนวยการ บุคคลที่สมควรเป็นผู้บังคับการควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- ๔.๑ ได้ปริญญาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี หรือเทียบเท่า
- ๔.๒ ได้ปฏิบัติหน้าที่อันเกี่ยวกับการศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า ๑๕ ปี และ
- ๔.๓ ได้เคยศึกษาในโรงเรียนกึ่งนอ น ซึ่งคณะกรรมการอำนวยการได้พิจารณาเห็นว่าเป็นโรงเรียนที่มีคุณสมบัติเหมาะสม”

รายชื่อผู้บังคับการ

๑. พระยาโอวาทวรกิจ (เหม ผลิตพันธุ์)	พ.ศ. ๒๔๕๔-๒๔๕๖
๒. พระยาบริหารราชมานพ (ศร ศรเกตุ)	พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๖๐
๓. พระยาบรมบาทบุรุษ (พิณ ศรีวรรณะ)	พ.ศ. ๒๔๖๐-๒๔๖๙
๔. พระยาปรีชาสุสาน (เสริญ บัณยารชุน)	พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๖
๕. พระยาบรมบาทบุรุษ (พิณ ศรีวรรณะ)	พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๘
๖. พระพนิชยสารวิเทศ (ผาค มณฑาทุผลิน)	พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๔๘๕
๗. พระยาภะรตราชา (ม.ล. ทศทิศ อิศรเสนา)	พ.ศ. ๒๔๘๖-๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๘

พระราชดำรัส

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗
เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักเรียน ณ วิทยารุทวิทยาลั
ย
ในวันศุกร์ ที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ข้าพเจ้า
เป็นตัวแทนพระองค์ มาในงานพระราชทานประกาศนียบัตรและรางวัลของวิทยารุทวิทยาลั
ยอีกครั้งหนึ่งในวันนี้

ข้าพเจ้าเองมีความตั้งใจ ที่จะมางานของสำนักการศึกษาอยู่เสมอ จึงยินดีที่ได้มี
โอกาสมาในงาน ณ บัดนี้

กิจการของโรงเรียนในรอบปีที่แล้ว ตามที่รายงานให้ทราบ นับว่าดำเนินก้าวหน้า
ในด้านต่าง ๆ มากด้วยดี พร้อมทั้งได้รับความร่วมมือ ช่วยเหลือ สนับสนุนอย่างกว้างขวาง
อันจะนำความเจริญมาให้แก่โรงเรียนต่อไป

ขอชมเชยนักเรียนที่สำเร็จหลักสูตรระดับต่าง ๆ และที่ได้รับรางวัลทุกคน ในการ
ที่ได้ตั้งใจเล่าเรียน และปฏิบัติตนดีจนได้รับความสำเร็จและความยกย่อง

นักเรียนทุกคนต้องจำแนกเสมอว่า การจะเล่าเรียนหรือทำการใด ๆ ให้สำเร็จได้ดี
อยู่ที่ความตั้งใจจริงเป็นสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความกระตือรือร้นและความขยันอดทนให้หมดสิ้นไป
การปลูกฝังนิสัยที่ดีให้มีคุณสมบัติอันดีงาม จะต้องเริ่มตั้งแต่เยาว์วัย ฉะนั้นเด็กที่จะเป็น
ผู้ใหญ่ที่ดีในวันข้างหน้า จะต้องตั้งใจเรียนให้ดีที่สุด และพยายามฝึกฝนความเป็นผู้มีระเบียบ
รู้เหตุ รู้ผล สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด จึงจะทำให้ช่วยตัวเองได้ และเป็นคนมีสุขภาพแข็งแรง
เต็มเปี่ยม เอาชนะอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ได้โดยตลอด จนสามารถประสบความสำเร็จ
และความเจริญรุ่งเรืองแห่งชีวิตในอนาคต

ในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอขอบใจบรรดาผู้ปกครองและ
ผู้หวังดี ที่ได้เกื้อหนุนแก่วิทยารุทวิทยาลั และขออวยพรให้คณะครู นักเรียน กับทั้งผู้ที่
มาร่วมงาน มีความสุขสวัสดิ์โดยทั่วกัน.

ประวัติ มหาอำมาตย์ตรี พระยาภะรตราชา

นามเดิม หม่อมหลวงทศทิศ อิศรเสนา

เกิด ณ วันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๙ ปีจอ

นามบิดา หลวงราชครูณรงค์ (หม่อมราชวงศ์สอาด อิศรเสนา)

นามมารดา นางราชครูณรงค์ (เอี่ยม อิศรเสนา ณ อยุธยา)

เกิดที่ บ้านถนนพระสุเมรุ ตำบลผ่านฟ้าลีลาศ อำเภอชนะสงคราม จังหวัดพระนคร
ผู้สืบสกุล นายกัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเลขาธิการ
พระราชวัง)

การศึกษา

เริ่มต้นเรียนหนังสือไทยอยู่กับบ้านจนจบหนังสือมูลบทบรรพกิจ มีพระยาเกษตร-
หิรัญรักษ์ (อุม่ ความเสน) นายชายเป็นผู้สอน เมื่ออายุได้ ๘ ขวบ เข้าเรียนภาษาไทย ณ
โรงเรียน “พระตำหนักสวนกุหลาบ” ตั้งอยู่ภายในกำแพงพระบรมมหาราชวัง เป็นพระ-
ตำหนักที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับอยู่ก่อนเสวยราชสมบัติ โรงเรียน
พระตำหนักสวนกุหลาบเวลานั้นมีการสอน ๒ แผนก คือแผนกไทยและแผนกอังกฤษ ต่าง
แผนกต่างเป็นอิสระต่อกัน ฝ่ายไทยมีอาจารย์ใหญ่เป็นคนไทย ฝ่ายอังกฤษมีชาวอังกฤษ
เป็นอาจารย์ใหญ่ เวลาเรียนหยุดพักกลางวันและเวลาเลิกไม่ตรงกัน เช่น พักกลางวัน
เป็นต้น ฝ่ายไทยพักตั้งแต่ ๑๑.๐๐ ถึง ๑๒.๐๐ น. ฝ่ายอังกฤษตั้งแต่ ๑๒.๐๐ ถึง
๑๓.๐๐ น. ตัวพระตำหนักที่ใช้เป็นที่เรียนนั้น เป็นอาคาร ๒ ชั้น กว้างใหญ่และยาวมาก
มีผนังแบ่งกลางเด็ดขาดเป็นฝ่ายละตอน มิให้นักเรียนมาก้าวก่ายปนกันได้

เมื่อแรกเข้าเรียนนั้น ทางโรงเรียนจัดให้เข้าเรียนชั้น “กอ, ขอ, นอโม” ใช้
แบบเรียนเร็วเล่ม ๑, ๒ และ ๓ เป็นหนังสือเรียน แต่เนื่องมาจากได้เรียนหนังสือ “มุล-
บทบรรพกิจ” จบเล่มมาจากบ้านแล้ว การเรียน “แบบเรียนเร็ว” จึงไม่ลำบาก พอสน

บ๊ก็ได้อ่านเรียนชั้นประโยคหนึ่ง ชั้นต้องเรียนเลขเป็นวิธียากชั้น และใช้หนังสือ
“วาทินิกร” และ “อักษรประโยค” เป็นต้น เป็นแบบเรียน เรียนอยู่ในชั้นจนถึง
ปลายปี ก็สอบชั้นประโยคหนึ่งได้

ตามปกติควรจะขึ้นเรียนประโยคสอง ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของการศึกษาภาษาไทยเวลา
นั้น การเรียนในชั้นนี้ สำหรับนักเรียนที่เรียนดี อาจเรียนจบในปีเดียวได้ แต่ผู้ที่สอบ
ไม่ได้ต้องเรียนซ้ำชั้นอีกปีหนึ่ง หรือสองปีก็มี แต่ในปีนั้น กระทรวงธรรมการ (ศึกษา-
ธิการ) เปลี่ยนหลักสูตรการศึกษาใหม่ เพิ่มวิชาใหม่ ๆ เข้ามาอีก และแต่ละประโยคเรียน
๓ ปีจบ เรียกชั้นใหม่ว่า ประโยคหนึ่ง ชั้นหนึ่ง ชั้นสอง และชั้นสาม ส่วนประโยคสอง
ก็แบ่งเป็นสามชั้น เรียน ๓ ปีจบเช่นกัน เรียกว่าประโยคสอง ชั้นหนึ่ง ชั้นสอง และ
ชั้นสาม

เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปดังนั้น จึงเข้าเรียนในชั้น ประโยคสอง ชั้นหนึ่ง

เมื่อมาถึงเวลานั้น ทางราชการต้องการใช้พระตำหนักเดิมในกิจการอื่น จึงต้องย้าย
โรงเรียนทั้งสองแผนก ไปตั้งข้างนอก แผนกไทยไปตั้งอยู่ที่ศาลารายวัดมหาธาตุ แผนก
อังกฤษไปตั้งอยู่ที่ตึกแมนณมิตร วัดเทพศิรินทร์ ใช้ชื่อใหม่ว่า “สวนกุหลาบ” ตัด
พระตำหนักออก ส่วนภาษาไทยตัดออกทั้งหมด เรียกชื่อใหม่ว่า “วัดมหาธาตุ” ได้เรียน
อยู่ที่นั่นจนจบประโยคสอง ชั้นสาม จึงเกิดมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่ เพิ่มตัวประโยค
ขึ้นมาอีกประโยคหนึ่ง เรียกว่า ประโยคสาม ชั้นหนึ่ง ชั้นสอง และชั้นสาม

เมื่อสอบประโยคสอง ชั้นสามได้ มีอายุเพียง ๑๔ ปี จะออกไปทำอะไร รู้สึก
ตัวว่าอายุน้อยจึงสมัครเรียนประโยคสาม ชั้นหนึ่งต่อไป

ขณะที่เรียนอยู่ในชั้นนี้ ได้ไปสมัครสอบแก้ปัญหารวม ณ มหามกุฏราชวิทยาลัย
(วัดบวรนิเวศ) สอบได้ตั้งแต่ชั้น ๓ เรื่อยมาถึงชั้น ๑ อันเป็นชั้นสูงสุดในร่วทีเดียว

เมื่อสอบประโยคสาม ชั้นหนึ่ง ได้แล้ว อยากไปศึกษา ณ ต่างประเทศ จึงออก
จากวัดมหาธาตุไปเรียนภาษาอังกฤษที่ราชวิทยาลัย เวลานั้นตั้งอยู่ ณ บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา
องค์กลาง หลักสูตรภาษาอังกฤษไม่เหมือนภาษาไทย เรียกชั้นสูงสุดว่า “ชั้นหก” ภาษา
อังกฤษที่เรียนในประโยคสาม และเรียนตามโรงเรียนกลางคืน มีความรู้พอเข้าชั้น ๕ ใน
โรงเรียนราชวิทยาลัยได้ พออายุ ๑๗ ปี สอบชั้น ๖ ได้

ระบบการศึกษาในเวลานั้น ผู้ที่สอบชั้น ๖ ได้คะแนนตั้งแต่อันดับ ๑ ถึงที่ ๕ ได้รับพระราชทานทุนเรียนไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ ผู้ที่ได้ที่ ๑ กับที่ ๒ จะไปเรียนวิชาอะไรก็ได้ตามใจชอบ เวลาเรียนสำเร็จกลับมาแล้ว จะรับราชการหรือไม่ก็ได้ ตามใจสมัคร แต่ผู้ที่ได้ตั้งแต่อันดับที่ ๓ ถึงที่ ๕ จะต้องเรียนวิชาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ และจะต้องเป็นครู เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว โดยเหตุที่ได้รับพระราชทานทุนไปศึกษาต่างประเทศตามเงื่อนไขนี้ จึงยอมรับจะกลับมาเป็นครู และกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร. ๕) ไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ พร้อมกับหม่อมเจ้าสกลวรรณกร วรวรรณ และพระยาศรีบัญชา

ตอนต้นไปศึกษา ณ โรงเรียนเอนด์เดล (Oundle) บัณฑิตสกุลอันมีชื่อเสียงมากแห่งหนึ่งของอังกฤษ เรียนอยู่ที่นั่น ๓ ปี สอบได้ School Certificate ตามหลักสูตรร่วมกันของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดและเคมบริดจ์ และ Matriculation ของมหาวิทยาลัยลอนดอน ซึ่งทางมหาวิทยาลัยยอมรับให้ทำปริญญาของมหาวิทยาลัยได้ พ.ศ. ๒๔๔๙ เข้ามหาวิทยาลัยลอนดอน เรียนตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิตในวิชา Pure Mathematics, Applied Mathematics, เคมีวิทยาควบไปกับวิชาการศึกษา (Education) ตามหลักสูตรนี้ ผู้เรียนจะต้องเรียน ๓ ปี จึงจะได้ปริญญา แต่เมื่อเรียนจบ ๒ ปีแล้วจะต้องทำการสอบไล่เสียก่อนหนึ่งก่อน ผู้สอบได้ ถ้ามีความประสงค์จะออกเป็นครูก็ได้ ทางมหาวิทยาลัยจะให้ Diploma แต่ถ้าต้องการปริญญาต้องเรียนต่อไปอีก ๑ ปี เรียนเฉพาะวิชาวิทยาศาสตร ๓ วิชา ซึ่งเรียนมาแล้ว Diploma แบ่งออกตามเกียรติเป็น ๒ ชั้น นักศึกษาผู้สอบได้ชั้นที่หนึ่ง และสมัครเรียนต่ออีกปีหนึ่งเพื่อรับปริญญา แต่พอเรียนไปได้ ๒ ภาค ทางกระทรวงศึกษาธิการเรียกกลับเข้ามารับราชการ เพราะทางกรุงเทพฯ เปิดหลักสูตรการศึกษาใหม่ ครูที่จะสอนในชั้นมัธยมปีที่ ๗ และ ๘ ยังมีไม่พอกับความต้องการ

ประวัติการรับราชการ

เมื่อกลับมาจากประเทศอังกฤษแล้ว ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้เข้ารับราชการเป็นอาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๘๐ บาท อาจารย์ที่ศึกษาจากต่างประเทศเวลานั้น ทางราชการกำหนดเงินเดือนขั้นต้นไว้ ๓ อัตรา

คือเดือนละ ๑๔๐ บาท ๑๖๕ บาท และ ๑๘๐ บาท ขณะที่ทำการเป็นครูที่สวนกุหลาบ และโรงเรียนอื่น ๆ นั้น ตอนบ่ายเมื่อโรงเรียนเลิกแล้ว ต้องมารับราชการที่กระทรวงอีก ในฐานะเลขานุการส่วนตัวของเสนาบดี (รัฐมนตรีว่าการ) ต่อมาไม่ช้าก็ย้ายไปเป็นอาจารย์ โรงเรียนราชวิทยาลัย เวลานั้นตั้งอยู่ที่สายสวัสดิ์สถาน (โรงเรียนเล็ก) เมื่อโรงเรียน ราชวิทยาลัยโอนไปขึ้นกับกระทรวงยุติธรรมแล้ว ต้องย้ายกลับมาสอนที่โรงเรียนสวนกุหลาบ วิทยาลัยอีก ตอนนั้นกระทรวงตั้งให้เป็นเลขาธิการของสมาคมอาจารย์สมาคมอีกตำแหน่งหนึ่ง ทำนเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการเป็นสภานายกของสมาคมนี้ ทำการในหน้าที่นี้ ๔ ปี จน ได้เหรียญทองลงยาของสมาคม

ในเดือนพฤษภาคม ๒๔๕๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้าง โรงเรียนมหาดเล็ก (วชิราวุธวิทยาลัย) กระทรวงให้ยืมตัวไปรับราชการ ณ โรงเรียนนั้น ในฐานะผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชา และได้รับพระราชทานยศมหาดเล็กชั้น รองหุ้มแพร (รองอำมาตย์โท ทางข้าราชการพลเรือน)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งกองเสือป่าขึ้น ได้สมัครเป็น เสือป่า ต่อมาได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น นายหมู่ตรี และ นายหมู่โท ตามลำดับ ในปีนั้นได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอภิบาลบุริมศักดิ์ แต่งเครื่องยศมหาดเล็ก ชั้นหุ้มแพร (รองอำมาตย์เอก)

เมษายน ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายหมู่เอกในกองเสือป่าและ ได้เลื่อนยศทางมหาดเล็กชั้นเป็นชั้นจ่า (อำมาตย์ตรี)

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งกองลูกเสือขึ้นมาเป็นกองแรกที่โรงเรียน มหาดเล็กหลวง ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งเป็นผู้กำกับลูกเสือคนหนึ่ง ใน ๓ คน ลูกเสือกองนี้เป็นลูกเสือกองแรกของประเทศไทย เมื่อมีความรู้ความสามารถมั่นคงถาวร แล้ว ทรงพระมหากรุณาพระราชทานนามว่า “กองลูกเสือหลวง”

ธันวาคม ๒๔๕๗ ทรงโอนการบังคับบัญชาของลูกเสือหลวงไปขึ้นกับกองบัญชาการ กองเสือป่า เสนาหลวงรักษาวพระองค์ จึงพระราชทานนามกองลูกเสือหลวงใหม่ว่า “กรม-นักเรียนเสือป่าหลวงรักษาวพระองค์” ผู้กำกับและรองผู้กำกับกองลูกเสือหลวง ได้รับ พระราชทานยศทางเสือป่า ตามลำดับ หลวงอภิบาลบุริมศักดิ์ ได้รับพระราชทานยศเป็น

นายหมวดตรี และในเดือนกุมภาพันธ์ ได้รับพระราชทานเลื่อนยศเป็น นายหมวดโท ทาง
กรมเสือป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์

มิถุนายน ๒๔๕๘ ย้ายกลับมารับราชการทางกระทรวงธรรมการ ทำหน้าที่ผู้ช่วย
เลขานุการกระทรวง และได้รับพระราชทานยศเป็นอำมาตย์ตรีทางข้าราชการพลเรือน

มีนาคม ๒๔๕๘ ได้รับพระราชทานยศเป็น อำมาตย์โท และเป็นพนักงานจัดการ
โรงเรียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กับเป็นปลัดกล่ม กรมสามัญศึกษา อีกตำแหน่งหนึ่ง

กรกฎาคม ๒๔๕๘ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงประพนธ์เนติประวติ

พฤษภาคม ๒๔๕๙ ทางลูกเสือได้รับการแต่งตั้งให้เป็น รองผู้ตรวจการลูกเสือ
กรุงเทพ ฯ

กันยายน ๒๔๕๙ ทางเสือป่าได้รับพระราชทานเลื่อนยศเป็น นายหมวดเอกใน
กรมเสือป่ารักษาดินแดน พระนครกรุงเทพ ฯ

ตุลาคม ๒๔๕๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นราชองครักษ์เวรเสือป่า

ธันวาคม ๒๔๕๙ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระปรีชาสุสาสน์ และ
ได้รับเลือกตั้งเป็นเลขาธิการ กรรมการฟุตบอลแห่งประเทศไทย

ธันวาคม ๒๔๖๐ ได้รับพระราชทานยศเป็น อำมาตย์เอก

ธันวาคม ๒๔๖๑ ได้รับพระราชทานยศเป็น รองหัวหน้าพิเศษในกรมมหาดเล็ก
เป็น นายกองตรีในกองเสือป่า และเป็นราชองครักษ์เวรต่อไป

พ.ศ. ๒๔๖๓ กระทรวงศึกษาธิการตั้งให้รักษาการในตำแหน่งเจ้ากรม กรมการ
สอบไล่อีกตำแหน่งหนึ่ง ข้าราชการประจำกรมนั้นเวลานั้น บางคนต้องทำหน้าที่ตรวจ
โรงเรียน เรียกว่าพนักงานตรวจการ ในปีนั้นได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยา
ภะรตราชา เป็นบรรดาศักดิ์ในทำเนียบของพระราชสำนัก

กันยายน ๒๔๖๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ไปเป็นผู้ปกครองนักเรียนไทย
ณ ประเทศอังกฤษ ระหว่างรับราชการอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ ได้รับพระราชทานยศเป็น
มหาอำมาตย์ตรี และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตริตาภรณ์ช้างเผือก และทวิติยาภรณ์มงกุฎใน
ที่สุด

พ.ศ. ๒๔๖๘ กลับจากประเทศอังกฤษ เข้ารับราชการในตำแหน่งเลขานุการ
กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. ๒๔๖๕ ย้ายไปเป็นคณบดีอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นผู้บัญชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อธิการบดี) และทรงรักษาการคณบดีคณะอักษรศาสตร์อีกตำแหน่งหนึ่ง จนหาตัวเหมาะสมได้ ภายหลังตำแหน่งคณบดีคณะรัฐศาสตร์ว่างลงจึงไปรักษาการตำแหน่งนั้นอีกตำแหน่งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทยขึ้น ได้ลาออกจากราชการรับเบี้ยบำนาญต่อไป เวลานั้นมีอายุ ๔๖ ปี

ประวัติการรับราชการพิเศษ

ถึงแม้จะมีได้อยู่ในราชการก็ยังคงทำหน้าที่ต่าง ๆ อีกมากมายหลายประการอันเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาตลอดมาจนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรม โดยเริ่มตั้งแต่เมื่อออกจากราชการแล้ว ได้ใช้เวลาในตอนเช้าแต่งตำรา ตอนบ่ายสอนหนังสือลูกและลูกของเพื่อนเป็นพิเศษ จนวิชารัฐวิทยาลัยมาชักชวนให้ไปเป็นอาจารย์พิเศษสอนภาษาอังกฤษที่โรงเรียน เมื่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์แรกตั้ง ได้ลาออกจากวิชารัฐวิทยาลัยไปสอนภาษาอังกฤษที่นั่นเป็นเวลา ๒ ปี

พอเทศบาลตั้งขึ้นในประเทศไทย ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น ปลัดเทศบาลนครกรุงเทพ ฯ คนแรก ในสมัยเจ้าพระยามรณมพเป็นนายกเทศมนตรี และต่อมาได้เป็นเทศมนตรีของนครนั้น ร่วมกับนายกเทศมนตรีในสมัยต่อ ๆ มาอีกหลายสมัย

วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๖ ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บังคับการวิชารัฐวิทยาลัย และอยู่ในตำแหน่งนั้นมาจนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรม เมื่ออายุ ๙๐ ปี รวมเวลาปฏิบัติหน้าที่ผู้บังคับการวิชารัฐวิทยาลัยทั้งสิ้น ๓๒ ปี ๑๑ เดือน ๒๘ วัน

ระหว่างอยู่ที่วิชารัฐวิทยาลัย ได้รับการแต่งตั้งทางการเมืองเป็นสมาชิกวุฒิสภา ปฏิบัติการตั้งแต่วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ถึงวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๔

เมื่อสงครามอินโดจีน ได้สมักรช่วยในการสงคราม ทางราชการส่งไปทำงานพิเศษที่กรมไปรษณีย์โทรเลข ให้ตรวจจดหมายและข่าวโทรเลขเข้าออก ตอนสงครามมหาเอเชียบูรพาได้อาสาสมัครอีก และทางราชการได้ส่งไปทำงานที่กรมไปรษณีย์โทรเลขครั้งที่เคยทำมาแล้ว

เมื่อเสร็จสงครามได้รับเหรียญการสงคราม ๒ เหรียญ และได้รับสิทธิทหารผ่านศึก
ชั้น ๓ มีสิทธิเดินทางด้วยรถไฟ และรักษาพยาบาลเวลาเจ็บป่วยในโรงพยาบาลของรัฐบาล
เสียค่าใช้จ่ายเพียงครั้งเดียว

การสร้างความเจริญให้แก่ชาวรัฐวิทยาลัย

การรับพระราชทานสมรส, บุตร, ธิดาและตำแหน่งหน้าที่ของบุตร ธิดาในปัจจุบัน
บนปลายของชีวิต

รายละเอียดการบำเพ็ญกุศลพระราชทาน

* สายสกุลวงศ์มหาอำมาตย์ตรี พระยาภะรตราชา (กำลังรวบรวมใกล้จะสมบูรณ์แล้ว)

ลำดับยศที่ได้รับพระราชทาน

	พ.ศ. ๒๔๔๗	มหาดเล็กพิเศษ
๑ มิถุนายน	พ.ศ. ๒๔๕๔	รองหุ้มแพร
มิถุนายน	พ.ศ. ๒๔๕๔	หุ้มแพร
	พ.ศ. ๒๔๕๔	จ่า
๓ มิถุนายน	พ.ศ. ๒๔๕๘	อำมาตย์ตรี
๖ มีนาคม	พ.ศ. ๒๔๕๘	อำมาตย์โท
๒๐ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๖๐	อำมาตย์เอก
ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๖๑	รองหัวหน้าพิเศษในกรมมหาดเล็ก นายกองตรีในกองเสือบ้า ราชองครักษ์เวร
๑ มกราคม	พ.ศ. ๒๔๖๖	มหาอำมาตย์ตรี

ลำดับบรรดาศักดิ์ที่ได้รับพระราชทาน

๑ มิถุนายน	พ.ศ. ๒๔๕๔	หลวงอภิบาลบุริมศักดิ์
๒ กรกฎาคม	พ.ศ. ๒๔๕๘	หลวงประพนธ์เนติประวติ
๒๘ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๕๘	พระปรีชาสุสานต์
๓๐ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๖๓	พระยาภะรตราชา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเครื่องหมายส่วนพระองค์ที่ได้รับพระราชทาน

		เหรียญรัชฎาภิเศก รัชกาลที่ ๕
		เหรียญประพาสมาลา
		เหรียญรัชมังคลาภิเศกเงิน
	พ.ศ. ๒๕๐๔	เหรียญบรมราชาภิเศกเงิน รัชกาลที่ ๖
๑๖ พฤษภาคม	พ.ศ. ๒๔๕๕	เหรียญราชรุจิทอง รัชกาลที่ ๖
		เหรียญรัตนภรณ์ จ.ป.ร. ชั้น ๕
๑๘ พฤศจิกายน	พ.ศ. ๒๔๕๕	เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
		เหรียญคุชฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา
		เสมา ว.ป.ร. ชั้น ๔
๑๕ สิงหาคม	พ.ศ. ๒๔๕๖	เหรียญรัตนภรณ์ ว.ป.ร. ชั้น ๔
๒๗ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๕๖	เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
		เข็มข้าหลวงเดิม
มกราคม	พ.ศ. ๒๔๕๗	จักรดาวภรณ์มงกุฎไทย
๓๐ มีนาคม	พ.ศ. ๒๔๕๗	ตราวชิรมาลา
๓๑ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๖๐	จักรดาวภรณ์ช้างเผือก
		แหวนนาฬิกา ว.ป.ร. ชั้น ๑
๓๑ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๔๖๑	ตรีตาภรณ์มงกุฎไทย
	พ.ศ. ๒๔๖๒	ลูกกระดุม ว.ป.ร. ชั้น ๑
		เข็มพระบรมนามาภิไธยย่อ ชั้น ๒
๑๗ กุมภาพันธ์	พ.ศ. ๒๔๖๔	ตรีตาภรณ์ช้างเผือก
๑ มกราคม	พ.ศ. ๒๔๖๗	ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย
	พ.ศ. ๒๔๖๘	เหรียญบรมราชาภิเศกทอง รัชกาลที่ ๗
	พ.ศ. ๒๔๗๕	เหรียญเฉลิมพระนครครบ ๑๕๐ ปี ทอง

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเครื่องหมายส่วนพระองค์ที่ได้รับพระราชทาน

นอกราชการ (หลังปี พ.ศ. ๒๔๗๕)

		เหรียญราชการสงคราม ๒ ครั้ง
	พ.ศ. ๒๔๙๓	เหรียญบรมราชาภิเษกทอง รัชกาลที่ ๙
๑๘ มิถุนายน	พ.ศ. ๒๔๙๗	เหรียญรัตนาภรณ์ ภ.ป.ร. ชั้น ๓
๕ พฤษภาคม	พ.ศ. ๒๔๙๘	หุติยจุลจอมเกล้า
๕ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๕๐๔	ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก
	พ.ศ. ๒๕๐๔	เหรียญราชรุจิทอง รัชกาลที่ ๙
๕ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๕๐๖	ปดมาภรณ์มงกุฎไทย
๕ พฤษภาคม	พ.ศ. ๒๕๐๗	หุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ
๕ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๕๑๑	ปดมาภรณ์ช้างเผือก
๕ ธันวาคม	พ.ศ. ๒๕๑๓	มหาชีวิตมงกุฎ

หนังสืออ้างอิง

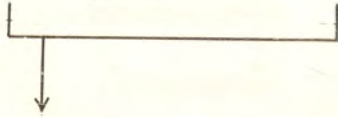
๑. สมุดที่ระลึกงานวันครู ครั้งที่ ๑๒ ของจังหวัดพระนครและธนบุรี วันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๑
๒. เสือป่าและลูกเสือในประวัติศาสตร์ รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน ๑ โดย จมื่นอมรรัตนารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช)
๓. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย รวบรวมโดย นายสวณะ ศุภวรรณกิจ
รองเลขาธิการคณะรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร
๔. เอกสารจาก แผนกทะเบียนฐานันดรศักดิ์ กองประกาศิต
สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี
๕. หนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๘๗ ตอนที่ ๑๒๒ หน้า ๒๗ ฉบับพิเศษ

สายสกุลวงศ์

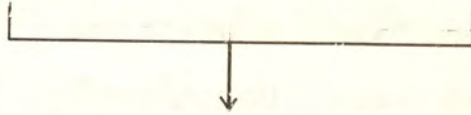
มหาอำมาตย์ตรี พระยาภะรตราชา

(ม.ล. ทศทิศ อิศรเสนา)

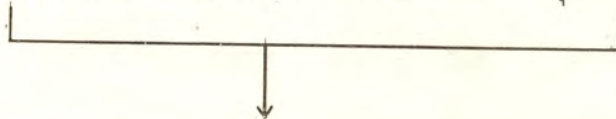
สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี + เจ้าจอมมารคำอัมรินทร์

พระองค์เจ้าหญิงสาลีวรรณ + กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ (ไธสง ร. ๑)

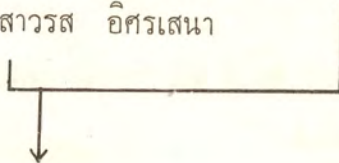
พระองค์เจ้าชายพงศ์อิศเรศ กรมหมื่นเกษัตริย์ศรีศักดิ์เดช + คุณหญิงพลับ

๑. ม.จ. ชายกระจ่าง อิศรเสนา

๒. ม.จ. ชายจันทร์ อิศรเสนา + หม่อมสังวาลย์

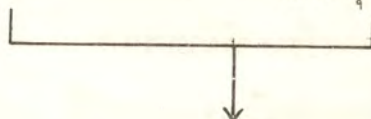
๓. ม.จ. ชายเสาวรส อิศรเสนา

หลวงราชตรุณรักษ์ + นางราชตรุณรักษ์

(ม.ร.ว. สอาด อิศรเสนา) (เอี่ยม อิศรเสนา ณ อยุธยา)

เอี่ยม ตูลยานนท์

พระยาภะรตราชา

(ม.ล. ทศทิศ อิศรเสนา)